

Τεχνολογικό Εκπαιδευτικό Ίδρυμα Πατρών

Σχολή Διοίκησης και Οικονομίας
Τμήμα Λογιστικής

ΟΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΕΣ ΣΧΕΣΕΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ
ΜΕ ΤΙΣ ΒΑΛΚΑΝΙΚΕΣ ΧΩΡΕΣ ΤΑ
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΧΡΟΝΙΑ

Επιβλέποντες Καθηγητής
Α. Αλεξόπουλος
Α. Δανελιάν

Εκπονήθηκε από τις σπουδάστριες
Φιλίτσα Μπουρνά
Μαρίνα Καραμπελα

2008

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	3
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο	15
<i>Η οικονομία των Βαλκανικών χωρών κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου.</i>	15
Εισαγωγή	15
1.1 Τα Βαλκάνια του μεσοπολέμου.	15
1.2 Το εξωτερικό εμπόριο και η χειραγώγησή του	17
1.3 Η οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών της Βαλκανικής χερσονήσου	19
1.4 Ο ρόλος των Ελλάδας στην οικονομία των Βαλκανίων την περίοδο του μεσοπολέμου	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο	24
<i>Η οικονομία των Βαλκανικών χωρών κατά την περίοδο της μετάβασης τους στην ελεύθερη οικονομία .</i>	24
Εισαγωγή	24
2..1 Ρουμανία	26
2.2 Βουλγαρία	30
2.3 Αλβανία	35
2.4 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	40
2.5 Γιουγκοσλαβία	43
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο	47
<i>Τα Βαλκάνια τον 21^ο αιώνα .</i>	47
Εισαγωγή	47
3.1 Σχεδιάζοντας την πολιτική ανασυγκρότησης	48
3.2 Ο ρόλος των Ελλάδας στην οικονομία των Βαλκανίων μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού	50
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	50
3.2.1 Αλβανία	52
3.2.2 Βουλγαρία	55
3.2.3 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας	56
3.2.3 Ρουμανία	57
3.2.4 Βοσνία – Ερζεγοβίνη	58
3.2.5 Σερβία και Μαυροβούνιο	59
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο	61
<i>Τα Βαλκάνια και οι Ευρωπαϊκές Ολοκληρώσεις .</i>	61
4.1 Εισαγωγή	61
4.2 Οι σχέσεις της ΕΟΚ με τα ανατολικά καθεστώτα. Η άνοδος και η πτώση της ΚΟΜΕΚΟΝ	62
4.2.1 Η Ρουμανία	62
4.2.2 Η Βουλγαρία	63
4.2.3 Αλβανία	64

4.2.4 Γιουγκοσλαβία	65
4.2.5 Η Ελλάδα	67
4.2.6 Η πτώση του κομμουνισμού και η πτώση της ΚΟΜΕΚΟΝ	67
4.3 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ	68
4.4 Η θέση της Ελλάδας για την ενταξιακή πορεία των Βαλκανίων στην ΕΕ	70
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο	72
Το Μέλλον των Βαλκανίων, η θέση της Ελλάδας και η σύγκλιση με την Ευρώπη.	72
Βιβλιογραφία	76

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Έχοντας διανύσει ήδη έξι δεκαετίες από την πρώτη ευρωπαϊκή συνεργασία, με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα Άνθρακα Χάλυβα (ΕΚΑΧ) το 1957, και την πρώτη πενταετία λειτουργίας της Οικονομικής και Νομισματικής Ένωσης, το θέμα της οικονομικής πορείας και ανάπτυξης των χωρών της βαλκανικής χερσονήσου αλλά και ο ρόλος της χώρας μας ως κεντρομόλος δύναμης αυτής της ανάπτυξης δεν υπήρξαν περισσότερο επίκαιρα θέματα από την εποχή που διανύουμε.

Η εγκαθίδρυση κουμμουνιστικών καθεστώτων και κεντρικά κατευθυνόμενων οικονομιών σε τέσσερις βαλκανικές χώρες μετά τον πόλεμο, οδήγησε σε διάρρηξη των δεσμών με την δυτική και κεντρική Ευρώπη, όπου βασικός πόλος έλξης είναι πια η ΕΟΚ. Εξάιρεση στα βαλκάνια αποτελεί η χώρα μας που ανήκει στην άλλη πλευρά του «σιδηρού παραπετάσματος» και το 1981 μπαίνει δυναμικά στην ΕΟΚ.

Τα δραματικά γεγονότα στα «σοσιαλιστικά» βαλκάνια από το τέλος του 1989, έθεσαν το ζήτημα των σχέσεων των χωρών αυτών με την Ευρώπη σε νέες πια βάσεις. Με την διάλυση της ΚΟΜΕΚΟΝ επιβεβαιώνεται η ύπαρξη ενός μόνο πόλου ολοκλήρωσης και ενοποίησης στην Ευρώπη με αποτέλεσμα η πορεία στην Ευρώπη να γίνει θεμελιώδης στόχος και όραμα για τους λαούς και τις νέες κυβερνήσεις των χωρών αυτών ώστε να οδηγηθούν στην ανάπτυξη και την ευημερία.

Επιπλέον με την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού, και την μετάβαση των βαλκανικών χωρών, καθυστερημένα, σε περισσότερο φιλελεύθερες οικονομικές πολιτικές, την στιγμή που οι δυτικοί ρυθμοί ανάπτυξης (και σε μικρότερα ποσοστά και της Ελλάδας) εκτοξεύονται, δημιουργεί μια Ευρώπη δύο ταχυτήτων και την Ελλάδα έναν γεωπολιτικό και οικονομικό σύνδεσμο αυτών (τουλάχιστον για τα Βαλκάνια), αποκτώντας έναν «διαμεσολαβητικό» ρόλο, ο οποίος ωστόσο απαιτεί την ανάπτυξη των διαβαλκανικών δεσμών.

Στόχος λοιπόν της παρούσας εργασίας είναι να εξετάσουμε την πορεία των οικονομιών τους κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου, έτσι ώστε να διακρίνουμε τις δυνατότητες και τις αδυναμίες της οικονομίας της κάθε βαλκανικής χώρας, την πορεία μετάβασής τους στην ελεύθερη αγορά, τις προοπτικές ένταξης στην ΟΝΕ, και κυρίως τον ρόλο της Ελλάδας στις εξελίξεις αυτές.

Πιο συγκεκριμένα, με την μελέτη την πορείας των οικονομιών θα εξετάσουμε τους παράγοντες που προκάλεσαν κατά περιόδους ύφεση ή ανάπτυξη στις οικονομίες των βαλκανίων, μέσω της μελέτης βασικών μακροοικονομικών μεγεθών. Τα αποτελέσματα των νομισματικών και δημοσιονομικών πολιτικών των εκάστοτε κυβερνήσεων, καθώς και τις εμπορικές σχέσεις μεταξύ των βαλκανικών χωρών. Θα ερευνήσουμε τις δομές στους τρεις παραγωγικούς τομείς, καθώς και την μετάβασή τους από πλήρως αγροτικές οικονομίες σε βιομηχανικές πια ανεπτυγμένες χώρες.

Εξεχωριστό κομμάτι μελέτης θα αποτελέσει η πορεία των χωρών αυτών στην Ε.Ε., οι δυνατότητες σύγκλησης, οι προοπτικές ένταξης, και τον αντίκτυπο από μια πιθανή νομισματική ένωση με την υπόλοιπη Ευρώπη όχι μόνο για τα βαλκάνια αλλά και για την υπόλοιπη Ευρώπη.

Τέλος, ως προς θέματα που αφορούν την Ελλάδα, στόχος, μέσα από την εργασία αυτή, είναι να ερευνήσουμε την πορεία των οικονομικών μας σχέσεων με τις άλλες χώρες τις βαλκανικής, τις δυνατότητες για περεταίρω συνεργασία, τις στάσεις μας ως προς το θέμα τις Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και τέλος τον ρόλο που πρέπει να αναλάβει η χώρα μας στην πορεία τους αυτή.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Βαλκάνια (από την τουρκική λέξη *balcan*, όρος) είναι περιοχή της νοτιοανατολικής Ευρώπης, η οποία από το μακρινό παρελθόν λειτούργησε και λειτουργεί ως σταυροδρόμι πολιτισμών, ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή και την Ασιατική ήπειρο. Η διακριτή ταυτότητα και ο τεμαχισμός της βαλκανικής χερσονήσου θεωρείται σύμφωνα με αρκετούς ιστορικούς απότοκο της ορεινής γεωγραφίας της, της συγκέντρωσης πολλών εθνοτήτων σε έναν γεωγραφικά περιορισμένο χώρο και της εξαιρετικά βίαιης ιστορίας της, που είναι γεμάτη πολέμους, επιδρομές, εξεγέρσεις. Η ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων καλύπτει 550.000 χλμ² και ο πληθυσμός της αγγίζει τα 53 εκατομμύρια. Το όνομα της περιοχής αντλείται από τα Βαλκάνια όρη ή οροσειρά του Αίμου που διατρέχουν την περιοχή από το κέντρο της Βουλγαρίας έως την ανατολική Σερβία.

Τα Βαλκάνια αναφέρονται ως βαλκανική χερσόνησος ή χερσόνησος του Αίμου, καθώς περιβάλλονται από την Αδριατική, το Ιόνιο, το Αιγαίο, τον Μαρμαρά και τη Μαύρη θάλασσα, νοτιοδυτικά, νότια και νοτιοανατολικά.

Εξαιτίας των υποδηλώσεων που προαναφέρθηκαν για τον όρο «Βαλκάνια», πολλοί προτιμούν αντί αυτού τον όρο Νοτιοανατολική Ευρώπη. Η χρήση αυτού του όρου ως γεωγραφικού προσδιορισμού αυξάνεται σταδιακά. Μια πρωτοβουλία της Ευρωπαϊκής Ένωσης το 1999 ονομάστηκε Σύμφωνο σταθερότητας για τη νοτιοανατολική Ευρώπη, και η δικτυακή εφημερίδα *Balkan Times* μετονομάστηκε σε *Southeast European Times* το 2003.

Η χρήση αυτού του όρου για τη βαλκανική χερσόνησο (και μόνο αυτήν) τεχνικά αγνοεί τη γεωγραφική παρουσία της Ρουμανίας και Ουκρανίας, οι οποίες βρίσκονται επίσης στο νοτιοανατολικό τμήμα της ευρωπαϊκής ηπείρου.

Τα βόρεια σύνορα της βαλκανικής χερσονήσου θεωρείται γενικά ότι ευθυγραμμίζονται με τη γραμμή που διαμορφώνεται από τους ποταμούς Δούναβη, Σάβα και Κούπα και ένα τμήμα που συνδέει τις πηγές του Κούπα με τον κόλπο Κβάρνερ.

Οι χώρες που περιλαμβάνονται στη γεωπολιτική σφαίρα των Βαλκανίων είναι:

- Αλβανία
- Βοσνία και Ερζεγοβίνη
- Βουλγαρία
- Κροατία
- ΠΓΔΜ
- Ελλάδα
- Σερβία
- Μαυροβούνιο
- Ρουμανία

και η Σλοβενία, με τη δεύτερη να αρνείται ότι ανήκει στα Βαλκάνια, αυτοχαρακτηριζόμενη «χώρα της Κεντρικής Ευρώπης».

Το μεγαλύτερο τμήμα της περιοχής των Βαλκανίων καλύπτεται από οροσειρές που την διατρέχουν από νοτιοδυτικά προς βορειοανατολικά.

Οι καλλιέργειες στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων εκτιμώνται γενικώς ως μη παραγωγικές, εκτός από τις πεδιάδες όπου το θερμό κλίμα και οι γόνιμες

αλλουβιανές αποθέσεις δίνουν τις ευκαιρίες για μια ικανοποιητική παραγωγή. Οι καλλιέργειες στα ορεινά εδάφη είναι μικρές και έχουν συνήθως τοπική εμβέλεια, εκτός από τις καλλιέργειες της αμπέλου και της ελιάς που παρουσιάζουν εξαγωγικές δραστηριότητες.

Οι ενεργειακές πηγές περιορίζονται σε κοιτάσματα λιγνίτη, στην Βουλγαρία, την Σερβία, τη Βοσνία και την Ελλάδα. Υπάρχουν, επίσης, μικρά αποθέματα πετρελαίου στην Σερβία την Αλβανία, την Κροατία και την Ελλάδα (Αιγαίο). Το φυσικό αέριο κατά το πλείστον εισάγεται ελλείψει εντοπίων ικανοποιητικών αποθεμάτων και χρησιμοποιούνται κυρίως υδροηλεκτρικοί σταθμοί για την παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, εκτός από την περίπτωση της Βουλγαρίας που χρησιμοποιεί και πυρηνικό αντιδραστήρα για την ικανοποίηση των αναγκών της και της Ελλάδας που χρησιμοποιεί λιγνίτη.

Όσον αφορά στον ορυκτό πλούτο, υπάρχει αρκετός χαλκός, ψευδάργυρος, χρώμιο, μαγγάνιο, βωξίτες, χρυσός και ουράνιο. Ορισμένα από τα μέταλλα -κυρίως οι βωξίτες- είναι τμήμα της βαλκανικής εξαγωγικής δραστηριότητας, κυρίως στην ελληνική επικράτεια.

Στις κύριες εθνικότητες της περιοχής περιλαμβάνονται οι Έλληνες (10.8 εκατ.), οι Σέρβοι (8.5 εκατ.), οι Βούλγαροι (7 εκατ.), οι Αλβανοί (6 εκατ., με τα 3.3 εκατ. να κατοικούν στην Αλβανία), οι Κροάτες (4.5 εκατ.), οι Βόσνιοι (2.4 εκατ.), οι Σλαβομακεδόνες (1.4 εκατ.) και οι Μαυροβούνιοι (0.265 εκατ.). Αν συμπεριληφθεί στον κατάλογο η Σλοβενία και η Ρουμανία, τότε προστίθενται οι Ρουμάνοι (26 εκατ.) και οι Σλοβένοι (2 εκατ.). Σχεδόν σε όλη την ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων απαντώνται μειονότητες Ρομ.

Οι κύριες θρησκείες της περιοχής είναι ο ανατολικός ορθόδοξος Χριστιανισμός, ο Καθολικισμός και ο Ισλαμισμός. Επίσης ασκείται μια ποικιλία διαφορετικών παραδόσεων της κάθε πίστης, με κάθε μία από τις ορθόδοξες χώρες να έχει την εθνική της εκκλησία. Η Ορθοδοξία είναι η κύρια θρησκεία στην Βουλγαρία, την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας, την Ελλάδα, την Ρουμανία, και την Σερβία και Μαυροβούνιο. Η Κροατία και η Σλοβενία αποτελείται από καθολικούς, ενώ ο Ισλαμισμός είναι η κύρια θρησκεία στην Αλβανία και την Βοσνία-Ερζεγοβίνη

Ρουμανία

Η Ρουμανία (ρουμανικά: România) είναι μια πρώην κομμουνιστική δημοκρατία στα βορειοανατολικά Βαλκάνια. Ο πληθυσμός της χώρας είναι περίπου 21 εκατομμύρια. Βρίσκεται στο βορειοανατολικό άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου και ανήκει στις παραδουνάβιες χώρες. Συνορεύει βόρεια με την Ουγγαρία και την Ουκρανία, νότια με τη Βουλγαρία, δυτικά με την Ουγγαρία και τη Σερβία και ανατολικά με τη Μολδαβία, ενώ νοτιοανατολικά βρέχεται από τον Εύξεινο Πόντο.

Η οικονομία της χώρας δεν έχει συνέλθει ακόμα πλήρως από την πτώση του τείχους και την διάλυση του ανατολικού μπλοκ. Το ΑΕΠ κατά κεφαλήν προσεγγίζει τα 3000 ευρώ και η αύξηση του ΑΕΠ τα τελευταία χρόνια κυμαινόταν στο 4 με 5%.

Οι Ρουμάνοι θεωρούν τους εαυτούς τους απογόνους Ρωμαίων στρατιωτών στην ρωμαϊκή επαρχία της Δακίας. Η γλώσσα της χώρας είναι τα ρουμανικά, λατινογενής γλώσσα με κάποιες σλάβικες επιρροές.

Μορφολογικά η Ρουμανία χωρίζεται σε τρεις περιοχές: στην ορεινή Τρανσυλβανία, στις πεδιάδες του Κάτω Δούναβη και της Μολδαβίας και την ενδιάμεση περιοχή των Καρπαθίων. Η υδρογραφία της Ρουμανίας κυριαρχείται από

τον ποταμό Δούναβη (οι Ρουμάνοι τον ονομάζουν «Ντουναρέα») και τους παραποτάμους του. Ο ποταμός σχηματίζει τα σύνορα με τη Σερβία και τη Βουλγαρία και μέσα στη χώρα διανύει σχετικά λίγα χιλιόμετρα. Λίμνες υπάρχουν πολλές στις όχθες και στο δέλτα του Δούναβη, αλλά δεν είναι μεγάλες ούτε αξιόλογες από φυσική ή οικονομική άποψη. Πολλές μάλιστα έχουν αποξηραθεί, ώστε οι κοίτες τους να αποδοθούν στην καλλιέργεια.

Το κλίμα της Ρουμανίας γενικά είναι ηπειρωτικό. Στα βουνά και τα οροπέδια είναι ψυχρό ορεινό. Στα δυτικά είναι ηπειρωτικό. Στις πεδιάδες ο χειμώνας είναι ψυχρότατος και το καλοκαίρι θερμό και υγρό. Η βλάστηση παρουσιάζει μεγάλη ποικιλία και εξαρτάται από τις κλιματικές συνθήκες κάθε περιοχής. Στη χώρα καλλιεργούνται κυρίως δημητριακά, αλλά και καλαμπόκι, ζαχαροκάλαμο, πατάτες. Το σιτάρι καλλιεργείται στη δυτική πεδιάδα του Τίσα και στις πεδιάδες της Βλαχίας και της Μολδαβίας. Το καλαμπόκι ευδοκίμει σε πιο ορεινά μέρη. Το κριθάρι καλλιεργείται στη στέπα του Μαραγκάνουλ, στη δυτική Μολδαβία, στη Δοβρουτσά. Στη Μολδαβία υπάρχουν αμπέλια. Η κτηνοτροφία είναι αναπτυγμένη κυρίως στην Τρανσυλβανία, όπου υπάρχουν απέραντα λιβάδια. Εκτρέφονται βοοειδή, χοίροι και αιγοπρόβατα.

Το ρουμανικό υπέδαφος δεν είναι πλούσιο σε ορυκτά. Οι διαθέσιμες ορυκτές πρώτες ύλες είναι λίγες και έτσι οι ανάγκες καλύπτονται με εισαγωγές. Όμως η χώρα έχει σημαντικά αποθέματα πετρελαίου. Αποθέματα υπάρχουν στη λοφώδη εξωτερική προκαρπαθιακή ζώνη και σε όλο το μήκος του τόξου. Ιδιαίτερα πετρελαιοφόρες περιοχές είναι αυτές του Πλοέστι, της Ολτένια και του Νταρμανέστι. Υπάρχουν επίσης λιθανθρακοφόρα στρώματα σε όλη τη χώρα και εξάγεται λιγνίτης στα νότια Καρπάθια και σιδηρομεταλλεύματα στο Βανάτο και πιο βόρεια.

Αξιόλογη είναι η ανάπτυξη της χημικής βιομηχανίας. Μεγάλα εργοστασιακά συγκροτήματα δημιουργήθηκαν στην Κραϊόβα και στο Τίργκου Μούρες. Επίσης η χαλυβουργία, με κεντρικό κορμό το συγκρότημα της Χουνεντόαρα, κατέχει σημαντική θέση στη βιομηχανική παραγωγή. Λειτουργούν ακόμα βιομηχανίες ηλεκτρονικών, μηχανοκατασκευών, ναυπηγεία, αυτοκινητοβιομηχανίες, ναυπηγεία κ.ά.

Στις εξαγωγές της χώρας συμπεριλαμβάνονται μηχανήματα και εργαλεία, χημικά προϊόντα, βιομηχανικά προϊόντα άμεσης κατανάλωσης, βιομηχανικά προϊόντα διατροφής και προϊόντα από πετρέλαιο, πλαστικά και ελαστικά. Εισάγονται βιομηχανικά προϊόντα, τρόφιμα, βαμβάκι κ.ά.

Ελλάδα

Η Ελλάδα (παλαιότερα: Ελλάς, επίσημα: Ελληνική Δημοκρατία), είναι χώρα στην νοτιοανατολική Ευρώπη, στο νοτιότερο άκρο της Βαλκανικής χερσονήσου, στην Ανατολική Μεσόγειο. Συνορεύει στην ξηρά, βόρεια με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας και την Βουλγαρία, στα βορειοδυτικά με την Αλβανία και στα βορειοανατολικά με την Τουρκία. Βρέχεται ανατολικά από το Αιγαίο Πέλαγος, στα δυτικά από το Ιόνιο και νότια από την Μεσόγειο Θάλασσα. Έχει μακρά και πλούσια ιστορία κατά την οποία άσκησε μεγάλη πολιτισμική επίδραση σε τρεις ηπείρους.

Η Ελλάδα έχει μικτή καπιταλιστική οικονομία, με τον δημόσιο τομέα να συνεισφέρει περίπου στο μισό του Α.Ε.Π.. Ο Τουρισμός αποτελεί μία πολύ σημαντική βιομηχανία, που συνεισφέρει κι αυτή σε μεγάλο ποσοστό του Α.Ε.Π., και

επίσης αποτελεί πηγή συναλλάγματος. Το 2004 η μεγαλύτερη βιομηχανία στην Ελλάδα με έσοδα γύρω στα 12 δις. ευρώ ήταν η συνήθως σχετικά αφανής ναυτιλία.

Η οικονομία βελτιώνεται σταθερά τα τελευταία χρόνια, καθώς η κυβέρνηση εφάρμοσε αποτελεσματική οικονομική πολιτική, στην προσπάθεια της ένταξης της Ελλάδας στην ζώνη του ευρώ, την 1 Ιανουαρίου 2001. Παράγων που σίγουρα βοήθησε σε αυτήν την πορεία είναι ότι η Ελλάδα είναι αποδέκτης οικονομικής βοήθειας από την Ευρωπαϊκή Ένωση, ίσης περίπου με το 3,3% του Α.Ε.Π. Η συνέχιση τόσο γενναιόδωρων ενισχύσεων από την Ε.Ε. όμως είναι υπό αμφισβήτηση. Η διεύρυνση της Ευρωπαϊκής Ένωσης με την είσοδο χωρών πολύ φτωχότερων από την Ελλάδα σε συνδυασμό με την ανοδική πορεία της ελληνικής οικονομίας θα βγάλει πιθανότατα πολλές περιοχές από τον λεγόμενο Στόχο 1 του Κοινοτικού Πλαισίου Στήριξης στον οποίο κατευθύνονται και οι περισσότερες επιδοτήσεις και στον οποίο ανήκουν περιοχές με Α.Ε.Π. κατά κεφαλήν μικρότερο του 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Με τα στοιχεία του 2003 από τον Στόχο 1 έχουν βγει οι εξής περιοχές: Αττική, Νότιο Αιγαίο, Στερεά Ελλάδα, Κεντρική Μακεδονία, Βόρειο Αιγαίο και οριακά η Πελοπόννησος.

Μεγάλες προκλήσεις παραμένουν, η μείωση της ανεργίας και η περαιτέρω ανοικοδόμηση της οικονομίας μέσω και της ιδιωτικοποίησης διαφόρων μεγάλων κρατικών εταιρειών, η αναμόρφωση της κοινωνικής ασφάλισης, διόρθωση του φορολογικού συστήματος, και η ελαχιστοποίηση των γραφειοκρατικών αδυναμιών.

Η εθνική κεντρική τράπεζα του κράτους της Ελλάδας είναι η Τράπεζα της Ελλάδος (ΤτΕ), η οποία όμως έχει παραχωρήσει τις περισσότερες αρμοδιότητές της στην Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα (Ε.Κ.Τ.), μετά την είσοδό της στην ζώνη του ευρώ το 2001.

Βουλγαρία

Η Δημοκρατία της Βουλγαρίας (Βουλγάρικα: Република България [Ρεπούμπλικα Μπουλγκάρια]) είναι μια χώρα της νοτιοανατολικής Ευρώπης.

Βρέχεται στα ανατολικά από τη Μαύρη Θάλασσα, ενώ συνορεύει με την Ελλάδα στα νότια, την Τουρκία στα ανατολικά, την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας στα δυτικά, τη Σερβία και τη Ρουμανία στα βόρεια. Φυσικό σύνορο μεταξύ της Ρουμανίας και της Βουλγαρίας αποτελεί ο ποταμός Δούναβης.

Στα νότια της χώρας βρίσκεται η οροσειρά της Ροδόπης, η οποία την χωρίζει από την Ελλάδα. Βορειότερα βρίσκεται η πεδιάδα που σχηματίζει ο ποταμός Έβρος (βουλγ. Μαρίτσα). Δυτικότερα είναι η κοιλάδα του ποταμού Στρυμόνα (βουλγ. Στρούμα) κοντά στην οποία βρίσκεται και το όρος Ρίλα με τη ψηλότερη κορυφή στα Βαλκάνια, που ονομάζεται Μουσαλά (2.925 μέτρα). Το βόρειο τμήμα της Βουλγαρίας αποτελεί μέρος της μεγάλης πεδιάδας που σχηματίζει ο Δούναβης, νότιο όριο της οποίας δημιουργεί η οροσειρά του Αίμου (βουλγ. Στάρα Πλανιά).

Πρωτεύουσα και μεγαλύτερη πόλη της χώρας είναι η Σόφια με περίπου 1.100.000 κατ. Άλλες μεγάλες πόλεις είναι η Φιλιππούπολη (βουλγ. Πλόβνιφ), η Βάρνα (θερινή πρωτεύουσα - όπως αποκαλείται από τους Βούλγαρους) και ο Πύργος (βουλγ. Μπουργκάς) στη Μαύρη Θάλασσα, η Στάρα Ζαγόρα, το Πλέβεν, το Λόβετς, το Σούμεν, το Ρούσε (στις όχθες του Δούναβη) και το Βελίκο Τάρνοβο (η πρώτη πρωτεύουσα της Βουλγαρίας).

Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Η πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (Π.Γ.Δ.Μ.), (αμφισβητούμενο συνταγματικό όνομα: "Република Македонија, λατ. Republika Makedonija" δηλ. «Δημοκρατία της Μακεδονίας») έγινε ανεξάρτητο κράτος το 1991 κατόπιν του διαμελισμού της πρώην Σοσιαλιστικής Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας. Είναι ηπειρωτική χώρα των κεντρικών Βαλκανίων και βρίσκεται στην νοτιοανατολική Ευρώπη. Ευρισκόμενη μεταξύ Σερβίας, Αλβανίας, Ελλάδας και Βουλγαρίας, καταλαμβάνει συνολική έκταση 25.333 τετραγωνικών χιλιομέτρων (ξηρά: 24.856 τετραγωνικά χιλιόμετρα, ύδατα: 477 τετραγωνικά χιλιόμετρα), έχει συνολικό πληθυσμό 2.041.941 κατοίκους και το γνωστότερο τουριστικό αξιοθέατο της χώρας είναι η Λίμνη Οχρίδα στα δυτικά σύνορα με την Αλβανία.

Η χώρα αναφέρεται συχνά ως "Macedonia" (Μα-σε-ντό-νια), εκτός της Ελλάδας, δηλαδή ισοδύναμα στην ελληνική ως «Μακεδονία», πράγμα που προκαλεί σύγχυση με το ελληνικό γεωγραφικό διαμέρισμα της Μακεδονίας ή την ευρύτερη περιοχή της λεγόμενης γεωγραφικής Μακεδονίας. Στην Ελλάδα αναφέρεται συχνά απλώς ως Δημοκρατία των Σκοπίων, Σκόπια, κράτος των Σκοπίων, ΠΓΔΜ ή με την αγγλική συντομογραφία FYROM δηλ. ΦΥΡΟΜ η οποία χρησιμοποιείται και από πολλά κράτη και όλους τους διεθνείς οργανισμούς, όπως π.χ. η Ευρωπαϊκή Ένωση, το ΝΑΤΟ, το Συμβούλιο της Ευρώπης και ο Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών.^[1] Ωστόσο πολλά κράτη την έχουν αναγνωρίσει και με το αμφισβητούμενο συνταγματικό της όνομα, όσον αφορά στις διμερείς τους σχέσεις επικοινωνίας, ενώ σε διεθνές επίπεδο συνεχίζουν να χρησιμοποιούν τη διεθνή ονομασία FYROM.

Η ΠΓΔΜ είναι από τον Δεκέμβριο του 2005, η πιο πρόσφατη χώρα που της δόθηκε επίσημη υποψηφιότητα προς ένταξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Διπλωματικά ζητήματα της χώρας είναι η διαμάχη με την Ελλάδα σχετικά με τη χρήση του ονόματος Μακεδονία και οι ψυχρές σχέσεις με τη Βουλγαρία. Αν και συμμετείχε στη σύνοδο κορυφής του ΝΑΤΟ στο Βουκουρέστι στις 2 Απριλίου του 2008, η ΠΓΔΜ δεν έλαβε τελικά πρόσκληση για την ένταξη της στη συμμαχία λόγω της διαφωνίας με την Ελλάδα σχετικά με το όνομα.

Η Ελλάδα καθυστέρησε την διπλωματική αναγνώριση της χώρας επικαλούμενη ότι ο όρος «Μακεδονία» είναι ελληνικός και συνεπάγεται σε εδαφικές διεκδικήσεις της ΠΓΔΜ στην βόρεια Ελλάδα.

Για τον λόγο αυτό η χώρα χρησιμοποίησε την ονομασία «πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας», προκειμένου να εισέλθει στον ΟΗΕ το 1993. Όταν οι ΗΠΑ αναγνώρισαν την χώρα ως FYROM το 1994 η Ελλάδα αντέδρασε κηρύττοντας οικονομικό εμπάργκο και κλείνοντας το λιμάνι της Θεσσαλονίκης. Η άρση του εμπάργκο ήρθε περίπου ενάμισι χρόνο αργότερα τον Νοέμβριο του 1995, με την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, αφότου η ΠΓΔΜ άλλαξε την σημαία της, τα νέα χαρτονομίσματα, τα επίμαχα άρθρα (περί μεταβολής συνόρων και εδαφικών διεκδικήσεων και περί προστασίας μειονοτήτων σε γειτονικές χώρες) στο Σύνταγμά της και οι δύο χώρες συμφώνησαν να διαπραγματευτούν για την επίτευξη μιας κοινής αποδεκτής λύσης στο θέμα της τελικής ονομασίας. Παρά το ότι δεν έχει υπάρξει επίτευξη συμφωνίας μέχρι σήμερα, η κυβέρνηση της ΠΓΔΜ διακηρύσσει ότι περισσότερες από 100 χώρες έχουν αναγνωρίσει την χώρα με το

συνταγματικό της όνομα, ανάμεσα τους η Βουλγαρία, η Τουρκία, η Ρωσία, η Κίνα, οι ΗΠΑ και ο Καναδάς, που θα χρησιμοποιεί τη συνταγματική της ονομασία μόνο στις διμερείς τους σχέσεις.

Από το 1991, έτος ανεξαρτησίας της ΠΓΔΜ μέχρι και σήμερα συνεχίζεται η πολιτική και διπλωματική διαμάχη για τη χρήση του ονόματος «Μακεδονία» στο συνταγματικό όνομα της γείτονος.

Η Ελλάδα υποστηρίζει ότι η ονομασία Μακεδονία είναι αναμφίβολα ιστορική και πολιτιστική κληρονομιά της. Η ιστορία της Μακεδονίας και ειδικά η ονομασία της δεν είναι διαπραγματεύσιμη και ως πατρική ταυτότητα και κληρονομιά δεν δύναται να παραχωρηθεί σε τρίτους.

Τον Απρίλιο του 1991 εκλέγεται η πρώτη μετακομμουνιστική πολυκομματική βουλή και ψηφίζεται το νέο Σύνταγμά της νέας αυτής Δημοκρατίας, με την ψήφιση τροπολογιών ισχυρυσών Συνταγματικών Διατάξεων, προς τη μετάβαση από καθεστώς σοσιαλιστικής δημοκρατίας, σε καθεστώς δυτικού τύπου δημοκρατίας, χωρίς η μετάβαση αυτή να στερείται διαφόρων ιδιαιτεροτήτων, όπως είναι οι διατάξεις περί μεταβολής συνόρων, οι οποίες βρίσκονται στο προοίμιο των άρθρων 3, 68 και 74, αλλά και περί προστασίας μειονοτήτων σε γειτονικές χώρες άρθρο 49 παρ. 1 στο οποίο αναφέρεται: «Η Δημοκρατία, μεριμνά για την κατάσταση και τα δικαιώματα του "σλαβομακεδονικού" λαού στις γειτονικές χώρες». Εδώ αναφέρεται καθαρά σε πολίτες της Αλβανίας, της Ελλάδας, της Βουλγαρίας και της Σερβίας, τους οποίους τα Σκόπια θεωρούν αποτελούν «σλαβομακεδονική μειονότητα».

Επίσης, σχεδίασαν μια νέα σημαία με τον Ήλιο της Βεργίνας στο μέσον και τύπωσαν νέα χαρτονομίσματα με τον Λευκό Πύργο της Θεσσαλονίκης, σύμβολα δανεισμένα από την βόρεια επαρχία της Ελλάδος.

Η Ελλάδα πιέζει μέσω της τότε ΕΟΚ την νέα αυτή Δημοκρατία να συμμορφωθεί.

Στις 13 Απριλίου 1992 η Ελλάδα λαμβάνει θέση για το θέμα της ονομασίας του κράτους της γείτονος με την απόφαση του Συμβουλίου των πολιτικών αρχηγών υπό τον τότε Πρόεδρο της Ελληνικής Δημοκρατίας Κωνσταντίνο Καραμανλή, όταν το πρόβλημα του ονόματος πήρε την πλήρη σαφή και ουσιαστική μορφή του και αποφασίστηκε να μην γίνει αποδεκτό κανένα όνομα που θα αναφέρεται στον όρο «Μακεδονία» ή παράγωγά του.

Βοσνία και Ερζεγοβίνη

Η Βοσνία-Ερζεγοβίνη είναι μια χώρα στη Βαλκανική χερσόνησο, πρώην μέρος της Γιουγκοσλαβίας. Έχει έκταση 51.197km² και πληθυσμό 4,025,476. Συνήθως αναφέρεται συντομευμένα ως Βοσνία.

Η χώρα είναι η πατρίδα τριών συστατικών εθνοτήτων: των Μουσουλμάνων, των Σέρβων και των Κροατών. Η χώρα συνορεύει βόρεια και δυτικά με την Κροατία, ενώ ανατολικά και νοτιοανατολικά με τα κράτη της Σερβίας και του Μαυροβουνίου.

Τη χώρα διασχίζει η προέκταση των Διναρικών Άλπεων, με ψηλότερο βουνό το όρος Μάγκλιτς (2.330 μ.). Η Βοσνία, στο βόρειο τμήμα, είναι δασώδης, ενώ η Ερζεγοβίνη, στο νότιο τμήμα, έχει πιο επίπεδα μέρη γόνιμου εδάφους, που χρησιμοποιούνται πρωταρχικά ως αγροτικές γαίες. Η περιοχή έχει και 20 χλμ. ακτή κατά μήκος της Αδριατικής.

Σημαντικό ρόλο στην οικονομία της χώρας κατέχει η γεωργία. Στις κοιλάδες παράγονται σιτάρι, σίκαλη, κριθάρι, λινάρι, καπνός, τεύτλα και φρούτα, ενώ στις

ορεινές περιοχές υπάρχουν πολλοί βοσκότοποι όπου εκτρέφονται βοοειδή, άλογα και πρόβατα. Τα πολλά δάση δίνουν μεγάλες ποσότητες ξυλείας.

Η περιοχή έχει πολλά ορυκτά, σιδηρομεταλλεύματα, γαιάνθρακες, αλάτι, μαγγάνιο, ασήμι, μόλυβδο, χαλκό, χρώμιο κ.ά. Στη χώρα υπάρχουν βιομηχανίες σιδηροβιομηχανίας, τροφίμων, καπνού και ειδών βυρσοδεψίας.

Οι Βόσνιοι είναι η μεγαλύτερη εθνική ομάδα (48%), ενώ υπάρχουν και πληθυσμοί Σέρβων και Κροατών. Οι Βόσνιοι είναι στην πλειοψηφία τους μουσουλμάνοι, οι Σέρβοι ορθόδοξοι χριστιανοί και οι Κροάτες ρωμαιοκαθολικοί. Οι γλώσσες που ομιλούνται είναι η βοσνιακή, η σερβική και η κροατική, που όλες ανήκουν στην ίδια γλωσσική οικογένεια.

Εκτός από την πρωτεύουσα Σαράγεβο, άλλες μεγάλες πόλεις της χώρας είναι η Ζένικα (96.027 κάτ.), η Τούζλα (83.770 κάτ.), η Μπάνια Λούκα (160.000 κάτ.), το Μόσταρ (25.000 κάτ.).

Αλβανία

Η Δημοκρατία της Αλβανίας, είναι μια Βαλκανική χώρα της ΝΑ Ευρώπης. Συνορεύει με το Μαυροβούνιο Βορειοδυτικά, το Κόσοβο Βόρεια, την ΠΓΔΜ Ανατολικά και την Ελλάδα Νότια. Βρέχεται από την Αδριατική θάλασσα Δυτικά, και το Ιόνιο πέλαγος Νοτιοδυτικά. Ιδρύθηκε μετά το τέλος των Βαλκανικών Πολέμων, το 1913 και πρώτος κυβερνήτης της ήταν ο Ισμαήλ Κεμάλ (Ismail Qemali).

Εθνικός ήρωας της Αλβανίας είναι ο Σκεντέρμπεης (Sкендѐрбе) γνωστός και ως Γεώργιος Καστριώτης (Gjergj Kastrioti).

Τα εδάφη της Αλβανίας είναι κυρίως ορεινά. Το ψηλότερο όρος είναι το Κοράμπ στην περιοχή της Ντίμπρα (2.753 μ (9,032ft). Το κλίμα της χώρας είναι κυρίως ηπειρωτικό, με κρύους χειμώνες και ζεστά καλοκαίρια.

Κάπως ασυνήθιστο ανάμεσα στα βαλκανικά έθνη είναι το γεγονός ότι η Αλβανία είναι σχετικά ομοιογενής. Πρέπει να σημειωθεί όμως ότι η Αλβανική κυβέρνηση έχει να πραγματοποιήσει απογραφή για την εθνολογική ανάλυση του πληθυσμού από το 1989, παρόλο που αποτελεί υπόσχεσή της προς την Ευρωπαϊκή Ένωση. Το μεγαλύτερο τμήμα του πληθυσμού είναι αλβανικής εθνικότητας (95% σύμφωνα με το CIA World Factbook, Φεβρ 2005). Υπάρχει επίσης ελληνική μειονότητα στο νότιο τμήμα της χώρας (3% του πληθυσμού) που ποικίλλει ανάλογα με διαφορετικές πηγές, (το 1989, οι εκτιμήσεις για τον ελληνικό πληθυσμό ποίκιλαν από 1% (επίσημα στατιστικά) έως 12% (από ελληνική οργάνωση). Πληθυσμοί αλβανικής εθνικότητας ζουν επίσης στις γειτονικές χώρες: Σερβία (περ. 100.000) Κόσοβο (περ. 2.000.000), Μαυροβούνιο (περίπου 50.000) και στην ΠΓΔΜ (περ. 500,000). Αλβανικής εθνικότητας θεωρούνται και οι Τσάμηδες που ζούσαν ως το τέλος του Β' Παγκοσμίου Πολέμου στην Ελλάδα. Από το 1991, μεγάλος αριθμός Αλβανών μετανάστευσε στην Ελλάδα, την Ιταλία, τη Γερμανία, την Ελβετία και άλλες ευρωπαϊκές χώρες. Ειδικά στην Ελλάδα υπάρχουν σήμερα περί τους 600.000 Αλβανούς μετανάστες.

Η κυρίαρχη γλώσσα είναι η Αλβανική, αν και η Ελληνική ομιλείται επίσης από την ελληνική μειονότητα στις νότιες περιοχές της χώρας και από Αλβανούς μετανάστες στην Ελλάδα.

Παρά τα πολλά συνταγματικά και νομοθετικά προβλήματα η κυβέρνηση των Τιράνων προσπαθεί να μπει σε τροχιά ένωσης με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Τον Ιούνιο του 2006, η χώρα υπέγραψε Συμφωνία Σταθεροποίησης και Ένωσης ως πρώτο βήμα

για την ένωση. Οι υπουργοί της ΕΕ ζήτησαν από την Αλβανία να προχωρήσει σε μεταρρυθμίσεις που επικεντρώνονται στην ελευθερία του Τύπου, τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, τον σεβασμό των εθνικών μειονοτήτων και την επίτευξη διεθνών προδιαγραφών στις δημοτικές εκλογές.

Η Αλβανία είναι ένα από τα φτωχότερα κράτη της Ευρώπης με κατά κεφαλήν εισόδημα μικρότερο (μισό) από εκείνο της Βουλγαρίας και σχεδόν 1/10 από εκείνο του Ηνωμένου Βασιλείου. Το οδικό και το σιδηροδρομικό δίκτυο είναι φτωχό σε διεθνές και τοπικό επίπεδο. Το μισό του οικονομικά ενεργού πληθυσμού απασχολείται με στην γεωργία και το 1/5 εργάζεται στο εξωτερικό.

Η ακτογραμμή της Αλβανίας στο Ιόνιο Πέλαγος, ιδιαίτερα κοντά στην Κέρκυρα είναι αξιοποιήσιμη τουριστικά εξαιτίας του σχετικά αδιατάρακτου φυσικού περιβάλλοντος και των παραλιών της. Η τουριστική βιομηχανία βρίσκεται ακόμη στα σπάργα, αλλά παρουσιάζει αυξητικές τάσεις.

Κροατία

Η Κροατία (στα κροάτικα "Hrvatska", διαβάζεται "χρ-βάτσ-κα"), της οποίας η επίσημη ονομασία είναι Κροατική Δημοκρατία (Republika Hrvatska), είναι μία δημοκρατική χώρα στην νότιο-ανατολική Ευρώπη, και συνορεύει στα βόρεια με την Ουγγαρία και την Σλοβενία, στα ανατολικά με την Σερβία και την Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ενώ στην νότια άκρη της με το Μαυροβούνιο. Στο δυτικό της τμήμα βρέχεται από την Αδριατική θάλασσα και αποτελεί έτσι τα φυσικά της σύνορα.

Η πρωτεύουσά της και έδρα της κυβερνήσεως είναι με ένα περίπου εκατομύριο κατοίκους το Ζάγκρεμπ, το οποίο είναι σημαντικός συγκοινωνιακός κόμβος και το οικονομικό όπως και το ακαδημαϊκό κέντρο της. Άλλες σημαντικές πόλεις της Κροατίας είναι η Ριέκα, η Πούλα, το Σπλιτ και το Ντούμπροβνικ.

Η Κροατία είναι μεταξύ άλλων μέλος στον Παγκόσμιο Οργανισμό Εμπορίου και στην Συνθήκη Ελεύθερου Εμπορίου της Κεντρικής Ευρώπης (CEFTA). Το κράτος στοχεύει στην ένταξή της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, από το 2004 είναι επίσημα υποψήφια χώρα προς ένταξη. Στην συνάντηση κορυφής του NATO τον Απρίλιο του 2008 προσκλήθηκε να γίνει μέλος σ' αυτήν την στρατιωτική συμμαχία, γεγονός, το οποίο θα πραγματοποιηθεί, όταν επιβεβαιώσουν το έντυπο όλα τα ως τώρα κράτη-μέλη του NATO. Η Κροατία ως το τέλος του 2009 κατέχει το αξίωμα της μη μόνιμης χώρας-μέλους στο Συμβούλιο Ασφαλείας του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών.

Η Κροατία βρίσκεται στην ανατολική ακτή της Αδριατικής Θάλασσας. Στην έκταση της στεριάς της ανήκουν ένα τμήμα των Δυναριδών και ένα τμήμα της Πανονίας. Η χώρα βρίσκεται στον συνοριακό χώρο ανάμεσα στην Κεντρική και τη Νότια Ευρώπη. Από πολιτισμική άποψη η Κροατία βρισκόταν πάντοτε στη συνοριακή γραμμή μεταξύ δυτικοευρωπαϊκών και ανατολίτικων επιρροών.

Η κρατική έκταση της Κροατίας περιλαμβάνει περίπου 87.700 τ.χλμ, από τα οποία τα 56.592 τ.χλμ βρίσκονται στη στεριά και τα 31.067 τ.χλμ στη θάλασσα. Λόγω τις εδαφικής θέσεως της Βοσνίας και Ερζεγοβίνης περιορίζεται η κρατική έκταση της Κροατίας σ' ένα βόρειο τμήμα στεριάς και μιας μακρυνάς παραλιακής λωρίδας, τα οποία ενώνονται μονάχα στα βορειοδυτικά μεταξύ τους. Το νοτιότερο τμήμα της παραλιακής περιοχής (ο τόπος γύρω από το Ντούμπροβνικ ως τα σύνορα για το Μαυροβούνιο) χωρίζεται από την υπόλοιπη Κροατία σ' ένα πλάτος των τριών περίπου χιλιομέτρων από την κοινότητα Νέουμ.

Το συνολικό μήκος των ηπειρωτικών συνόρων της Κροατίας ανέρχεται στα 2.197 χλμ, από τα οποία πέφτουν 670 χλμ στα σύνορα με την Σλοβενία, 329 χλμ στα σύνορα με την Ουγγαρία, 932 χλμ στα σύνορα με την Βοσνία και Ερζεγοβίνη, 241 χλμ στα σύνορα με την Σερβία και 25 χλμ σ' αυτά με το Μαυροβούνιο. Στην βόρεια Αδριατική Θάλασσα τέμνονται τα κροατικά με τα ιταλικά χωρικά ύδατα με αποτέλεσμα η Σλοβενία να μην έχει πρόσβαση σε διεθνή ύδατα. Το μήκος της κροατικής παραλιακής γραμμής στην Αδριατική Θάλασσα ανέρχεται στα 1.778 χλμ, με τις παραλιακές γραμμές των νησιών 6.176 χλμ.

Ανάλογα με τα σχήματα των γεωλογικών ανάγλυφων και τις κλιματικές ζώνες μπορεί η Κροατία να χωριστεί σε τρεις ζώνες τοπίων. Αυτός ο χωρισμός αντικατοπτρίζεται μερικώς στον πολιτισμό και τον τρόπο ζωής των ανθρώπων, που ζούνε σ' αυτές.

Ο πληθυσμός της Κροατίας έχει σταθεροποιηθεί την τελευταία δεκαετία. Οι κάτοικοι της χώρας είναι κατά πλειοψηφία Κροάτες και υπάρχουν και μειονότητες Σέρβων, Βόσνιων Μουσουλμάνων, Ούγγρων και Ιταλών. Η επικρατούσα θρησκεία είναι η Ρωμαιοκαθολική.

Η επίσημη γλώσσα της Κροατίας είναι η Κροατική, η οποία είναι μία σλαβική γλώσσα βασιζόμενη στη Στοκαβιανή διάλεκτο.

Σερβία

Η Σερβία είναι μεσόγεια χώρα των κεντρικών Βαλκανίων. Πρωτεύουσα της είναι το Βελιγράδι. Συνορεύει βόρεια με την Ουγγαρία, δυτικά με την Κροατία, τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη, το Μαυροβούνιο και την Αλβανία, νότια με το Κοσσυφοπέδιο και την Π.Γ.Δ.Μ. και ανατολικά με τη Βουλγαρία και τη Ρουμανία. Μέχρι τον Ιούνιο του 2006 ήταν μία από τις δύο δημοκρατίες που αποτελούσαν την ομοσπονδιακή Δημοκρατία "Σερβία και Μαυροβούνιο".

Έχει πληθυσμό 8.500.000 κατοίκων και έκταση 88.361 τ.χμ. Αποτελείται από την κεντρική Σερβία, την περιοχή του Κοσόβου στο νότο, και τη Βοϊβοντίνα στο βορά. Η επαρχία του Κοσόβου, αν και είναι μέρος της Σερβίας, από τον πόλεμο του 1999 κι έπειτα είναι προτεκτοράτο του ΟΗΕ και de facto εκτός του ελέγχου των Σερβικών αρχών. Μετά από δημοψήφισμα που διεξήχθη στο Μαυροβούνιο η ένωση Σερβίας-Μαυροβούνιου διαλύθηκε, συνεπώς και η Σερβία πλέον αποτελεί ανεξάρτητη δημοκρατία. Η διαδικασία απόσχισης ανακοινώθηκε ότι θα διαρκέσει δύο έως τρεις μήνες από την ημέρα του δημοψηφίσματος (21 Μαΐου 2006). Στις 5 Ιουνίου 2006, η Σερβία επίσημα κήρυξε τη διάλυση της Ομοσπονδίας με το Μαυροβούνιο.

Μαυροβούνιο

Το Μαυροβούνιο (Μαυροβουνιακά/Σερβικά: Црна Гора/Crna Gora) είναι ανεξάρτητο κράτος από το 2006, με πληθυσμό 616.258 (2003). Στο βορρά συνορεύει με την Κροατία και τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη, ανατολικά με τη Σερβία, νότια με την Αλβανία και δυτικά βρέχεται από την Αδριατική θάλασσα. Ήταν η δεύτερη και μικρότερη συνιστώσα της Ομοσπονδίας Σερβίας-Μαυροβούνιου, διαδόχου κράτους της Γιουγκοσλαβίας. Δημοψήφισμα που διεξήχθη στις 21 Μαΐου

2006 είχε σαν αποτέλεσμα (με 55,4% των ψήφων) την ανεξαρτητοποίηση του Μαυροβούνιου από την ομοσπονδία με τη Σερβία, κάτι που αποδέχθηκε και η ίδια. Η χώρα έγινε ανεξάρτητη στις 3 Ιουνίου 2006 και το 192ο μέλος του ΟΗΕ στις 28 Ιουνίου 2006. Στις 11 Μαΐου του 2007 έγινε επίσης το 47ο μέλος του Συμβουλίου της Ευρώπης.

Πρωτεύουσα είναι η Ποντγκόριτσα. Το 80% περίπου του πληθυσμού αυτοπροσδιορίζεται ως Μαυροβούνιοι και Σέρβοι, το 5% Αλβανοί ενώ το υπόλοιπο 15% είναι Σλάβοι μουσουλμάνοι που κατοικούν στην περιοχή Σαντζάκ, η οποία βρίσκεται μισή στο Μαυροβούνιο και μισή στη Σερβία.

Σε σύγκριση με άλλα ευρωπαϊκά κράτη, το Μαυροβούνιο είναι μία αραιοκατοικημένη χώρα στις νοτιοανατολικές Διναρίδες. Μοιράζεται σύνορα με την Κροατία, τη Σερβία (και το Κοσσυφοπέδιο), τη Βοσνία και Ερζεγοβίνη και την Αλβανία. Η θέση του είναι στις νότιες απολήξεις των Δειναρικών Αλπεων. Συνεπεία αυτού, το κλίμα στη χώρα είναι ορεινό, όπως και το έδαφος. Κύριοι ποταμοί είναι ο Μόρατσα και ο παραπόταμός του, Ζέτα, ο Πίβα, ο Ρίβα, ο Τάρα, ο Λιμ και ο Τσεοτίνα, όπως επίσης και ο Βογιάνας. Μέσω του Δρίνου και άλλων παραποτάμων, τα νερά του Μαυροβουνίου εκβάλλουν στο Δούναβη. Στα νότια και στα κεντρικά του Μαυροβουνίου βρίσκεται η χαμηλή κοιλάδα του Μόρατσα, που αποτελεί πηγή τροφοδοσίας και για τη λίμνη Σκόδρα (Σκούταρι). Η εν λόγω λίμνη αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες λίμνες των Βαλκανίων, με έκταση 370 τετραγωνικά χιλιόμετρα.

Ιστορικά, το έδαφος του απαρτιζόταν από το Παλαιό Μαυροβούνιο, τα Υψίπεδα, την Παλαιά Ερζεγοβίνη, το Μαυροβουνιακό Littoral ή ειδικότερα τον Όρμο του Κοτόρ και ως κάποια έκταση την Παλαιά Σερβία.

Οι ψηλότερες κορυφές βρίσκονται στο Ντούρμιτορ και η κορυφή του όρους Λόβτσεν (1.749 μέτρα) ονομάζεται από τους ντόπιους Μαύρο Βουνό, εξαιτίας των πετρωμάτων του από βασάλτη, από όπου έλαβε το όνομά της και ολόκληρη η χώρα.

Το 43% των κατοίκων είναι Μαυροβούνιοι και το 32% Σέρβοι. Επίσης, υπάρχουν Βόσνιοι (8%), Αλβανοί (5%), Ρομ, Κροάτες και άλλες μικρότερες εθνολογικές ομάδες. Ομιλούν τη σερβοκροατική γλώσσα, η οποία είναι επίσημη. Λίγοι μιλούν και την αλβανική γλώσσα, σε ποσοστό 5%, η οποία είναι κατοχυρωμένη συνταγματικά. Χρησιμοποιείται το κυριλλικό αλλά και το λατινικό αλφάβητο. Η συντριπτική πλειοψηφία του πληθυσμού είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι και οι υπόλοιποι ανήκουν στο Ρωμαιοκαθολικό δόγμα και επίσης άλλοι είναι πιστοί στο Ισλάμ. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι κάτοικοι του Μαυροβουνίου συνιστούν σλαβική ομάδα στα Βαλκάνια, που διατήρησε τα εθνικά της χαρακτηριστικά, λόγω της εγκατάστασής της ανάμεσα στα τραχιά όρη, τα οποία ήταν απομονωμένα από τη γύρω περιοχή. Το ζήτημα αν οι Μαυροβούνιοι είναι σερβικός λαός ή αν αποτελούν ξεχωριστό σλαβικό λαό, είναι αμφιλεγόμενο. Γεγονός όμως είναι ότι οι κάτοικοι του Μαυροβουνίου έχουν συγγένεια με τους Σέρβους ως λαοί.

Γενικά, η οικονομία της χώρας βρίσκεται σε μεταβατικό στάδιο, καθώς με την ανεξαρτησία της σήμανε και ο τερματισμός του ελέγχου από την ομοσπονδία. Παλιά η κύρια ασχολία ήταν η κτηνοτροφία (αιγοπρόβατα) και η γεωργία (κριθάρι, καπνός, σίκαλη). Τις τελευταίες δεκαετίες αναπτύχθηκε και η βιομηχανία.

Νόμισμα του κράτους είναι το Ευρώ από το 2000. Νωρίτερα, χρησιμοποιούσε το Δηνάριο Γιουγκοσλαβίας. Έχει επίσης Κεντρική Τράπεζα, η οποία είναι αρμόδια για τα νομισματικά θέματα. Το 2004 ο πληθωρισμός ήταν της τάξης του 3,4% και η ανεργία το 2005 ήταν πάνω από 27%. Το 2005 το κατά κεφαλήν ΑΕΠ ήταν 3.800 δολάρια ΗΠΑ το χρόνο. Περισσότερο από το 12% (με βάση στοιχεία του 2003) ζει υπό το όριο της φτώχειας.

Σλοβενία

Ο πληθυσμός της Σλοβενίας αναμένεται στους 2.003.584. Οι μεγαλύτερες πόλεις της είναι η Λιουμπλιάνα με 265.881 κατοίκους. Η Σλοβενία είναι το πλουσιότερο κράτος της πρώην ανατολικής Ευρώπης, με 80,8% του μέσου ΑΕΠ κ.κ. της ΕΕ των 25. Ανάλογα των ορισμό είναι πλουσιότερη κατά κεφαλήν ακόμα και από μερικά κράτη της ΕΕ των 15 όπως η Πορτογαλία και η Ελλάδα. Λόγω της γεωγραφικής και πολιτισμικής εγγύτητας με την Δυτική Ευρώπη και ειδικά την Αυστρία, η σύντομη σύγκλιση της Σλοβενίας με την ανεπτυγμένη Δύση θεωρείται βέβαιη. Από την 1 Ιανουαρίου 2007 η Σλοβενία είναι μέλος της Ευρωζώνης.

Η οικονομία των Βαλκανικών χωρών κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Εισαγωγή

Θέλοντας να μελετήσουμε τις οικονομικές σχέσεις των Βαλκανικών χωρών μεταξύ τους και αυτές που έχουν δημιουργήσει με τις υπόλοιπες χώρες, κυρίως με αυτές της Ευρώπης, στα πλαίσια του παγκοσμιοποιημένου οικονομικού συστήματος της ελεύθερης αγοράς, κρίνεται σκόπιμο να ξεκινήσουμε την έρευνά μας από τα πρώιμα στάδια της μετάβασής τους στην οικονομία των ελευθέρων αγορών.

Οι δομές της οικονομίας του κάθε κράτους, οι τρόποι άσκησης δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, οι εξέλιξη των ρυθμών απασχόλησης, δημοσίου χρέους και πληθωρισμού και οι οικονομικές σχέσεις με τις οικονομίες των άλλων χωρών (κυρίως των γειτονικών), παίζουν καθοριστικό ρόλο στην εξέλιξη των οικονομικών μεγεθών της κάθε χώρας.

Ο πρωτογενής παραγωγικός τομέας, η βιομηχανία, οι αγορές χρήματος και συναλλάγματος, το εξωτερικό εμπόριο και τέλος οι επενδύσεις, καθορίζονται κάθε φορά από τα στάδια εξέλιξης της οικονομίας της κάθε χώρας και κυρίως από την οικονομική και πολιτική της ιστορία.

Για τους λόγους αυτούς, θα προσπαθήσουμε να δώσουμε με σύντομο τρόπο την κατάσταση της οικονομίας κατά την διάρκεια του μεσοπολέμου ώστε να πραγματοποιήσουμε την έναρξη μελέτης της σύγχρονης Βαλκανικής Αγοράς και Συνεργασίας.

1.1 Τα Βαλκάνια του μεσοπολέμου¹.

Η περίοδος του μεσοπολέμου υπήρξε αναμφισβήτητα μια περίοδος έντονων οικονομικών, πολιτικών και κοινωνικών μετασχηματισμών, όχι μόνο για τις χώρες της βαλκανικής αλλά και παγκοσμίως γενικότερα. Οι μετασχηματισμοί της περιόδου εκείνης στον ευρύτερο ευρωπαϊκό χώρο, δημιούργησαν τις συνθήκες για μια δυσκίνητη ανάπτυξη των Βαλκανικών χωρών εγκαθιδρύοντας τα προβλήματα εκείνα που αργότερα θα ταλάνιζαν τις οικονομίες μέχρι και σήμερα.

Πιο συγκεκριμένα τα κράτη των Βαλκανίων είχαν να αντιμετωπίσουν ταυτόχρονα με τους αναγκαίους μετασχηματισμούς μια σειρά από βασικά προβλήματα στους τομείς της πολιτικής και της οικονομίας.

Οι αντιπαραθέσεις και οι ρήξεις γύρω από εθνικά προβλήματα και μειονότητες, η επιρροή της Οκτωβριανής επανάστασης στην σχηματιζόμενη εργατική τάξη και τέλος η επανατοποθέτηση τους μέσα στο διεθνές πλαίσιο μετά τις συμφωνίες που καθόρισαν (προσωρινά όπως αποδείχθηκε) τα εδαφικά τους όρια, δημιούργησαν μια σειρά από φλέγοντα θέματα πολιτικής που όπως θα μελετήσουμε και αργότερα επέδρασαν καταλυτικά στον σχηματισμό της Βάσης των οικονομικών τους δομών και σχέσεων.

¹ Σοβιετική Ένωση και Βαλκάνια στις δεκαετίες 1950 και 1960, Συλλογή εγγράφων, Επίκεντρο

Από την άλλη πλευρά, τα προβλήματα των αγροτικών παραγωγικών σχέσεων, η ανάγκη για άμεση εξωτερική χρηματοδότηση και η προσαρμογή του εγχώριου εμπορίου προς την διεθνή αγορά, με την υπάρχουσα όμως παραγωγή, αποτέλεσαν τροχοπέδη για την μελλοντική τους ανάπτυξη και την ομαλή τους εισαγωγή στο πλήρες ανταγωνιστικό περιβάλλον της παγκόσμιας αγοράς.

Μετά τους Βαλκανικούς πολέμους και τον Α Παγκόσμιο Πόλεμο οι οικονομίες όλων των Βαλκανικών Χωρών παρουσιάζουν έντονα προβλήματα στην βασική τους παραγωγή, την αγροτική. Η μόνη πηγή εσόδων από τις εξαγωγές των φθηνών τους γεωργικών προϊόντων βρισκόταν σε πολύ χαμηλά επίπεδα, με συνέπεια φυσικά και την έλλειψη εισροών συναλλάγματος. Η εγκατάλειψη των εκτάσεων γης, η έλλειψη πόρων ανανέωσης του πάγιου κεφαλαίου αλλά και οι διεκδικήσεις κλήρων από άπορους αγρότες και βετεράνων πολέμου επιβάρυναν περισσότερο τις όποιες προσπάθειες ανάκαμψης.

Σε επίπεδο βιομηχανίας και βιομηχανικών προϊόντων, περιορίζονταν σε απλές μικρομεσαίες μονάδες με ένταση πάντα στην εργασία και με πολύ χαμηλή παραγωγικότητα. Μάλλον θα λέγαμε ότι πρόκειται για μια εξέλιξη παλαιών μεταποιητικών μονάδων παρά για Βιομηχανία, ιδιαίτερα σε χώρες όπως η Αλβανία, η οποία εξαρτιόταν από Ιταλικά συμφέροντα και Ιταλική χρηματοδότηση. Ιδιαίτερα η Αλβανία στηριζόταν αποκλειστικά στην μικρή της παραγωγή και σε μερική εξόρυξη, και συνέχισε να αδυνατεί να στραφεί σε πιο σύγχρονες μορφές εκμετάλλευσης ακόμα και μετά την αγροτική μεταρρύθμιση το 1930. Η έλλειψη επενδύσεων, τόσο από ξένα όσο και από εγχώρια κεφάλαια αποτελούσε και το κύριο πρόβλημα ύπαρξης βιομηχανικών προϊόντων.

Οι ρυθμοί ωστόσο ανάπτυξης υπήρξαν πολλά υποσχόμενοι κυρίως για την Ελλάδα και την Βουλγαρία, ενώ ακολουθούσε η Ρουμανία.

Γενικότερα, αν συγκρίναμε την οικονομική κατάσταση των κρατών της Βαλκανικής καθ' όλη την διάρκεια του μεσοπολέμου θα λέγαμε ότι η Ελλάδα παρουσίαζε τις καλύτερες οικονομικές επιδόσεις ενώ ήταν και η μόνη χώρα που προσέγγιζε περισσότερο τον ευρωπαϊκό μέσο όρο του ΑΕΠ. Συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες είχε την μικρότερη συγκέντρωση απασχόληση στην αγροτική παραγωγή ενώ ανέπτυξε το εμπόριο και την παροχή υπηρεσιών. Έπειτα ακολουθούσε και η Βουλγαρία, η οποία όμως στηριζόταν κυρίως στην αγροτική της παραγωγή, όπως άλλωστε και οι άλλες. Πιο συγκεκριμένα, το 1914, η συμμετοχή του αγροτικού προϊόντος στην σύνθεση του Καθαρού Εθνικού Εισοδήματος στην Βουλγαρία, την Ρουμανία και την Γιουγκοσλαβία ανερχόταν σε 53,4%, 39,8% και 46% αντίστοιχα, ενώ το 1938 σε επίπεδα 50%, 30,8% και 46,5% αντίστοιχα.

Από τα δεδομένα αυτά, εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς την εξάρτηση που είχαν από την αγροτική παραγωγή, και τους κινδύνους που προέκυπταν κατά καιρούς από οποιαδήποτε διακύμανση των αγροτικών τιμών ή της αγροτικής παραγωγής λόγω καιρικών συνθηκών. Μία πτώση των τιμών των εξαγωγικών προϊόντων θα είχε άμεσα αρνητικές επιδράσεις στο ισοζύγιο πληρωμών αυξάνοντας ταυτόχρονα και τις ανάγκες εξωτερικής χρηματοδότησης.

Η κρατική αντίδραση στην πτώση των τιμών στη διεθνή αγορά εκφράστηκε μέσα από την κρατική συγκέντρωση των σιτηρών, γεγονός που σήμανε και την αρχή της διαχείρισης του αγροτικού τομέα από την κρατική παρέμβαση. Η πλέον προωθημένη μορφή κρατικής παρέμβασης υλοποιήθηκε στην Ελλάδα με την δημιουργία της Αγροτικής Τράπεζας αρχές δεκαετίας του '30 και την ανάληψη από μέρος της όλων των αγροτικών συναλλαγών. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η λειτουργία της ΑΤΕ στην Ελλάδα αποτελεί παγκόσμιο προηγούμενο στην άσκηση αγροτικής πολιτικής.

Ανάλογα μέτρα μικρότερης έντασης ελήφθησαν και στις υπόλοιπες βαλκανικές χώρες εκτός τις Αλβανίας όπου υπήρχαν έντονα στοιχεία φυσικής οικονομίας στην αγροτική παραγωγή. Συγκεκριμένα, το 1930 δημιουργήθηκαν οι κρατικοί φορείς συγκέντρωσης των δημητριακών στην Βουλγαρία και στην Γιουγκοσλαβία ενώ το 1931 ακολούθησε η Ελλάδα με τα καπνά και το 1932 η Ρουμανία με τα δημητριακά. Εννοείται ότι οι τιμές που έδιναν οι κρατικοί φορείς συγκέντρωσης ήταν υψηλότερες από τις αντίστοιχες της ελεύθερης αγοράς και στόχευαν στην έμμεση επιδότηση της αγροτικής παραγωγής.

Τέλος, σχετικά με την πολιτική χρηματοδότησης της γεωργικής παραγωγής και την μεταβολή των καλλιεργειών σε περιπτώσεις μεταβολών ζήτησης, η Βουλγαρία με τραπεζική χρηματοδότηση, ελεύθερη κρατικής παρέμβασης προς την γεωργία, άλλαξε σταδιακά τις καλλιέργειές της, στις νότιες περιοχές, χωρίς την χρήση μηχανημάτων. Για παράδειγμα, η κρίση των αγροτικών τιμών οδήγησε στην ανάπτυξη της καλλιέργειας των καπνών και των άλλων ειδικών καλλιεργειών (πχ ροδέλαιο).

Το ίδιο θέμα η Ρουμανία δεν κατάφερε να το αντιμετωπίσει αποτελεσματικά. Έχοντας εισέλθει στον κύκλο της απόδοσης των μεγάλων τσιφλικιών δεν κατάφερε έγκαιρα να ανταποκριθεί στις ανάγκες της διεθνούς ζήτησης, με αποτέλεσμα να μειωθεί η αξία των εξαγωγών της, εφόσον τα δημητριακά αποτελούσαν σχεδόν τη μόνη καλλιέργεια στις μεγάλες εκμεταλλεύσεις.

Τέλος η Γιουγκοσλαβία αντέδρασε με στροφή προς την κτηνοτροφική παραγωγή, ειδικά στην πλούσια περιοχή της Βοιβόντινας, έχοντας εξασφαλίσει την πολυπόθητη αγροτική μεταρρύθμιση. Με την αλλαγή της παραγωγικής της κατεύθυνσης κατάφερε να δημιουργήσει βάσεις για την ανάπτυξη της μεταποίησης, εκτός από τις υπάρχουσες μονάδες που είχαν αφήσει αυστριακά συμφέροντα.

1.2 Το εξωτερικό εμπόριο και η χειραγώγησή του

Μελετώντας το εξωτερικό εμπόριο των βαλκανικών χωρών, το πρώτο στοιχείο και κύριο χαρακτηριστικό ήταν η άμεση εξάρτηση που υπήρχε από τις δύο κύριες δυνάμεις, την Γερμανία και την Ιταλία. Από την άλλη πλευρά η Μ. Βρετανία και η Γαλλία αν και είχαν κάποια ανάμειξη στο εξωτερικό εμπόριο των Βαλκανίων, η επιρροή τους ωστόσο ασκείτο μέσα από την εξωτερική χρηματοδότηση και γενικότερα την αγορά κεφαλαίου.

Η εξάρτηση των εξαγωγών διακρίνεται πλέον εμφανώς μετά την οριστικοποίηση των διμερών συμφωνιών εμπορίου (Clearing) που ήταν προϊόν της μετεξέλιξης των ευρωπαϊκών οικονομιών μετά την οικονομική κρίση του 1929 και την ανάπτυξη της κρατικής παρέμβασης σε συνδυασμό με τον προστατευτισμό. Η μέθοδος των συμψηφισμών, κλήρινγκ, αφορά τη μεταξύ δύο κρατών ανταλλαγή προϊόντων με βάση προσυμφωνημένες διοικητικά τιμές. Στην ουσία η μέθοδος υποκαθιστά την ελεύθερη αγορά και εφαρμόζεται σε περιόδους κλειστής οικονομίας, όταν μάλιστα η μετατρεψιμότητα του συναλλάγματος συμβαίνει να είναι, για πολλούς λόγους προβληματική.

Συγκεκριμένα το 1935 οι διμερείς εμπορικές συμφωνίες κάλυπταν το πάνω από τα 3/4 του βουλγαρικού εξωτερικού εμπορίου, τα 2/5 του ελληνικού, τα 3/4 του ρουμάνικου και τα 3/5 του γιουγκοσλάβικου. Μάλιστα να τονιστεί πως οι συμφωνίες αυτές υπήρξαν κύρια πολιτική των χωρών της Κεντρικής Ευρώπης και ιδιαίτερα της Γερμανίας και της Αυστρίας, με μοναδική εξαίρεση την Αλβανία που στόχευε στην Ιταλική αγορά. Μάλιστα το γεγονός ότι οι υπόλοιπες χώρες στόχευαν στην ίδια

αγορά, τις ανάγκασαν να προσφύγουν με διαφορετικά προϊόντα παρόλο που είχαν διαφορετική γεωπολιτική επιρροή.

Οι συμφωνίες αυτές δημιούργησαν ένα δίκτυο προστασίας των εθνικών νομισμάτων των χωρών καταργώντας ταυτόχρονα την διεθνοποίηση του εξωτερικού εμπορίου και εξυπηρετώντας άμεσους γεωπολιτικούς στόχους καθώς και συγκεκριμένα ιδιωτικά συμφέροντα (καταργήθηκε δηλαδή η εξάπλωση του εμπορίου θέτοντας όρια στην ανάπτυξη του).

Στα αρνητικά αποτελέσματα του προστατευτισμού αυτού ήταν η έλλειψη ευκαιριών ανάπτυξης του διαβαλκανικού εμπορίου και ο περιορισμός της έντασης του ανταγωνισμού στα λίγα συμπληρωματικά προϊόντα των χωρών της περιοχής. Βέβαια να σημειωθεί ότι έγιναν προσπάθειες ανάπτυξης του, όπως για παράδειγμα το πρώτο Βαλκανικό Συνέδριο που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 1930 με σκοπό την δημιουργία τελωνειακής ένωσης μεταξύ των χωρών, χωρίς όμως αποτελέσματα λόγω του μικρού όγκου εμπορίου (την δεκαετία του '30 κυμαίνονταν μεταξύ 5%-25%), ή το Βαλκανικό κέντρο καπνού το 1932 που δεν κατάφερε να πετύχει τον σκοπό του.

Οι εξαγωγές ως απόρροια των παραγωγικών δυνατοτήτων κάθε χώρας, όπως ήδη αναφέραμε ήταν κατά βάση αγροτικά. Συγκεκριμένα η Ελλάδα εστίαζε κυρίως στην εξαγωγή σταφίδας και του καπνού, η Βουλγαρία στον καπνό, σε διάφορα κτηνοτροφικά προϊόντα, το ροδέλαιο και λίγα σιτηρά, η Γιουγκοσλαβία σε κτηνοτροφικά προϊόντα, δασικά προϊόντα και σιτηρά ενώ τέλος για την Ρουμανία πηγή εμπορίου και εσόδων ήταν τα σιτηρά και το πετρέλαιο. Παρατηρούμε λοιπόν πως υπήρχε και το στοιχείο του ανταγωνισμού ανάμεσα στις χώρες τις βαλκανικής, τα σιτηρά για την Ρουμανία και την Γιουγκοσλαβία, τα καπνά για την Ελλάδα και την Βουλγαρία, τα κτηνοτροφικά μεταξύ της Γιουγκοσλαβίας και της Βουλγαρίας ενώ τέλος τα δασικά μεταξύ Ρουμανίας και Γιουγκοσλαβίας.

Διερωτώμενοι για συνεργασία μεταξύ των χωρών και συμπληρωματικότητα μεταξύ των εξαγωγών να τονιστεί ότι από την μια πλευρά οι εθνικές διαφορές και από την άλλη οι διμερείς συμφωνίες προς την γερμανικά, δεν άφησαν πρόσφορο έδαφος για κάτι τέτοιο.

Η γερμανική αγορά λειτούργησε ως αποδέκτης των βαλκανικών εξαγωγών και παράλληλα ως κύριος προμηθευτής του αναγκαίου εξοπλισμού, ιδιαίτερα σε καταναλωτικά αγαθά και βιομηχανικά προϊόντα. Στην πράξη, δηλαδή παρατηρείται μια μεταφορά προστιθέμενης αξίας προς την Γερμανική βιομηχανία ταυτόχρονα με τα κέρδη από τα μεταποιημένα προϊόντα που η τελευταία εξήγαγε προς τις αγροτικές βαλκανικές χώρες. Τα σχήμα δυστυχώς λειτουργούσε με σχεδόν ολιγοψωνιακό χαρακτήρα λόγω των διμερών συμφωνιών.

Παρόλο που αφαιρείτο εισόδημα από τα βαλκανικά κράτη, δεν επιστρεφόταν υπό μορφή άμεσων επενδύσεων, γεγονός που δημιουργούσε πρόσθετα προβλήματα στη χρηματοδότησή τους και στο ισοζύγιο πληρωμών τους, κυρίως, λόγω του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου.

Η παρατήρηση των στοιχείων των ξένων επενδύσεων (join – Stock companies) στα βαλκανικά κράτη, το 1938, παρουσιάζει εξαιρετικό ενδιαφέρον. Στην Βουλγαρία, η μεγαλύτερη συγκέντρωση ξένων εταιριών παρουσιάζεται, σε ποσοστιαία βάση, στο χαρτί όπου βρίσκεται το 33% των join – Stock companies, στα ορυχεία με 22% επί του συνόλου, στην μηχανουργία με 17% και στον καπνό με 11%. Ωστόσο η μεγαλύτερη συγκέντρωση ξένου κεφαλαίου παρουσιάζεται στον καπνό με 68% επί του συνόλου των απασχολούμενων πάγιων κεφαλαίων στον κλάδο, στο χαρτί με 59%, στα οικοδομικά υλικά με 87% και στην ηλεκτρική ενέργεια με 60%.

Αντίστοιχα στην Γιουγκοσλαβία, η μεγαλύτερη συγκέντρωση ξένων εταιριών παρατηρείται στην εξόρυξη με 40% και στην μηχανουργία με 24%. Η μεγαλύτερη συγκέντρωση ξένου κεφαλαίου παρατηρείται στη μηχανουργία με 55% επί του συνόλου των απασχολούμενων πάγιων κεφαλαίων, στην εξόρυξη με 57% και στα χημικά με 52%.

Η κατανομή των ξένων άμεσων επενδύσεων στη Ρουμανία, αναφορικά με τον αριθμό των εταιριών, έδινε το προβάδισμα στην Μ. Βρετανία με 14% περίπου επί του συνόλου των εταιριών, ακολουθημένη από την Γαλλία με 9%, τις ΗΠΑ με 6%, την Ιταλία με 3% και την Γερμανία με 0,6%. Η μεγαλύτερη βέβαια συγκέντρωση πάγιων ξένων κεφαλαίων παρατηρείται στον πετρελαϊκό τομέα όπου, όμως, προεξέχουν τα βρετανικά κεφάλαια με 30%, ακολουθημένα τα γαλλικά με 16% και τα αμερικάνικα με 10,5%. Τα γερμανικά κεφάλαια αντιστοιχούσαν στο 0,2% του συνόλου των κεφαλαίων.

Η κατανομή των ξένων επενδύσεων υπό την μορφή των join – Stock companies αντιστοιχεί με την εικόνα του εξωτερικού εμπορίου και τις γεωπολιτικές συγκλίσεις της εποχής. Χαρακτηριστικό σημείο άξιο υπογράμμισης είναι η ισχυρή παρουσία του γερμανικού κεφαλαίου στη Βουλγαρία, ενώ, αντίθετα, η παρουσία του στη Γιουγκοσλαβία και τη Ρουμανία είναι μάλλον μικρή αναλογικά προς τον όγκο της απορροφητικότητας των αντίστοιχων εισαγωγών.

Ωστόσο, πέραν του εξωτερικού εμπορίου και των άμεσων επενδύσεων, η εξάρτηση στην οικονομία των βαλκανικών χωρών και συνεπακόλουθα στην πολιτική γραμμή των κυβερνήσεων τους ασκείτο κύρια μέσω της χρηματιστικής και τραπεζικής εξάρτησης. Στη Βουλγαρία το ξένο κεφάλαιο, κατά το 1936, συμμετείχε, κατά 32,1% στις τράπεζες και κατά 27,7% στις ασφαλιστικές εταιρίες. Την ίδια περίοδο, στην Γιουγκοσλαβία, η συμμετοχή του ξένου κεφαλαίου στις τράπεζες ανήρχετο σε ποσοστό 12,5% επί του συνόλου των ίδιων κεφαλαίων και πιστωτικών μέσων του κλάδου. Το ποσοστό αυτό στην πράξη θα πρέπει να ήταν τουλάχιστον διπλάσιο, μιας και αρκετές τράπεζες, ενώ εμφάνιζαν σερβική ή κροατική ιδιοκτησία, ανήκαν σε αυστριακά ή γερμανικά συμφέροντα. Η ίδια εικόνα αποτυπωνόταν και στη Ρουμανία υπό την προϋπόθεση, όμως, ότι τα εβραϊκά συμφέροντα είχαν κοσμοπολίτικο χαρακτήρα. Η κυριαρχία των εβραϊκών συμφερόντων στη ρουμάνικη κεφαλαιαγορά ήταν μάλλον απόλυτη κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου.

Αντίθετα, στην Ελλάδα, η χρηματιστική εξάρτηση είχε άλλη μορφή, μιας και ο τραπεζικός χώρος μονοπωλείτο από ελληνικά συμφέροντα που δεν επέτρεψαν την είσοδο άλλων. Στην Ελλάδα, η εξάρτηση εκδηλωνόταν κυρίως μέσα από τον εξωτερικό δανεισμό και το αντίστοιχο χρέος, μορφή εξάρτησης η οποία μάλλον είναι χειρότερη από την περίπτωση της άμεσης τραπεζικής διείσδυσης.

Μετά το σχηματισμό των εθνικών κρατών, οι παραγωγικές δυνάμεις της κάθε χώρας, ευρισκόμενες σε καθεστώς πολυδιάσπασης και έχοντας ως δεδομένο το μεταπρατικό χαρακτήρα της αστικής τάξης των διαφόρων χωρών, ήταν αδύνατο να δημιουργήσουν τις απαραίτητες παραγωγικές σχέσεις για την ανάπτυξη της περιοχής. Η πραγματικότητα αυτή στην πράξη ήταν επιβαρυνμένη και από τα γεωπολιτικά συμφέροντα των τότε μεγάλων δυνάμεων, οι οποίες στόχευαν στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της Μαύρης Θάλασσας.

1.3 Η οικονομική συνεργασία μεταξύ των χωρών της Βαλκανικής χερσονήσου

Το ζήτημα της οικονομικής συνεργασίας μεταξύ των Βαλκανικών χωρών ήταν αρκετά σημαντικό για την οικονομική τους ανάπτυξη και αρκετά παλαιό, ξεκινώντας από της απαρχές της βυζαντινής περιόδου.

Τα βαλκάνια αποτελούσαν σημαντικό σταυροδρόμι του «δρόμου του μεταξιού της ανατολής», σημείο επαφής των τριών αγορών (ρωσικής- Μέσης Ανατολής- Νότιας Ευρώπης), γεγονός που επισημαίνει την αλληλεπίδραση που υπήρχε μεταξύ των μεταβλητών της οικονομίας- της πολιτικής- των ιστορικών εξελίξεων.

Τις πρώτες μορφές οικονομικής συνεργασίας τις συναντούμε κατά την διάρκεια της Οθωμανικής αυτοκρατορίας, όπου δημιουργήθηκε ένα δίκτυο διανομής οίνου. Ωστόσο, δυστυχώς αυτό δεν ήταν αρκετό για την δημιουργία πυρήνα γύρου του οποίου θα μπορούσαν να αναπτυχθούν δραστηριότητες συνεργασίας. Ο λόγος προφανής. Ο σχηματισμός των εθνικών κρατών κατά την διάρκεια του 19^{ου} αιώνα δεν επέτρεψε κάτι τέτοιο, αντίθετα μάλιστα προκάλεσε και διακοπή της οικονομικής συνεργασίας και των δικτύων διανομής που είχαν δημιουργηθεί.

Επόμενο στάδιο λοιπόν ήταν η αυτονόμηση των δικτύων και του εμπορίου, προκαλώντας αποδυνάμωση του μεταπρατικού χαρακτήρα της βαλκανικής οικονομίας. Η κατάσταση αυτή επιδεινώθηκε κατά την διάρκεια των Βαλκανικών πολέμων και του Α παγκόσμιου πολέμου χωρίς να επανέλθει στις προηγηθείσες δομές. Το εθνικό στοιχείο ήταν καθοριστικό ακόμα και στο εμπόριο. Όλες οι προσπάθειες, κατά την περίοδο εκείνη για βαλκανική συνεργασία ξεκινούσαν από την ανέφικτη πολιτική συνεργασία καταλήγοντας όπως ήταν αναμενόμενο στην αποτυχία.

Μετά τον σχηματισμό των εθνικών κρατών, οι παραγωγικές δυνάμεις της κάθε χώρας, ευρισκόμενες σε καθεστώς πολυδιάσπασης και έχοντας ως δεδομένο το μεταπρατικό χαρακτήρα της αστικής τάξης των διαφόρων χωρών, ήταν αδύνατο να δημιουργήσουν τις απαραίτητες παραγωγικές σχέσεις για την ανάπτυξη της περιοχής. Η πραγματικότητα αυτή στην πράξη ήταν επιβεβαρημένη από τα γεωπολιτικά συμφέροντα των μεγάλων δυνάμεων (Αγγλία, Γαλλία, Γερμανία, Αυστρία, Ρωσία και Ιταλία), οποίες και στόχευαν στην εκμετάλλευση των πλουτοπαραγωγικών πηγών της Μαύρης Θάλασσας και κυρίως των πετρελαίων του Μπακού.

Η ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων, και ιδιαίτερα των παραγωγικών (εφόσον όπως έχουμε ήδη παρατηρήσει μόνο τέτοιες θα μπορούσαν να αναπτυχθούν λόγω των οικονομιών τους), δεν ήταν εφικτό. Η εξάρτηση από την εξωτερική χρηματοδότηση, ο χαρακτήρας της αστικής τάξης που περιοριζόταν στην εκμετάλλευση της κρατικής ζήτησης, άλλα και η επερχόμενη οικονομική κρίση ζήτησης του 1930 ανέστειλε, την προσέγγιση μεταξύ Ελλάδας- Βουλγαρίας, Σερβίας- Βουλγαρίας και Βουλγαρίας- Ρουμανίας.

Μολονότι η βαλκανική οικονομική συνεργασία κατά την διάρκεια του Μεσοπολέμου στάθηκε ανέφικτη, η αλήθεια είναι ότι επιδιώχθηκε η υλοποίησή της έστω και τυπικά, χωρίς την διάθεση συμβιβασμών από τα ενδιαφερόμενα κράτη. Η πιο πετυχημένη προσπάθεια βαλκανικής οικονομικής συνεργασίας ήταν η Γιουγκοσλάβικη Ελεύθερη Ζώνη στο λιμένα Θεσσαλονίκης, που αν και υπεγράφη το 1914, ωστόσο άρχισε την λειτουργία της το Ιούλιο του 1929. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι η πρόταση για την δημιουργία ανάλογων ζωνών είχε γίνει και στην Βουλγαρία το 1921, επί κυβερνήσεως Α. Σταμπολίσκι, στις περιοχές της Αλεξανδρούπολης και της Θεσσαλονίκης με την προοπτική παύσης των Βουλγάρικων διεκδικήσεων για διαδρόμους προς το Αιγαίο. Οι ελληνικές προτάσεις απερρίφθησαν από την Βουλγάρικη κυβέρνηση, η οποία αντιμετώπιζε ιδιαίτερα προβλήματα με τον αγροτικό χαρακτήρα της κοινωνικοοικονομικής δομής της.

Άλλες προσπάθειες για οικονομική συνεργασία ήταν οι διασκέψεις της περιόδου 1929-1933, ιδιαίτερα της Αθήνας, της Κωνσταντινούπολης, του Βουκουρεστίου και της Θεσσαλονίκης. Οι διασκέψεις συμπεριελάμβαναν στη Θεματολογία τους διάφορα ζητήματα, με κύριο βέβαια τις διαβαλκανικές οικονομικές σχέσεις.

Επιπλέον να σημειωθεί, ότι κατά την διάσκεψη της Θεσσαλονίκης είχε συγκροτηθεί ειδική επιτροπή με αντικείμενο την μελέτη της περιφερειακής βαλκανικής συνεργασίας χωρίς ωστόσο αποτέλεσμα λόγω των αντιθέσεων των συμμετεχόντων κρατών. Επίκεντρο των διαφωνιών αυτών ήταν τα μέτρα προστατευτισμού των ανατολικών καπνών, μεταξύ Ελλάδας- Τουρκίας και Βουλγαρίας, και μεταξύ Γιουγκοσλαβίας- Ρουμανίας- Βουλγαρίας και Ελλάδας- Αλβανίας σχετικά με την παραγωγή και την διακίνηση των σιτηρών.

Εξάιρεση στην κατάσταση αυτή, αποτελούσαν μόνο βραχυπρόθεσμες εμπορικές συμφωνίες με στόχο πάντα τον προστατευτισμό και στις δύο πλευρές. Πιο συγκεκριμένα, οι διμερείς συμφωνίες είχαν είτε μορφή Clearing, είτε την μορφή «ανοιχτών συναλλαγών», και ουσιαστικά εμπόδισαν την εμπορική δραστηριότητα και ανάπτυξη αφού έθεταν το κράτος εγγυητή των άμεσων συναλλαγών, οριοθετώντας ταυτόχρονα τις δυνατότητες των νομισματικών ισορροπιών, ενώ συντελούσαν στην διευκόλυνση κυκλοφορίας συγκεκριμένων νομισμάτων στην αγορά. Τέλος, μια κόμη συνέπεια ήταν η ανάπτυξη περίπλοκων τελωνιακών δασμών που διευκόλυναν όχι το εμπόριο αλλά την διαφθορά.

1.4 Ο ρόλος των Ελλάδας στην οικονομία των Βαλκανίων την περίοδο του μεσοπολέμου

Ανάμεσα στα 1912 και στα 1922 οι πόλεμοι και οι ανατροπές, στον κόσμο, στην Ευρώπη, στα Βαλκάνια και στην Ανατολική Μεσόγειο, άλλαξαν τελείως την εικόνα της Ελλάδας και τα χαρακτηριστικά των Ελλήνων. Η χώρα, χωρίς να γίνει μεγάλη, δεν ήταν πλέον μικρή στα νέα της σύνορα. Και, ακόμη σπουδαιότερο, Έλληνες ήταν πλέον όσοι κατοικούσαν μέσα στα σύνορα της Ελλάδας. Χώρα, κράτος, έθνος, Ελληνισμός και Έλληνες ταυτίστηκαν ίσως για πρώτη φορά στην ιστορία τους. Στην ουσία επρόκειτο κυριολεκτικά για μια νέα αφετηρία, η οποία ωστόσο ξεκινούσε με την Μικρασιατική καταστροφή.

Η συμφορά στη Μικρά Ασία ολοκληρώθηκε με τη μαζική ανταλλαγή πληθυσμών, έτσι ώστε να ταυτιστούν σύνορα και εθνικότητες. Περίπου ενάμισι εκατομμύριο Χριστιανοί ήρθαν στη νέα Ελλάδα για να πάρουν τη θέση εφτακοσίων χιλιάδων Μουσουλμάνων ή Βουλγάρων που έφυγαν από αυτήν.

Η κοινωνική επίπτωση αυτής της ιστορικής εξέλιξης ήταν η δημιουργία μιας χώρας μικροϊδιοκτητών, μικροπαραγωγών, μικροαστών, μικροεπαγγελματιών. Για να ζήσουν όλοι, παλαιοί και νέοι Έλληνες, η γη μοιράστηκε σε μικρούς αλλά ίσους κλήρους – στην πιο απόλυτη αγροτική μεταρρύθμιση που γνώρισε ο ευρωπαϊκός χώρος – έτσι ώστε όλοι να έχουν από κάτι για να στηριχθούν. Στις πόλεις, κλήροι, οικόπεδα και σπίτια μοιράστηκαν το ίδιο στις ζώνες της προσφυγιάς. Υπήρξε μια εξίσωση πάρα πολλών ανθρώπων, που ήταν πλούσια σε παρενέργειες. Οι παραγωγοί στην ύπαιθρο δεν ήταν σε θέση με το μικρό τους κλήρο και την αντίστοιχα μικρή παραγωγή τους να σταθούν αυτοδύναμα απέναντι στο χονδρέμπορο. Η σχέση ανάμεσα στους δύο θα μπορούσε να γίνει εκρηκτική αν το κράτος δεν παρενέβαινε ώστε να αμβλύνει τις αντιθέσεις. Η παρουσία του κράτους και η συλλογικότητα έγιναν κανόνες στην αγροτική παραγωγή, τη βασική οικονομική δραστηριότητα της χώρας. Το πρώτο εκφράστηκε μέσα από την Αγροτική Τράπεζα και τους

ποικιλώνυμους οργανισμούς που αναλάμβαναν τη συγκέντρωση και την εμπορευματοποίηση των προϊόντων – του σταριού, του καπνού, του ελαιολάδου – σε τιμές κεντρικά καθορισμένες και με διαδικασίες που το ίδιο καθόριζε. Μέσω της μεθόδου των συμψηφισμών (του κλήρινγκ) το κράτος ανέλαβε ουσιαστικά και το εξωτερικό εμπόριο των ίδιων προϊόντων. Το δεύτερο εκφράστηκε με την ενθάρρυνση της αυτοοργάνωσης των παραγωγών με την άνθηση των συνεταιρισμών και της συλλογικότητας, σε κοινοτικό ή και περιφερειακό επίπεδο, στην ύπαιθρο. Οι καταναλωτικοί συνεταιρισμοί των υπαλλήλων και εργατών στις πόλεις ήταν κάτι ανάλογο.

Ωστόσο, η Ελλάδα, παρόλα τα οικονομικά της προβλήματα έπαιξε σημαντικό ρόλο στα Βαλκάνια κυρίως εξαιτίας των δραστηριοτήτων που προέρχονταν από την Βόρειο Ελλάδα.

Η σημασία της Β. Ελλάδας στην Βαλκανική αγορά και γενικότερα στην βαλκανική οικονομία είναι διαχρονική, και αυξανόμενη στο βαθμό της ανάπτυξης των παραγωγικών δυνάμεων. Η αξιωματική αυτή θέση αποδεικνύεται στο πέρασμα των αιώνων ακριβώς λόγω των δυνατοτήτων διαμετακόμισης των λιμένων της βόρειας Ελλάδας (Θεσσαλονίκη, Καβάλα, Αλεξανδρούπολη). Παράλληλα αυξάνει λόγω των δυνατοτήτων συγκέντρωσης του χρήματος, όπως συνέβη μέχρι το μεσοπόλεμο.

Φυσικά στα πλαίσια αυτά, οι μεγαλύτερες δυνατότητες εντοπίζονται στην Θεσσαλονίκη και στον κοσμοπολίτικο χαρακτήρα της αγοράς της.

Οι δυνατότητες της Βόρειας Ελλάδας και ειδικά της Θεσσαλονίκης μεγεθύνονται κάτω από την οπτική γωνία της διαχρονικής της σχέσης με το εμπόριο της Μαύρης Θάλασσας αλλά και το χρηματιστικό κεφάλαιο που δραστηριοποιείτο στην ευρύτερη περιοχή.

Στην περίοδο του μεσοπολέμου, η Βόρεια Ελλάδα συνδύαζε πολλά στοιχεία στην αγορά της, που της επέτρεπαν την ανάπτυξη μιας άτυπης αλλά ουσιαστικής βαλκανικής οικονομικής συνεργασίας. Τα πλέον βασικά στοιχεία ήταν τα ακόλουθα :

1. Η γεωγραφική θέση των λιμένων της περιοχής
2. Η αδυναμία πρόσβασης των Βουλγάρικων και των Γιουγκοσλάβικων αγαθών σε σημεία μεταφοράς χαμηλού κόστους.
3. Η συγκριτικά μεγαλύτερη ανάπτυξη του ξένου κεφαλαίου στην Ελλάδα από ότι στις γειτονικές χώρες στους παραγωγικούς τομείς.
4. Η συγκριτικά μεγαλύτερη ανάπτυξη του εμπορίου και των μηχανισμών του από τους γείτονες.
5. Οι υπάρχουσες διευκολύνσεις στο λιμένα της Θεσσαλονίκης
6. Η συγκέντρωση των Μικρασιατών, που είχαν ανεπτυγμένη γνώση εμπορίου και των τεχνών στην περιοχή της Βόρειας Ελλάδας.
7. Η σχετικά καλά ανεπτυγμένη μεταποιητική βιομηχανία.

Μολονότι τα στοιχεία αυτά διαφόριζαν την παραγωγική σχέση της βόρειας Ελλάδας από την Νότια και προσέθεταν συγκριτικά μεγαλύτερη προστιθέμενη αξία στα παραγωγικά της μεγέθη, καμία σημαντική κίνηση ανάπτυξη της περιοχής δεν

ελήφθη από το ελληνικό κράτος στα πλαίσια των στοιχείων αυτών και της περιφερειακής βαλκανικής ανάπτυξης. Αντίθετα, η εσκεμμένη αδιαφορία, μάλλον, ήταν η κύρια γραμμή πλευσης στη γενικότερη διαβαλκανική οικονομική ανάπτυξη, παρά το γεγονός ότι η Ελλάδα είχε να προτάξει αρκετές πρωτοβουλίες στην κατεύθυνση αυτή.

Έτσι, παρατηρείται μια σαφής αναντιστοιχία μεταξύ του δυνητικού ρόλου της Βόρειας Ελλάδας και του πλέον ανεπτυγμένου τμήματος της, της Θεσσαλονίκης, και τον πραγματικό της ρόλο.

Σύμφωνα με την προηγηθείς ανάλυση, οι αιτίες της μη ανάπτυξης της Βόρειας Ελλάδας, στην κατεύθυνση της Βαλκανικής της οπτικής, βρίσκονται σε γενικές γραμμές στα ακόλουθα σημεία :

1. Στις επιδιώξεις ου ξένου κεφαλαίου
2. Στην εναντίωση των μεγάλων δυνάμεων για την οικονομική προσέγγιση των βαλκανικών χωρών.
3. Στη σχετική αδυναμία της ελληνικής κυβέρνησης για αυτόνομη εξωτερική οικονομική πολιτική
4. Στα εγχώρια συμφέροντα της ελληνικής μεταπρατικής αστικής τάξης
5. Στην αδυναμία της Ελληνικής αστικής τάξης για διεύρυνση των δραστηριοτήτων της στις βαλκανικές αγορές
6. Στο χαμηλό επίπεδο ανάπτυξης του τραπεζικού και του χρηματιστικού ελληνικού κεφαλαίου.

Η αναντιστοιχία μεταξύ πραγματικού και δυνητικού ρόλου στοίχισε στην Ελλάδα και στα Βαλκάνια σημαντικό κόστος, γεγονός που έγινε κατανοητό μετά το 1989.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο

Η οικονομία των Βαλκανικών χωρών κατά την περίοδο της μετάβασης τους στην ελεύθερη οικονομία .

Εισαγωγή

Το 1986, με την κατάρρευση του κουμμουνισμού, μια πραγματική νέα περίοδος άρχισε για τα βαλκάνια. Μια περίοδος με τεράστια προβλήματα, με το πολιτικό, οικονομικό και κοινωνικό χάος που ακολούθησε, με την μεγάλη αβεβαιότητα για το μέλλον των τέως κουμμουνιστικών χωρών και με τον κίνδυνο νέου πολέμου εξ αιτίας κυρίως της κρίσεως στην Γιουγκοσλαβία.

Η επανάσταση που πραγματοποιήθηκε στις χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και στα Βαλκάνια από το 1989, είναι το σημαντικότερο γεγονός του αιώνα μας. Κινητήρια δύναμη, τα ίδια τα αποτελέσματα της παράλληλης εφαρμογής στην Ευρώπη, μετά τον Δεύτερο Παγκόσμιο πόλεμο, δυο πολιτικοοικονομικών συστημάτων, ενός με πρότυπο την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, στηριζόμενου στην ελεύθερη οικονομία και τον ελεύθερο ανταγωνισμό, και του άλλου με κεντρικό προγραμματισμό στην οικονομία. Έπειτα από εβδομήντα χρόνια εμπειρίας από την εφαρμογή των δύο συστημάτων, οι λαοί στράφηκαν προς την λύση και κυρίως προς την ευρωπαϊκή κοινότητα.

Έτσι, οι Βαλκανικές Χώρες, Ρουμανία, Βουλγαρία, Γιουγκοσλαβία και Αλβανία, κατάφεραν, με την βοήθεια των Δυτικών χωρών, να εδραιώσουν την δημοκρατία και να αντιμετωπίσουν τα τεράστια προβλήματα που αναπόφευκτα δημιουργεί η μετάβαση αυτή. Συγκεκριμένα ζήτησαν από την Ευρωπαϊκή κοινότητα την επείγουσα πολιτική και οικονομική βοήθεια² της, για να μπορέσουν να ανταποκριθούν στις άμεσες δυσκολίες (οικονομική και πολιτική ανασυγκρότηση, ανάπτυξη και εδραίωση της δημοκρατίας, και οικονομικές σχέσεις που αργότερα θα οδηγούσαν στην ένταξή τους στην Ένωση).

Η ανταπόκριση και η συμπαράσταση της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήταν άμεση και θετική στα αιτήματα και τις προσδοκίες των Βαλκανικών Χωρών. Με κρίσιμη την κατάσταση στην Γιουγκοσλαβία δυστυχώς έγιναν πολλά λάθη και παραλείψεις, πολλών εκ των οποίων ήσαν απότοκοι του κομμουνιστικού συστήματος. Η καταπίεση και η στέρηση της ελευθερίας την περίοδο αυτή, η πλήρης εξάρτηση της δημόσιας διοίκησης από τον κουμμουνιστικό κομματικό μηχανισμό και η ανεπάρκεια της απαρχαιωμένης, μη ανταγωνιστικής, οικονομικής και βιομηχανικής υποδομής και παραγωγής, καθώς ο παραμελημένος και υποανάπτυκτος τομέας των Υπηρεσιών, δημιουργούσαν πρόβλημα προσαρμογής, ενώ οι εθνικιστικές προκαταλήψεις του παρελθόντος επιδείνωσαν την κατάσταση.

Τα οικονομικά προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν τα Βαλκάνια, και φυσικά όλες οι χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ, ήταν πολλά μετά την πτώση του κομμουνισμού.

Καταρχάς, τα χαμηλά συναλλαγματικά αποθέματα εμπόδισαν τη στήριξη των εθνικών νομισμάτων και οδήγησαν σε πληθωριστικές τάσεις, διόγκωση του εξωτερικού χρέους και οικονομική εξαθλίωση των πολιτών από την συνεχιζόμενη μείωση της αγοραστικής τους δύναμης λόγω των υποτιμήσεων των εθνικών

² Η ευρωπαϊκή οικονομία 1914 - 2000, Aldcroft, Derek H., Αλεξάνδρεια

νομισμάτων. Υπήρχε μεγάλο εξωτερικό χρέος³ (ως ποσοστό του ΑΕΠ), ιδίως τα πρώτα χρόνια της μετάβασης, μεγάλο έλλειμμα στο ισοζύγιο των τρεχουσών συναλλαγών και συνεχής διόγκωση του ελλείμματος του εμπορικού ισοζυγίου λόγω της έλλειψης ανεύρεσης νέων εμπορικών εταίρων και της χαμηλής ανταγωνιστικής ποιότητας των περισσότερων προϊόντων.

Η κατάσταση αυτή επιβαρύνθηκε, όταν στην προσπάθεια τους τα κράτη των Βαλκανίων, για να βρουν οικονομικούς πόρους να στηρίξουν το νόμισμά τους και να ξεχρεώσουν δάνεια που είχαν από τα κομμουνιστικά χρόνια ή να πληρώσουν τους τόκους αυτών των δανείων οι κυβερνήσεις αναγκάστηκαν να ξαναδανειστούν από εμπορικές τράπεζες σε ξένο νόμισμα, με συνέπεια συνεχείς υποτιμήσεις του νομίσματός τους.

Επιπλέον, η μεγάλη εξάρτηση των χωρών αυτών από τον οργανισμό της ΚΟΜΕΚΟΝ, την Σοβιετική Ένωση (ιδιαίτερα η Βουλγαρία, που είχε και την μεγαλύτερη εξάρτηση) και η μετέπειτα διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, δημιούργησαν αργότερα μεγάλα προβλήματα εφόσον υπήρχε μεγάλη ανάγκη απορρόφησης προϊόντων, τα οποία δίχως ποικιλία και ποιότητα δεν ήταν καθόλου ανταγωνιστικά⁴.

Το εμπόργκο της Γιουγκοσλαβίας από τα Ηνωμένα Έθνη αποτέλεσε έναν ακόμη αρνητικό παράγοντα για την οικονομική κατάσταση των χωρών της Βαλκανικής. Τα προϊόντα με κατεύθυνση τις Δυτικές αγορές μεταφέρονταν από του δρόμους της Πρώην Γιουγκοσλαβίας, οι οποίοι ήταν και οι φθηνότεροι της Ευρώπης. Έτσι, μετά το εμπόργκο, τα προϊόντα επιβαρύνονταν με πρόσθετο κόστος, χάνοντας το συγκριτικό πλεονέκτημα: την τιμή.

Στο παρόν κεφάλαιο επιχειρείται η μελέτη των κοινωνικοοικονομικών δεδομένων των Βαλκανικών χωρών της περιόδου 1990-1996. Υπάρχει ανάλυση των βασικών μακροοικονομικών οικονομιών στο πρώτο στάδιο μετάβασης προς την οικονομία της αγοράς, ενώ παράλληλα θα γίνει προσπάθεια μέσω της μελέτης σε κλαδικό επίπεδο να προσδιορίζει ο επιχειρηματικός και πολιτικός κίνδυνος για καθεμία από αυτές. Η δημοσιονομική και νομισματική πολιτική του κάθε κράτους και των εκάστοτε κυβερνήσεων θα αναλυθεί ξεχωριστά, καθώς και οι συνέπειες των πολιτικών αυτών. Ειδική αναφορά και ανάλυση γίνεται για τις ξένες επενδύσεις στις χώρες αυτές, με έμφαση στις πραγματοποιηθείσες ελληνικές, ενώ προδιαγράφει τους κλάδους με επενδυτικό ενδιαφέρον. Τέλος, αναλύει τον ρόλο των βαλκανικών οικονομιών στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης, ενώ τονίζει την ιδιαιτερότητα της Παρευξείνιας Συνεργασίας.

³ Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Λιανός, Θεόδωρος Π

⁴ Νομισματική Θεωρία, Κορλίρας, Παναγιώτης Γ,

2..1 Ρουμανία

Όπως ήδη μελετήσαμε η Ρουμανία ως το Β΄ Παγκόσμιο πόλεμο είχε καλές οικονομικές επιδόσεις, συγκριτικά προς τις άλλες χώρες των Βαλκανίων. Μετά την επιβολή της σοσιαλιστικής διαχείρισης, ο παραγωγικός προσανατολισμός της Ρουμανίας άλλαξε σταδιακά, με αποτέλεσμα τη μετατροπή της, στα μέσα της δεκαετίας του '60, σε βιομηχανική χώρα. Η μετατροπή υλοποιήθηκε στα πλαίσια του καταμερισμού εργασίας της ΚΟΜΕΚΟΝ χωρίς να υπολογιστούν οι συνέπειες του εγχειρήματος αυτού σε μακροχρόνια βάση. Το αποτέλεσμα αυτής της στρεβλής ανάπτυξης ήταν, όπως και σε άλλες σοσιαλιστικές χώρες, η μεγιστοποίηση του κόστους παραγωγής, του κόστους των πρώτων υλών και του κοινωνικού κόστους, χωρίς αυτά τα στοιχεία να αντιστοιχούν στις τιμές πώλησης των τελικών προϊόντων. Η αναντιστοιχία αυτή καθόρισε σε μεγάλο βαθμό και την τύχη της ρουμανικής οικονομίας μετά το 1990.

Η ανάπτυξη της Ρουμανίας, μετά την πτώση της σοσιαλιστικής διαχείρισης, παρουσιάζει ιδιαιτερότητες οι οποίες αποτέλεσαν τροχοπέδη στα πρώτα έτη της εφαρμογής της οικονομίας της αγοράς. Οι ιδιαιτερότητες καθόρισαν την πορεία ανάπτυξης, με συνέπεια την καθυστέρηση της διεθνοποίησης της οικονομίας της, παρά τις θετικές προοπτικές που προδιαγράφονται.

Η διαδικασία μετάβασης της Ρουμανίας σε μία οικονομία βασισμένη στην αγορά έχει καθυστερήσει σοβαρά εξαιτίας της ύπαρξης ενός ασταθούς πολιτικού περιβάλλοντος, της έλλειψης κοινωνικής συνοχής, της γραφειοκρατικής βραδύτητας και της διαφθοράς⁵.

Παρά τις συμφωνίες που υπογράφηκαν με το ΔΝΤ, η μακροοικονομική σταθεροποίηση και οι προσπάθειες για θεσμικές μεταρρυθμίσεις και διαρθρωτικές αλλαγές δεν υπήρξαν επιτυχείς (υπάρχει ανάγκη για ειδικό πρόγραμμα φορολογικής μεταρρύθμισης, ιδιωτικοποίησης και μικροοικονομικής αναδιάρθρωσης του όλου συστήματος της χώρας)⁶. Οι διαδοχικές κυβερνήσεις, επέλεξαν μια βαθμιαία πορεία προς την μετάβαση και την αναδιάρθρωση, και βασική προτεραιότητα ήταν να παραμείνει το κοινωνικό κόστος στο ελάχιστο με την σταδιακή εφαρμογή των μεταρρυθμίσεων.

Μετά τον Δεκέμβριο του 1989 και τις πολιτικές εξελίξεις, η πολιτική σταθερότητα της Ρουμανίας πλήττεται από τις μεγάλες διαμάχες μεταξύ των πολιτικών κομμάτων, κανένα δεν διέθετε μια σαφή νομοθετική πλειοψηφία για να διαμορφώσει κυβέρνηση από μόνο του με αποτέλεσμα την ύπαρξη συνασπισμών. Μέχρι το 1996, εκτός από την πρώτη κυβέρνηση, που υιοθέτησε μια σειρά διατάξεων με σημαντικές διαδοχικές μεταρρυθμίσεις σε σύντομο χρονικό διάστημα, οι εκάστοτε κυβερνήσεις επέλεξαν μια βαθμιαία πορεία προς την μετάβαση με βασική προτεραιότητα να παραμείνει το κοινωνικό κόστος στο ελάχιστο. Τα έτη 1990-1996, σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, χαρακτηρίζονται από την προσπάθεια διατήρησης των δομών της παλαιάς εξουσίας, τόσο στον κρατικό όσο και στον ιδιωτικό τομέα, καθυστερώντας με τον τρόπο αυτό την απελευθέρωση της αγοράς. Αποτέλεσμα της πολιτικής αυτής ήταν η καθυστέρηση των εισροών κεφαλαίων από τη διεθνή αγορά, γεγονός που επέδρασε αρνητικά στην αναδιάρθρωση της

⁵ Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της Μετάβασης στην οικονομία της αγοράς 1990-1996, Καραφωτάκης, Ευάγγελος Ι.,

⁶ Η Μεγάλη ανταπάτη, Stiglitz, Joseph E., Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

παραγωγής, στην αύξηση του κρατικού ελλείμματος και του χρέους, εσωτερικού και εξωτερικού.

Τον Νοέμβριο του 1996, ήρθε στην εξουσία ένας μεταρρυθμιστικός κεντροδεξιός συνασπισμός. Παρά την εξωτερική οικονομική υποστήριξη και τις προσπάθειες των κυβερνήσεων να εισάγουν μια σειρά βελτιώσεων μέσω της σφιχτότερης φορολογικής πολιτικής, της ιδιωτικοποίησης και της αναδιάρθρωσης του συστήματος, καμιά σημαντική πρόοδος δεν επιτεύχθηκε στις μακροοικονομικές και δομικές πολιτικές και μεταρρυθμίσεις. Στις προσπάθειες τους να προωθήσουν τις μεταρρυθμίσεις, οι κυβερνήσεις αντιμετώπισαν ένα δύσκολο κοινωνικοπολιτικό κλίμα.

Οι διάφορες κυβερνήσεις που επέλεξαν, είτε μια βαθμιαία (gradualism) διαδικασία μεταρρύθμισης (μέχρι το 1996), είτε μια επιταχυνόμενη (shock therapy) διαδικασία αλλαγών (από το 1996 και έπειτα) δεν κατάφεραν να επιφέρουν στη χώρα τις απαιτούμενες δομικές μεταρρυθμίσεις και τις διαρθρωτικές αλλαγές λόγω αυτών των σημαντικών κοινωνικοπολιτικών εντάσεων⁷.

Η περίοδος 1990-1996 καθόρισε σε μεγάλο βαθμό την τύχη της ρουμανικής οικονομίας στα πλαίσια του νέου καταμερισμού εργασίας στη σύγχρονη ευρωπαϊκή αγορά. Η μεγαλύτερη κάμψη των μεγεθών παρουσιάστηκε το διάστημα 1988-1993, ενώ η παραγωγή άγγιξε οριακά σημεία ύφεσης στο διάστημα 1990-1992. Έχουμε μεγάλη πτώση του ΑΕΠ κατά 75% στο διάστημα 1990-92, των ρυθμών ανάπτυξης, ενώ στη βιομηχανία το προϊόν μειώνεται κατά 37,7% ως προς το 1989, στις κατασκευές με 22,5% και στο εμπόριο με 26,8%⁸.

Τα μοναδικά θετικά αποτελέσματα της περιόδου αυτής είναι η αύξηση του προϊόντος των υπηρεσιών όπως για παράδειγμα των τηλεπικοινωνιών κατά 21,5%, του τραπεζικού και ασφαλιστικού κλάδου κατά 63,3%, της εκπαίδευσης κατά 21,8% και της υγείας κατά 18,5%.

Η κρίση αυτή στη ρουμανική οικονομία προήλθε από τις κοινωνικές μεταβολές λόγω μετάβασης, αν και με αργούς ρυθμούς, στην ελεύθερη αγορά. Άλλωστε, στις περισσότερες πρώην σοσιαλιστικές χώρες το φαινόμενο της έλλειψης των πρώτων υλών και διάθεσης των τελικών προϊόντων δυσχέραινε την προσπάθεια μετάβασης.

Τα πράγματα φαίνονται να αλλάζουν από το 1993, όπου ξεκινά μία άνοδος της οικονομίας με αύξηση του ΑΕΠ, του προϊόντος της γεωργίας, της βιομηχανίας και της παραγωγικότητας της εργασίας έναντι του προηγούμενου έτους. Εξαιρέση μοναχά αποτελεί το εμπόριο που δεν προσαρμόστηκε στις νέες συνθήκες, και στην εγχώρια αγορά.

Η ίδια πορεία συνεχίστηκε και το 1994 με αύξηση του ΑΕΠ κατά 4% σε σχέση με το 1993. Στους κλάδους της γεωργίας, των κατασκευών, των τραπεζών, των ασφαλειών και του εμπορίου σημειώνεται η μεγαλύτερη ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα ο οποίος κατ' εξαίρεση δεν είχε τις ίδιες επιδόσεις και στη βιομηχανία. Μία έντονη ανάπτυξη της ζήτησης παρουσιάζεται το 1995 σε ποσοστό 109% συγκριτικά με το 1989 λόγω περιορισμένης αγοραστικής δύναμης του πληθυσμού, ενώ η κατανάλωση του κρατικού τομέα διατηρείται σταθερή. Ωστόσο, η αύξηση της ζήτησης είναι κυρίως αποτέλεσμα της ανάπτυξης των ιδιωτικών αγροτικών νοικοκυριών παρά της κατανάλωσης των νοικοκυριών της πόλης, όπου και σημειώνεται ισχυρή μείωση της.

⁷ Οι οικονομίες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, Παπάζογλου, Χρήστος, Κριτική

⁸ Ε.Ι.Καραφωτάκης, Επιχειρηματικός Οδηγός Ρουμανίας 1995, Ναυτεμπορική-Ιονική Τράπεζα, Αθήνα 1995, σ 24

Η πτώση της καταναλωτικής ικανότητας του πληθυσμού είναι ένα βασικό στοιχείο της κρίσης της ρουμανικής οικονομίας σε σχέση με άλλες βαλκανικές χώρες. Η αιτία βρίσκεται στο γεγονός της έλλειψης οργανωμένης παραοικονομίας, καθώς και στο γεγονός ότι η Ρουμανία εισήλθε στην κρίση έχοντας αποπληρώσει το εξωτερικό της χρέος ως το 1989. Μέχρι το τέλος του 1989, οι τιμές παρέμεναν σχετικά σταθερές χάρη στο συγκεντρωτικό σύστημα διεύθυνσης της οικονομίας. Από το 1990, ωστόσο, εξαιτίας της σταδιακής απελευθέρωσης της αγοράς των τροφίμων, ο πληθωρισμός εγκαταστάθηκε στην οικονομία εξανεμίζοντας την αγοραστική δύναμη των καταναλωτών, οι οποίοι παρέμειναν αντιμέτωποι με τους κανόνες διαμόρφωσης των τιμών βάσει της προσφοράς και της ζήτησης. Η απελευθέρωση των τιμών άρχισε στη χώρα το 1990 και έληξε το 1993 εξελισσόμενη κλιμακωτά, ανάλογα με τις ανάγκες του πληθυσμού και το ελάχιστο κοινωνικό κόστος. Παράλληλα, με την απελευθέρωση των τιμών άρχισε και η απελευθέρωση της νομισματικής ισοτιμίας με την καθιέρωση διπλού συστήματος υπολογισμού της. Το σύστημα αυτό συνέβαλε στην καλύτερη προσαρμογή του εθνικού νομίσματος στην διεθνή αγορά, αλλά επηρέασε αρνητικά την εξέλιξη του Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ).

Το 1995 η κυβέρνηση των σοσιαλιστών περιόρισε δραστικά τις παροχές από τον κρατικό προϋπολογισμό προς τις ζημιολύγες κρατικές επιχειρήσεις, αύξησε τις φορολογικές εισροές και μείωσε τις ενισχύσεις προς το μη παραγωγικό τομέα της οικονομίας. Παράλληλα αύξησε τον έλεγχο στις συναλλαγματικές συναλλαγές με στόχο την αύξηση των αποθεμάτων σε σκληρό συνάλλαγμα, ενώ περιόρισε περαιτέρω τη ζήτηση για να μειώσει τον πληθωρισμό. Η τακτική αυτή πέτυχε αναφορικά με τον πληθωρισμό, αλλά απέτυχε στα αποθέματα. Τα συναλλαγματικά αποθέματα μειώθηκαν, επειδή η ανάγκη της προμήθειας πρώτων υλών και μέσω παραγωγής από τη διεθνή αγορά ήταν επιτακτική για τη βιομηχανική και γεωργική παραγωγή. Το γεγονός αυτό επιδείνωσε και το εμπορικό ισοζύγιο που ήταν ήδη αρνητικό μετά την απώλεια σημαντικού μέρους των αγορών απορρόφησης των ρουμανικών προϊόντων μετά το 1989⁹.

Ο κινητήριος μοχλός της οικονομικής ανάπτυξης ήταν και το 1996 οι επενδύσεις παγίου κεφαλαίου που ανήλθαν στο 23,2% του ΑΕΠ από 22% το 1995. Οι ξένες επενδύσεις διπλασιάστηκαν από το 1995, φτάνοντας στο μεγαλύτερο ύψος των τελευταίων ετών, εντοπισμένες στην άλλοτε αργή σε ανάπτυξη βιομηχανία. Σημαντική ήταν η αύξηση του ιδιωτικού τομέα στη βιομηχανική παραγωγή, χωρίς όμως το γεγονός αυτό να αντανάκλαται στη διάθεση των τελικών προϊόντων. Και το 1996 οι εξαγωγές των ρουμανικών προϊόντων ήταν χαμηλής αξίας, με αποτέλεσμα τη διατήρηση του ελλειμματικού εμπορικού ισοζυγίου. Παρόλα αυτά αξίζει να σημειωθεί η στροφή της κατεύθυνσης του εξωτερικού εμπορίου που είχε ως αποτέλεσμα το 48% του όγκου των εμπορικών συναλλαγών της Ρουμανίας να διεξαχθεί με τη Ρωσία.

Το έτος χαρακτηρίστηκε από τη σημαντική πτώση της τιμής του εγχώριου νομίσματος, του λέου, που το Φεβρουάριο υποτιμήθηκε σε σύντομο διάστημα κατά 95%. Η νομισματική κρίση ήταν εύλογο αποτέλεσμα της αυστηρής πολιτικής συγκράτησης της τιμής του λέου σε τεχνητά επίπεδα και της αναντιστοιχίας του με τα πραγματικά δεδομένα της εγχώριας και διεθνούς αγοράς¹⁰.

⁹ A. Rabocea, «Economic reform – Premise for Romania's Partenerial Integration into thw EU», Roumanian Journal of International Affairs, Βουκουρέστι 4/1996, σ. 65

¹⁰ Νομισματική Θεωρία, Κορλίρας, Παναγιώτης Γ

Έτσι το 1996 κλείνει το στάδιο διακυβέρνησης της χώρας από τους σοσιαλιστές και ανοίγει το στάδιο διακυβέρνησης από την ενωμένη αντιπολίτευση, η οποία, σε γενικές γραμμές, ακολουθεί φιλελεύθερη οικονομική πολιτική.

Οι παράγοντες που προσδιόρισαν τη μετά-κομμουνιστική πορεία της ρουμανικής οικονομίας, ήταν καταρχάς το γεγονός ότι η Ρουμανία μαζί με την Αλβανία ήταν ίσως οι μόνες βαλκανικές χώρες χωρίς αναπτυγμένη παράλληλη ή «γκρίζα» οικονομία (grey economy)¹¹. Η μεγαλύτερη ανάπτυξη της παραοικονομίας παρατηρήθηκε στη Γιουγκοσλαβία, ενώ σημαντική ανάπτυξη καταγράφηκε και στη Βουλγαρία. Το γεγονός αυτό καθορίζει, μεταξύ των άλλων παραγόντων, και την τύχη του μετασηματισμού της οικονομίας της χώρας. Επιπλέον, η έλλειψη μακρόχρονης παρουσίας και εμπειρίας της ρουμανικής βιομηχανίας στην ευρωπαϊκή αγορά πριν από το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, σε αντίθεση με την περίπτωση των χωρών Visegrad, χωρίς η βιομηχανική παραγωγή να ήταν προσανατολισμένη στα αυστηρά πλαίσια του καταμερισμού εργασίας της KOMEKON. Η κατάσταση αυτή στην πράξη σήμαινε εξάρτηση από την πρώην ΕΣΣΔ στην προμήθεια των πρώτων υλών και στη διάθεση των ενδιάμεσων ή τελικών προϊόντων¹². Μάλιστα ειδικά για τη Ρουμανία, η εξάρτηση διέυρνε, μετά την πτώση του σοσιαλισμού, το έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο, λόγω της αναγκαίας προμήθειας πρώτων υλών, και ενδιάμεσων προϊόντων για την παραγωγική διαδικασία, καθώς η βιομηχανική ανάπτυξη σε αρκετά προϊόντα είχε στηριχτεί στην εισαγωγή των πρώτων υλών, όπως για παράδειγμα στο σίδηρο, στο αργό πετρέλαιο και στα χημικά. Τέλος καθοριστικός παράγοντας αποτέλεσε και το γεγονός της σχετικής ανέχειας του πληθυσμού, ειδικά στα αστικά κέντρα, μετά την κρίσιμη δεκαετία 1979-1989, όπου η τότε σοσιαλιστική διαχείριση περιόρισε δραματικά τη ζήτηση για να εξοφλήσει τις δανειακές υποχρεώσεις της χώρας προς τη διεθνή αγορά και να υλοποιήσει επενδύσεις προβολής του καθεστώτος.

Οι παράγοντες αυτοί είχαν ως αποτέλεσμα την εμφάνιση των προβλημάτων που παρουσίασαν και οι άλλες βαλκανικές οικονομίες τόσο σε μακρο- όσο και σε μικροοικονομικό επίπεδο. Τα προβλήματα αυτά ήταν το έλλειμμα στον κρατικό προϋπολογισμό το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, την καθυστέρηση της αναδιάρθρωσης της παραγωγής, την σταδιακή απώλεια ελέγχου της κυκλοφορίας χρήματος, την μείωση του επιπέδου διαβίωσης και την μείωση της αξιοπιστίας της αγοράς στο διεθνές επιχειρηματικό περιβάλλον.

Πίνακας¹³

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε %						
ΑΕΠ	-5,6	-12,9	-8,7	1,2	4	6,9	4,5
Βιομηχανική Παραγωγή	-19	-22,8	-21,9	1,3	3,3	9,4	5
Αγροτική Παραγωγή	-2,9	0,8	-13,3	10,2	0,2	4,5	1,8
Κατασκευές	-36,6	-26,5	4,6	11,5	29	13,2	7
	Διάρθρωση ΑΕΠ κατά τομείς %						
Αγροτική Παραγωγή	22	19,7	18,5	21,6	20,6	20,5	19,8

¹¹ Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Λιανός, Θεόδωρος Π

¹² Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

¹³ Πηγές : United Nations/Economic Commission for Europe, NCS, Bank of Austria

Βιομηχανική Παραγωγή	41	39,5	37,3	34,9	37,6	35,7	37,3
Κατασκευές	5	4,5	4,7	5,4	6,8	6,8	6,9
Υπηρεσίες	32	36,3	39,5	38,1	35	36,9	36
Μέγεθος ιδιωτικού τομέα							
ΑΕΠ	6,4	23,6	26,4	34,9	38,9	45	52
Βιομηχανία	-	1,3	3,2	6,2	12,9	16	24
Αγροτική παραγωγή	56,1	79,3	80,8	84,5	86,4	86,5	87
Κατασκευές	3,1	4,5	13	30,2	35,5	66,5	71,1
Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη							
Ανεργία (%)	1,3	3	8,4	10,4	10,9	8,9	7
Παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας	-	12,5	-5,9	5,5	4,5	12,9	-
Παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία	-	-18,7	-10	10,4	8,6	16,2	13,8
Μισθός	-10,5	-28,3	-3,7	-16,7	0,4	12,6	9,7
Δείκτης τιμών καταναλωτή	5,1	170,2	210,4	256,1	136,8	32,3	38,8
Όγκος λιανικών πωλήσεων	7,3	-27,7	-	7,7	8,4	29	7,7
Έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού	1,2	0,2	-4,6	-0,1	-1	-2,8	-5,9
Συναλλαγματική ισοτιμία λεί/USD	22,43	71,84	308	760	1.654	2.033	3.085
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου σε εκατ. USD	-2.320	-1528	-1.897	-1.630	-958	-2.368	-2.311
Συναλλαγματικά αποθέματα	370	640	820	994	2.031	1.523	2.099
Εξωτερικό χρέος σε εκατ. USD	1.100	2.100	3.200	4.249	5.509	6.492	8.200

2.2 Βουλγαρία

Μελετώντας τις οικονομίες των βαλκανικών χωρών κατά την περίοδο του μεσοπολέμου, αμέσως ξεχωρίσαμε την Βουλγαρία για την μεγαλύτερη οικονομική ανάπτυξη που παρουσίασε συγκριτικά με τις υπόλοιπες χώρες. Η καλή πορεία αυτή συνεχίστηκε και τις υπόλοιπες δεκαετίες φτάνοντας στο απόγειο της οικονομικής της ανάπτυξης την δεκαετία του 1960¹⁴.

¹⁴ Σοβιετική Ένωση και Βαλκάνια στις δεκαετίες 1950 και 1960, Συλλογή εγγράφων, Επίκεντρο

Έπειτα και από την πτώση του υπαρκτού σοσιαλισμού και την απότομη αλλαγή των δομών της οικονομία και τον τρόπο διάθεσης των κεφαλαίων και των προϊόντων είχαν ως συνέπεια μια έντονη, κυρίως διαθρωτική, κρίση¹⁵.

Μετά την παραίτηση του Zhivkov το Νοέμβριο του 1989, ένα πλήθος πολιτικών κομμάτων και σχηματισμών σημάδεψε αρνητικά τη βουλγάρικη πολιτική σταθερότητα. Οι κυβερνήσεις συνασπισμού, οι κυβερνήσεις των σοσιαλιστών, των δημοκρατικών, αλλά και αυτές των πρώην-κομμουνιστών επέλεξαν ένα περισσότερο «stop and go» ρυθμό προσέγγισης της οικονομικής μετάβασης παρά αυτόν της βαθμιαίας προσέγγισης και φυσικά αρκετά μακριά από αυτόν του «shock therapy» ρυθμού μετάβασης προς την οικονομία την αγοράς.

Η υπερβολική και εντατική εκμετάλλευση των φυσικών πόρων χωρίς σχεδιασμό για τη δημιουργία αποθεμάτων, η κάθετη αύξηση του εξωτερικού χρέους λόγω της ανανέωσης των παραγωγικών συντελεστών των βιομηχανικών μονάδων, δίχως αρχικό πλάνο και σχεδιασμό, η έλλειψη σύνδεσης παραγωγής και της καταναλωτικής αγοράς διάθεσης, είχαν σαν συνέπεια την κάθετη πτώση του ΑΕΠ με ηχηρό παράδειγμα το 1985 όπου παρουσιάζεται ξαφνικά μία πρωτοφανή μείωση του ΑΕΠ της τάξης του 3% σε σχέση με το 1984.

Επιπλέον, στους παράγοντες αυτούς πρέπει να συμπληρώσουμε την ύπαρξη κρατικών μονάδων σε κατάσταση χρεοκοπίας (οι οποίες επιπλέον παρείχαν τραπεζικά δάνεια υψηλού κινδύνου), την έλλειψη εγχώριας ζήτησης, την έλλειψη κεφαλαίων στον ιδιωτικού τομέα από τις τράπεζες λόγω υψηλών επιτοκίων χορηγήσεων και τέλος η αδυναμία προώθησης των ιδιωτικοποιήσεων από το κράτος εξαιτίας της έλλειψης βούλησης και στην επικράτηση ισχυρότατων ιδιωτικών συμφερόντων.

Οι επιπτώσεις των δεδομένων αυτών στην οικονομία της Βουλγαρίας επηρέασε άμεσα όχι μόνο την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς, αλλά ήταν οι αιτίες για δύο νομισματικές κρίσεις (1994,1996) της χώρας.

Από την άλλη πλευρά η δημοσιονομική πολιτική της περιόδου 1990-1996 ήταν η αδύναμη ως προς την εκπλήρωση του προϋπολογισμού εφόσον υπήρχε αδυναμία ακόμα και στην συγκέντρωση των εσόδων, έχοντας ως αποτέλεσμα την εύκολη λύση της αύξησης των πληθωριστικών πιέσεων τις οποίες χρεώνονται οι μισθωτοί και ο ιδιωτικός τομέας, με αποτέλεσμα τη φοροδιαφυγή και τη δημιουργία ενός φαύλου κύκλου.

Παρόμοια κατάσταση παρουσίαζε και το εμπορικό ισοζύγιο το οποίο είναι αρνητικό ολόκληρη την περίοδο, εκτός από το 1991, εξαιτίας του ότι οι εισαγωγές πρώτων υλών, καυσίμων και καταναλωτικών αγαθών υπερβαίνει τις εξαγωγές¹⁶.

Το ισοζύγιο πληρωμών βρίσκεται σε κάμψη ενώ οι ξένες άμεσες επενδύσεις¹⁷ είναι εξαιρετικά χαμηλές συγκριτικά με τα δεδομένα των υπόλοιπων χωρών της Ανατολικής Ευρώπης και των δυνατοτήτων της βουλγαρικής οικονομίας.

Η νομισματική πολιτική της περιόδου 1990-1996¹⁸ είχε σκοπό την διατήρηση ενισχυμένου εγχώριου νομίσματος με μια πλασματική ισοτιμία έναντι της πραγματικής του τιμής ως προς το «σκληρό» συνάλλαγμα. Αιτιολογία για τις επιλογές αυτές αποτέλεσε η στρεβλή ανάπτυξη του τραπεζικού συστήματος και η συστηματική εκροή πόρων από τη βουλγαρική οικονομία προς την εξωτερική αγορά. Ως συνέπεια έχουμε

¹⁵ Ε.Ι. Καραφωτάκης, Επιχειρηματικός οδηγός Βουλγαρίας 1995, Ναυτεμπορική-Ιονική τράπεζα, Αθήνα 1996, σ.17

¹⁶ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

¹⁷ Εγχειρίδιο ξένων επενδύσεων στις Βαλκανικές χώρες, οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, Χαζάκης, Κωνσταντίνος, ΖΗΤΗ

¹⁸ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

κάθετη πτώση των εξαγωγών, καθυστέρηση των ιδιωτικοποιήσεων και την ανεπαρκή δημοσιονομική πολιτική, δημιουργώντας τις προϋποθέσεις για έναν αυξανόμενο πληθωρισμό. Ο πληθωρισμός αυτός είχε συνέπεια την αύξηση της ζήτησης του ξένου συναλλάγματος και τη μείωση της ζήτησης στην εγχώρια αγορά με ταυτόχρονη αύξηση των διάφορων κερδοσκοπικών συμπεριφορών.

Μετά τη νομισματική κρίση του 1994 πλήθος οικονομικών προβλημάτων αρχίζουν και προβάλλουν. Καταρχάς παρουσιάζεται αδυναμία εξυπηρέτησης των τραπεζικών δανείων από τον ιδιωτικό τομέα (εκτός του κρατικού) λόγω έλλειψης εγχώριας ζήτησης.

Οι τράπεζες (ιδιαίτερα οι κρατικές) εξακολουθούν να λειτουργούν με μεγάλα προβλήματα, με αποτέλεσμα την έλλειψη ρευστότητας και την διατήρηση των υψηλών επιτοκίων, για παράδειγμα, η κεντρική τράπεζα της χώρας υπολόγιζε ότι το Ά εξάμηνο του 1995 το 19% των συνολικών δανείων των τραπεζών ήταν άκρως επισφαλής, το 55% επισφαλής ενώ μόνον το 26% ήταν ασφαλή¹⁹.

Η κατάσταση αυτή του τραπεζικού τομέα είχε συνέπεια την δεύτερη οικονομική κρίση το 1996. Από το τέλος του 1994 οι τράπεζες προσπαθούν να επιβιώσουν με έμμεσες επιχορηγήσεις από τον κρατικό προϋπολογισμό έχοντας συνεχώς προβλήματα ρευστότητας. Το 1995 γλίτωσαν από την πτώχευση δύο μεγάλες κρατικές τράπεζες, ενώ από τις αρχές του 1996 κατέρρεαν οι δύο πλέον ενεργές, η κρατική της Αγροτικής Πίστης και η Πρώτη Ιδιωτική Τράπεζα²⁰. Ο τραπεζικός τομέας αδυνατούσε να υποστηρίξει την ανάπτυξη με επιτόκια της τάξης του 37% και με διαρκές πρόβλημα τα επισφαλής δάνεια προς τις κρατικές επιχειρήσεις. Οι τελευταίες αποσπούσαν ολοένα και περισσότερο επισφαλής δάνεια για την κάλυψη των λειτουργικών τους δαπανών και την προμήθεια εισαγόμενων πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων, χωρίς να δύνανται να προχωρήσουν σε εξαγωγές.

Επειδή τόσο η πρώτη όσο και η δεύτερη κρίση δεν ήταν μόνο νομισματικές αλλά βασικά διαρθρωτικές, δύο λύσεις είχε η κυβέρνηση, η πρώτη ήταν η κήρυξη της χώρας σε πτώχευση και σε επαναδιαπραγμάτευση του εξωτερικού χρέους και η δεύτερη η εφαρμογή των μέτρων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου.

Το ΔΝΤ διευκόλυνε αρχικά την κυβέρνηση της χώρας, η οποία αντιμετώπιζε προβλήματα με το εξωτερικό της χρέος. Για παράδειγμα, αρκετές χώρες της ΕΕ ανακοίνωσαν την πρόθεση τους για χρηματοδότηση του βουλγαρικού κράτους, μετά το ΔΝΤ, γεγονός που στο άμεσο παρελθόν ήταν αδιανόητο.

Βασικοί όροι του ΔΝΤ ήταν οι ιδιωτικοποιήσεις των κρατικών μη κερδοφόρων επιχειρήσεων, η διάλυση ορισμένων βιομηχανιών, η συγχώνευση με ταυτόχρονη αναδιάρθρωση των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων, και η λειτουργία της κεντρικής τράπεζας της Βουλγαρίας σε ότι αφορά τη διαχείριση των αποθεμάτων σε συνάλλαγμα²¹.

Τα μέτρα του ΔΝΤ δίνουν ώθηση στην αναδιάρθρωση του αποσταθεροποιημένου τραπεζικού τομέα. Η ανάκτηση της εμπιστοσύνης του κοινού προς τις τράπεζες και η σταθεροποίηση των πληρωμών που προϋποθέτει την ανάλογη ρευστότητα σε χρήμα, είναι όροι που απαραίτητα πρέπει να υλοποιηθούν. Η κεντρική τράπεζα της Βουλγαρίας ήδη έχει υπογράψει με όλες τις τράπεζες σχετική συμφωνία, η οποία αναφέρεται στη δυνατότητα ρευστότητας προς τους καταθέτες. Έτσι, βάση αυτής της συμφωνίας, οι τράπεζες θα μπορούν να χρηματοδοτούν πελάτες τους μόνον

¹⁹ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

²⁰ Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της Μετάβασης στην οικονομία της αγοράς 1990-1996, Καραφωτάκης, Ευάγγελος Ι.,

²¹ Η Μεγάλη αυταπάτη, Stiglitz, Joseph E., Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

εάν παρουσιάζουν κερδοφορία στα καθαρά τους κέρδη, σε ενάντια περίπτωση δεν επιτρέπεται η προσφορά δανείων. Επιπλέον υπεβλήθησαν όρια στη λειτουργία των τραπεζών, τα οποία αναφέρονται στα ποσοστά ανάμεσα στο κεφάλαιο της τράπεζας και στο ενεργητικό της, για παράδειγμα έως το 1998 το ποσοστό ορίζεται σε 2%, ως το 1999 σε 4% και ως το 2000 σε 8%. Αναγκαστικά λοιπόν οι τράπεζες σταματούν τη χρηματοδότηση επιχειρήσεων με υψηλό επιχειρηματικό κίνδυνο λειτουργίας, ο οποίος περιορίζεται αρκετά στο άμεσο μέλλον εφόσον λειτουργήσει αρμόδια διεύθυνση πληροφόρησης των τραπεζών για την οικονομική κατάσταση των πελατών τους.

Ολοκληρώνεται λοιπόν μια περίοδο κρίσης ενώ θέτονται οι δομές εκείνες που αργότερα θα προσπαθήσουν να της εξασφαλίσουν την πορεία προς την ένταξη της στην προσπάθεια της ευρωπαϊκή ολοκλήρωσης.

Η Βουλγαρία, μαζί με την πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβία και σε αντίθεση με την Ρουμανία, ήταν οι μόνες σοσιαλιστικές βαλκανικές χώρες με αναπτυγμένη παραοικονομία πριν από την κατάρρευση του σοσιαλισμού. Αυτό είχε σαν συνέπεια την εκμετάλλευση της κρατικής περιουσίας αφήνοντας μια δομή ικανή για κερδοσκοπία στα πλαίσια της οικονομίας της αγοράς πριν από την ανάληψη του ελέγχου από το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο. Η λεγόμενη βουλγαρική «μαφία», στην πράξη, ήταν η εφαρμοσμένη και οργανωμένη προσπάθεια της αναδιάταξης των οικονομικών συμφερόντων στο νέο περιβάλλον²².

Ο στόχος της νέας επιχειρηματικής τάξης ήταν η απόκτηση των παραγωγικών μονάδων μέσω της ιδιωτικοποίησης. Η εφαρμογή του στόχου προσδιόρισε και την ανάλογη δημοσιονομική και νομισματική πολιτική, όπου, θα έπρεπε οι μεν τράπεζες να περιέλθουν στη νέα επιχειρηματική τάξη, ενώ οι κρατικές επιχειρήσεις να περιέλθουν σε κατάσταση χρεοκοπίας ούτως ώστε να πωληθούν σε τιμή ευκαιρίας. Δυστυχώς το αποτέλεσμα δεν ήταν το αναμενόμενο όπου παρουσιάστηκε εξαγωγή πολύτιμου συναλλάγματος στη διεθνή αγορά.

Τα αποτελέσματα αυτά, σύμφωνα με μία έκθεση του υπουργείου εσωτερικών το 1997 οφείλονταν σε δύο μεθόδους που ακολουθήθηκαν σχετικά με την δημιουργία ιδιωτικών τραπεζών. Ο πρώτος ήταν διά της μεθόδου της αυξήσεως κεφαλαίου με κρατικά δάνεια, όπου ο κάθε επενδυτής, αγόραζε ένα μικρό μερίδιο σε τραπεζικό υποκατάστημα το οποίο μετατρεπόταν σύντομα σε ιδιωτική μικρή τράπεζα η οποία δανειοδοτούνταν με δάνεια. Τα δάνεια διοχετεύονταν στην τράπεζα όχι άμεσα, αλλά μέσα από ιδιωτικές ανώνυμες εταιρίες, οι οποίες σύντομα δήλωναν πτώχευση και έτσι χανόταν η σειρά διαδοχής και υποχρεώσεων εξυπηρέτησης.

Η δεύτερη μέθοδος ήταν η δημιουργία τραπεζών από τα κρατικά κονδύλια μέσω ακόμα και του κρατικού ταμείου (αντίστοιχο στην ελληνική αγορά είναι το Ταμείο Παρακαταθηκών και Δανείων). Βάσει της μεθόδου αυτής, τα δάνεια χρησιμοποιούνταν για το αρχικό μετοχικό κεφάλαιο της τράπεζας, χωρίς αυτό να δηλώνεται και ακολουθούσε η πτώχευση της εταιρίας που δανειοδοτούνταν, εάν οι διασυνδέσεις της δεν ήταν ισχυρές. Στην αντίθετη περίπτωση, η εταιρία συνέχιζε τις εργασίες της χωρίς κανένα πρόβλημα.

Η έκθεση αυτή θεωρεί υπεύθυνη την κεντρική τράπεζα θεωρώντας λανθασμένη την φιλελεύθερη πολιτική στην έκδοση αδειών για τη δημιουργία τραπεζών και ειδικότερα τραπεζών που δραστηριοποιούνταν μόνο στην εγχώρια αγορά, και για τη διαφυγή τεράστιου όγκου χρημάτων στο εξωτερικό μέσω του εξαγωγικού εμπορίου και των αδειών που χορηγούσαν οι εμπορικές τράπεζες.

²² Εγχειρίδιο ξένων επενδύσεων στις Βαλκανικές χώρες, οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, Χαζάκης, Κωνσταντίνος, ΖΗΤΗ

Τέλος, το κράτος δεν προχώρησε στην ουσιαστική ιδιωτικοποίηση των βιομηχανικών μονάδων ακριβώς διότι ήθελε τη δημιουργία της νέας επιχειρηματικής τάξης. Η μερική ιδιωτικοποίηση λειτούργησε αρνητικά όχι μόνο επειδή δεν προσελκύστηκαν αρκετά ξένα κεφάλαια, αλλά επειδή υπήρξε περιθώριο για την ανάπτυξη παράλληλων διεργασιών και παραοικονομίας.

Η λογική της ανάπτυξης της νέας επιχειρηματικής τάξης με γνωρίσματα «εθνικού» χαρακτήρα τελικά απέτυχε, με συνέπεια την απώλεια περίπου 7 ετών στην πορεία ανάπτυξης της οικονομίας της αγοράς. Το αποτέλεσμα της προσπάθειας αυτής χρεώθηκε στον απλό πολίτη, ο οποίος γνωρίζει ήδη από το 1990 μια πρωτοφανή υποβάθμιση του επιπέδου διαβίωσης. Εκτιμάται ότι το επίπεδο διαβίωσης έφθασε το 1996 το 20% του αντίστοιχου επιπέδου του 1989.

Πίνακας²³

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε %						
ΑΕΠ	-9,1	-11,8	-7,2	-1,5	1,8	2,1	-10,1
Βιομηχανική Παραγωγή	-16,8	-22,2	-15,9	-10,8	8,45	5,5	-1,1
Αγροτική Παραγωγή	-6	-0,3	-6,1	-18,3	6,8	15,4	-13
Κατασκευές	-19,1	-59,3	1,5	-10,5	-6,7	2,5	-18
	Διάρθρωση ΑΕΠ κατά τομείς %						
Αγροτική Παραγωγή	18	14,5	12	10,6	12,3	13,9	7,7
Βιομηχανική Παραγωγή	43	32,9	34,4	29,2	27	28,5	31
Κατασκευές	7	4,4	6	5,8	5,1	5,2	3,6
Υπηρεσίες	30	48,2	47,5	54,4	55,6	52,5	57,5
	Μέγεθος ιδιωτικού τομέα						
ΑΕΠ	-	-	25,6	35,4	39,4	44,7	45,9
Βιομηχανία	-	-	4,2	6	6,6	8,7	8,9
Αγροτική παραγωγή	-	-	6,7	7,2	9,5	10,3	8,9
Υπηρεσίες	-	-	14,7	22,7	23,3	25,7	28,1
	Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη						
Ανεργία (%)	1,8	10,5	15,6	16,4	12,8	11,1	12,5
Παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας	-	1,4	1	0,1	1,2	0,5	-9,6
Παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία	-	-5,2	-3,1	-2,8	12,6	6,6	6,2
Πραγματικός μέσος μηνιαίος μισθός	-	-32,5	29,7	21,2	-22,5	-4,1	-19,4
Δείκτης τιμών καταναλωτή	50,6	338,5	91,3	72,9	96,2	62,1	123,1
Όγκος λιανικών πωλήσεων	-8,7	-50,4	-	-3,6	4,2	2,7	-9,3
Συναλλαγματική	0,79	17,45	23,42	27,85	54,13	67,08	177,88

²³ Πηγές : United Nations/Economic Commission for Europe, NSI, BAN, UNWE

ισοτιμία λέβα/USD							
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου σε εκατ. USD	-352	701	-545	-1.028	-200	-303	200
Συναλλαγματικά αποθέματα σε εκατ. USD	-	310	860	701	1.002	1.236	490
Εξωτερικό χρέος σε εκατ. USD	10.890	11.900	13.000	13.889	11.411	10.513	9.861

2.3 Αλβανία

Μετά από 45 χρόνια αυτάρκειας και απομόνωσης, η οικονομία της Αλβανία ξεκίνησε τη δύσκολη μετάβαση σε μια ανοικτή οικονομία της αγοράς. Κατά τη διάρκεια των πρώτων ετών μετά από την κατάρρευση του προηγούμενου κεντρικά προγραμματισμένου συστήματος (1991) όλοι οι μακροοικονομικοί δείκτες είχαν επιδεινωθεί αισθητά. Αλλά από το 1993 ως το 1996, επιτεύχθηκε μια πολύ εντυπωσιακή μακροοικονομική ανάκαμψη με την βοήθεια του ΔΝΤ, της Παγκόσμιας Τράπεζας και της συνολικής ξένης οικονομικής ενίσχυσης. Εντούτοις, αυτό που έμοιαζε με θαύμα έφτασε στο τέλος του 1997, λόγω διάφορων αρνητικών αρχικών συνθηκών όπως : ένας υποανάπτυκτος τραπεζικός τομέας, ένα γενικό επίπεδο φτώχειας, μια ξεπερασμένη βιομηχανία, μια χαμηλή ανάπτυξη υποδομής και μια διαδεδομένη διαφθορά και λαθρεμπόριο²⁴.

Η Αλβανία ήταν αναμφισβήτητα η φτωχότερη χώρα συγκριτικά με τις υπόλοιπες της Βαλκανικής χερσονήσου, τόσο από άποψη εισοδημάτων όσο και από δομές, γεγονός που καθυστερούσε και την ανάπτυξη της παράλληλα με τις γείτονες χώρες. Η Αλβανία κληρονόμησε από το κομμουνιστικό σύστημα, το οποίο υποστήριζε και ενίσχυε την οικονομική αυτάρκεια των πολιτών της, ένα βιομηχανικό τομέα, ξεπερασμένο και ανεπαρκή. Η βιομηχανική υποδομή είχε μειωθεί ουσιαστικά λόγω κατάρρευσης της προγραμματισμένης οικονομίας και των δύο κυμάτων αναταραχών με την καταστροφή του 1991 και του 1997. Από την άλλη πλευρά, μια σειρά μεταρρυθμίσεων από το 1991 είχε επιφέρει αλλαγές στην γεωργία. Κάτω από την ιδιωτική ιδιοκτησία, γεωργία επεκτάθηκε γρήγορα και αποτέλεσε βασική κινητήρια δύναμη για την οικονομική ανάκαμψη της χώρας. Την δεκαετία 1980-1990 το ΑΕΠ αυξήθηκε πραγματικά μόλις 1% για να ακολουθήσει μια δραματική πτώση της τάξεως του 10% το 1990²⁵, εξαιτίας της εκτεταμένης λειψυδρίας. Άλλωστε όπως έχουμε ήδη μελετήσει η Αλβανία ήταν από τις χώρες που στηρίζονταν σχεδόν αποκλειστικά στην αγροτική παραγωγή, με τα 2/3 του πληθυσμού να κατοικούν στην ύπαιθρο, η οποία εύκολα μπορούσε να καταρρεύσει. Γενικότερα η Αλβανία παρέμεινε στο περιθώριο της μεταπολεμικής Ευρώπης μακριά από τις εξελίξεις τόσο στην παραγωγή όσο και στην ποιότητα της ζωής. Η περιθωριοποίηση της αλβανικής κοινωνίας προκάθορισε την ανάπτυξη της χώρας και μετά τη διάλυση της σοσιαλιστικής διαχείρισης και την έλευση της όποιας δημοκρατίας, ειδικά στα έτη 1992-1996.

²⁴ Η ευρωπαϊκή οικονομία 1914 - 2000, Aldcroft, Derek H., Αλεξάνδρεια

²⁵ Ε.Ι.Καραφωτάκης, Επιχειρηματικός Οδηγός Αλβανίας 1996, ΑΙΜΟΣ-Εθνική Τράπεζα, Αθήνα 1997, σ.18

Τα επόμενα χρόνια η κατάσταση επιδεινώθηκε με περαιτέρω μειώσεις του ΑΕΠ κατά 27,7% το 1991 και 9,7% το 1992 εξαιτίας της ακαμψίας της βιομηχανικής παραγωγής, την έλλειψη πρώτων υλών και ενδιάμεσων προϊόντων και η μεγάλη πτώση του εξαγωγικού εμπορίου.

Συνέπεια αυτής της ραγδαίας και συνεχούς μείωσης του ΑΕΠ ήταν η παρουσίαση μία σειράς δημοσιονομικών και νομισματικών προβλημάτων.

Σε πρώτο επίπεδο η πτώση του ΑΕΠ σήμανε και πτώση των φορολογικών εσόδων από 44% του ΑΕΠ το 1989 σε 16% το 1992 ενώ το κράτος βρέθηκε να αντιμετωπίζει δημόσιο χρέος των 500 εκατ. Δολαρίων, 700% μεγαλύτερο από την συνολική αξία των εξαγωγών, χρέος δεν λειτούργησε πολλαπλασιαστικά για την εγχώρια οικονομία²⁶.

Η υποτυπώδη βιομηχανική παραγωγή αδυνατούσε να καλύψει τις λειτουργικές της δαπάνες αφού η εγχώρια και η εξωτερική ζήτηση δεν ήταν αρκετή για το λίγο αυτό κακής ποιότητας βιομηχανικό προϊόν.

Προσπαθώντας μάταια οι κυβερνήσεις της περιόδου εκείνης να τονώσουν την εγχώρια αγορά και βιομηχανία ξεκίνησαν μια σειρά από μέτρα επιδοτήσεων για τις ήδη χρεοκοπημένες μονάδες ώστε να καλυφθούν τα λειτουργικά έξοδα και κυρίως οι μισθοί ώστε να μην οδηγηθεί η χώρα σε μια νέα οικονομική κρίση λόγω έλλειψης ζήτησης και κατά συνέπεια προσφοράς. Οι επιδοτήσεις αυτές που ήταν αρχικά σε ποσοστό 8% του ΑΕΠ το 1989 αυξήθηκαν στο 19% το 1992 με αποτέλεσμα την αύξηση του δημοσιονομικού ελλείμματος σε 44% το 1992.

Αποτέλεσμα των προσπαθειών αυτών ήταν μεν η κάλυψη των λειτουργικών εξόδων και η αύξηση των μισθών αλλά ο επερχόμενος πληθωρισμός ήταν αναπόφευκτος. Συγκεκριμένα, το 1992 έφθασε το 236,6% ενώ ο όγκος χρήματος (M1²⁷) ανέβηκε στο 69% το 1991 και 59% το 1992²⁸.

Κάτω λοιπόν από τον φόβο επερχόμενης κρίσης, το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο κατέστρωσε σχέδια «Σωτηρίας» την αλβανικής οικονομίας με άμεσο περιορισμό των δημοσίων δαπανών και των δαπανών ενίσχυσης των κρατικών επιχειρήσεων, ιδιωτικοποιήσεις (όχι πρωτότυπη άσκηση πολιτικής για τον παγκόσμιο οργανισμό), απόδοση αγροτικής γης, απελευθέρωση τιμών, εμπορίου και τραπεζικών συναλλαγών. Η χρηματοδότηση των κρατικών μονάδων μειώθηκε από 42% σε 22% ενώ αυξήθηκε η παροχή χρήματος στον ιδιωτικό τομέα από 4% σε 8%. Το 1993 το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού έφθασε στο 16% του ΑΕΠ και η χρηματοδότηση μειώθηκε από 42% σε 10% από εγχώριες και ξένες πηγές.

Η ανάκαμψη ήταν σημαντική, ενώ η μεγαλύτερη αύξηση του ακαθαρίστου προϊόντος παρατηρήθηκε στις κατασκευές και την γεωργία το 1993. Ωστόσο το πιο ενθαρρυντικό είναι ότι αυτή η ανάκαμψη αν και με φθίνοντα ρυθμό συνεχίστηκε δίνοντας την αίσθηση στην Αλβανική οικονομία της σταθερότητας και της εξυγίανσης που τόσο ανάγκη είχε.

Παράγοντες που συντέλεσαν σε αυτή την θεαματική ανάκαμψη της αλβανικής οικονομίας είναι και η ταχεία ανάπτυξη του ιδιωτικού τομέα, ο οποίος εκμεταλλεύτηκε τις δυνατότητες τροφοδότησης της σερβικής αγοράς λόγω των κυρώσεων, ενώ η συμβολή τους στο ΑΕΠ του 1994 υπολογίζεται στο 22% του συνολικού όγκου.

²⁶ Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της Μετάβασης στην οικονομία της αγοράς 1990-1996, Καραφωτάκης, Ευάγγελος Ι.,

²⁷ Νομισματική Θεωρία, Κορλίρας, Παναγιώτης Γ.,

²⁸ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

Το 1995 η αγροτική παραγωγή αυξάνεται (ιδιαίτερα στα λαχανικά και το πρόβειο κρέας), παρόλο που η καλλιεργήσιμη γη δεν αυξήθηκε και δεν υπήρχαν σύγχρονα μέσα παραγωγής, γεγονός που τονίζει την εμφανή αύξησης της παραγωγικότητας.

Στον τομέα της βιομηχανίας παρουσιάζεται μια προσπάθεια ανάκαμψης ιδίως στους εξορυκτικούς κλάδους, όπου η παραγωγή αγγίζει το 80-90% αυτής του 1993.

Στις επενδύσεις πάγιου κεφαλαίου πρωτοστατεί ο ιδιωτικός τομέας, ο οποίος εισάγει σταθερά μεγάλες ποσότητες παραγωγικού εξοπλισμού, ενώ ο όγκος του στο εμπόριο επίσης αυξάνει, αν και σημειώνει το 1995 σημείο κάμψης σε σχέση με την διεύρυνση που σημειώθηκε το 1994.

Μόνο ο τομέας της μεταποίησης αποτελεί εξαίρεση στην νέα δυναμική αυτή της αλβανικής οικονομίας. Στα τρόφιμα και την ένδυση, όπου η παραγωγή κυμαίνεται γύρω στο 30-40% της αντίστοιχης του 1993. Η μεγαλύτερη πτώση παρουσιάζεται στη βιομηχανία δέρματος σε αντίθεση με την παραγωγή ηλεκτρικού ρεύματος που παρουσιάζει την μεγαλύτερη.

Η εμπορική κίνηση ακολούθησε και αυτή τους γενικότερους ρυθμούς ανάπτυξης. Εμπορικά καταστήματα που την προηγούμενη περίοδο δεν υπήρχαν καθόλου τώρα άρχισαν να εμφανίζονται. Τέλος, αντίστοιχη ανάπτυξη παρουσίασαν και τα έργα υποδομών τα οποία ήταν ζωτικής σημασίας για την σταθεροποίηση αυτής της ανάπτυξης.

Το 1996 οι οικονομικοί ρυθμοί αρχίζουν να μεταβάλλονται. Το ΑΕΠ κάμπτει σχεδόν σ' όλους τους κλάδους. Τα αίτια είναι η παύση των κυρώσεων στη γειτονική Γιουγκοσλαβία (που είχε συνέπεια τη μείωση των εισροών συναλλάγματος από το εξωτερικό), η μικρή υποδομή ως προς τις ανάγκες της αγοράς, η περιορισμένη παραγωγικότητα στη γεωργία, η μείωση της εισόδου ξένων θεσμικών επενδυτών, η σχετικά περιορισμένη τραπεζική ανάπτυξη και η ανεξέλεγκτη παράλληλη οικονομία. Επιπλέον, με την θέσπιση στο 12,5% του ΦΠΑ ύψους το οποίο καλούνται να πληρώσουν όλες οι επιχειρήσεις οι οποίες δηλώνουν ή πραγματοποιούν κύκλο εργασιών άνω του 1 εκατ. λεκ ετησίως δυσχεραίνει την θέση των εμπορικών επιχειρήσεων.

Η διεθνής χρηματοδότηση και οι συναλλαγματικές εισροές υποχωρούν λόγω μεταναστών, ενώ αυξάνουν τα φορολογικά έσοδα καθώς και οι εισφορές για την κοινωνική ασφάλιση. Ταυτόχρονα, αυξάνουν οι μισθοί και οι απορροές από την κοινωνική ασφάλιση αφού ο όγκος των συνταξιούχων (όπως σ' όλες τις πρώην σοσιαλιστικές χώρες), είναι υπερβολικός λόγω του χαμηλού ορίου ηλικίας για την απόκτηση της σύνταξης. Οι μισθοί των εργαζόμενων των κρατικών επιχειρήσεων αλλά και γενικότερα του διογκωμένου κρατικού τομέα (οι ιδιωτικοποιήσεις δεν έχουν ολοκληρωθεί ακόμα) προκαλούν έλλειμμα στον προϋπολογισμό το οποίο διογκώνεται από τις αναγκαίες δημόσιες επενδύσεις αλλά και τη διεθνή χρηματοδότηση, μέρος της οποίας σταδιακά δημιουργεί χρέος το οποίο πρέπει να εξυπηρετηθεί. Φυσικά, η κατάσταση αυτή λειτουργεί ανασχετικά προς το διαθέσιμο όγκο χρήματος για επενδύσεις στην υποδομή, με αποτέλεσμα να εξαρτάται η οικονομία της χώρας σε σημαντικό βαθμό από τη διεθνή υποστήριξη.

Η νομισματική πολιτική της Αλβανίας από το 1992 και μετά, ενταγμένη στο συνολικό οικονομικό πρόγραμμα για ανασυγκρότηση μέσα σε συνθήκες νομισματικής σταθερότητας, στόχευε στον έλεγχο του πληθωρισμού, την απελευθέρωση των συναλλαγών, την επίλυση του εξωτερικού χρέους, και την ανάπτυξη ενός υγιούς τραπεζικού συστήματος. Το 1996²⁹ διαπιστώνεται ότι οι

²⁹ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

στόχοι υλοποιούνται, φυσικά με όλες τις ιδιαιτερότητες της αλβανικής οικονομίας, η οποία λειτουργούσε στο παρελθόν με τρεις μόνον τράπεζες σε αντίθεση με άλλες σοσιαλιστικές χώρες, όπου το τραπεζικό σύστημα ήταν περισσότερο αναπτυγμένο.

Η συγκράτηση του πληθωρισμού είναι αρκετά ικανοποιητική, όπως και η σταθεροποίηση της ισοτιμίας του λεκ έναντι του δολαρίου και των άλλων «σκληρών» νομισμάτων, όπως της ιταλικής λιρέτας, της ελληνικής δραχμής και του γερμανικού μάρκου. Λόγω νομισματικής πολιτικής τα συναλλαγματικά αποθέματα της χώρας ανήλθαν σε τέτοιο επίπεδο, ώστε ενώ το 1991 κάλυπταν τις ανάγκες των εισαγωγών για 4 περίπου εβδομάδες, το πρώτο τρίμηνο 1996 έφτασαν να τις καλύπτουν για 17 εβδομάδες³⁰. Αν και το ύψος των συναλλαγματικών διαθεσίμων φαίνεται εξαιρετικά χαμηλό, ωστόσο, για τα αλβανικά δεδομένα, είναι σημαντικό, αν ληφθούν υπόψη η συνεχής εκροή συναλλάγματος για εισαγωγές και το διευρυμένο έλλειμμα στο εμπορικό ισοζύγιο.

Σημαντικοί παράγοντες εισροής ξένου συναλλάγματος στη χώρα είναι η διεθνής χρηματοδότηση, είτε από δάνεια είτε από ενισχύσεις, οι πόροι των μεταναστών, ιδιαίτερα από την Ελλάδα, καθώς και οι συναλλαγές εκτός τελωνείων, όπως αυτές που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια των κυρώσεων στη Γιουγκοσλαβία. Η επαφή της αλβανικής οικονομίας και κοινωνίας με την υπόλοιπη Ευρώπη, και πρώτα και κύρια με την Ελλάδα και την Ιταλία, είχε ως αποτέλεσμα μια μαζική έξοδο των ικανών προς εργασία Αλβανών πολιτών. Αυτό το φαινόμενο δημιούργησε τις συνθήκες στην εγχώρια αγορά για την εμφάνιση μιας καθυστερημένης παράλληλης οικονομίας, η οποία, με τη σειρά της, κατόρθωσε σε σύντομο χρονικό διάστημα να προσδιορίσει τα όρια και τις κατευθύνσεις της οικονομικής ανάπτυξης. Η αυξανόμενη εισροή μεταναστευτικού συναλλάγματος και η αδυναμία ή η εκούσια αδιαφορία του κράτους για την αξιοποίηση του χρήματος αυτού, έδωσε τη δυνατότητα της δημιουργίας των παρατραπεζών. Επιπλέον από το 1996 όμως, και μετά το τέλος των κυρώσεων στη γειτονική Γιουγκοσλαβία, παρατηρείται σταδιακή μείωση των εισροών από την ξένη χρηματοδότηση αλλά και μείωση των εισροών από τους μετανάστες. Η διαφοροποίηση αυτή επιφέρει διόγκωση της παράλληλης τραπεζικής αγοράς, της αποκαλούμενης και «ανεπίσημης», η οποία λειτουργεί στο περιθώριο της επίσημης αγοράς.

Η παράλληλη αγορά φαίνεται να συγκεντρώνει μεγαλύτερα ποσά συναλλάγματος από την επίσημη. Το μεγαλύτερο μέρος της ιδιωτικής χρηματοδότησης, συγκεντρώνεται εκεί, επειδή μόνο εκεί μπορούν να καταφεύγουν υποψήφιοι δανειολήπτες που εμφανίζουν μεγάλο επιχειρηματικό κίνδυνο, ενώ δε συγκεντρώνει και το μεγαλύτερο μέρος των εμβασμάτων και των αποταμιεύσεων των μεταναστών. Φυσικά, ο εκσυγχρονισμός των κρατικών τραπεζών, η επέκταση των ιδιωτικών τραπεζών και η πλήρης απελευθέρωση των συναλλαγών τους είναι δυνατό να λειτουργήσει σε βάρος της «ανεπίσημης» τραπεζικής αγοράς. Γενικότερα όμως το 1996 η νομισματική κατάσταση της χώρας είναι ελεγχόμενη, αν και κινείται σε οριακά σημεία, ειδικά σ' ό,τι αφορά τις εισροές συναλλάγματος, υποστηριζόμενη από την παράλληλη τραπεζική αγορά, όπου κινείται ένας σημαντικός όγκος ιδιωτικών αποταμιεύσεων και χορηγήσεων.

Ο τραπεζικός τομέας έχει αφεθεί στην κρατική παρέμβαση, χωρίς ιδιαίτερες προσπάθειες από την κυβέρνηση να τον απελευθερώσει από την γραφειοκρατική κατάσταση, ενώ ταυτόχρονα όμως η ανεπίσημη τραπεζική αγορά έχει καταφέρει να καλύψει τις ανάγκες της ζήτησης. Ωστόσο, διαπιστώνεται ότι εάν η ανάπτυξη

³⁰ Θύελλα στην παγκόσμια οικονομία, Γερμίδης, Δημήτρης Α., Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

συνεχίσει να στηρίζεται στη στοιχειακή λειτουργία της ανεπίσημης αγοράς, κάποια στιγμή ο όγκος του κυκλοφορούντος χρήματος δεν θα είναι ελέγξιμος από την κεντρική τράπεζα. Η κατάσταση αυτή είχε ήδη συμβεί σε μερικές πρώην σοσιαλιστικές χώρες, ενώ είχε αποσοβηθεί σε άλλες με την ιδιωτικοποίηση του τομέα.

Μέχρι το 1997, η χώρα θεωρήθηκε μοντέλο στα Βαλκάνια για την πρόοδο στη μακροοικονομική σταθεροποίηση και για τα προγράμματα μεταρρύθμισης. Εντούτοις, εκτός από την επιτυχή ιδιωτικοποίηση της γεωργίας, τα επιτεύγματα ήταν επιφανειακά. Ο οικονομικός τομέας παρέμενε υπανάπτυκτος και η προφανής οικονομική επιτυχία εξαρτήθηκε κατά ένα μεγάλο μέρος από τα εμβάσματα των Αλβανών που εργάζονται στο εξωτερικό, το μεγάλης κλίμακας λαθρεμπόριο και τα βραχυπρόθεσμα κέρδη από τις διατάξεις της πυραμίδας.

Με βάση τα προαναφερθέντα δεδομένα, η χρεοκοπία του μεγαλύτερου μέρους της ανεπίσημης αγοράς στα τέλη του 1996 και στις αρχές του 1997, ήταν αναμενόμενη. Η κρίση της παράλληλης τραπεζικής αγοράς ή των λεγόμενων «πυραμίδων» οδήγησε σε πολιτική κρίση και σε αλλαγή της εξουσίας στη χώρα.

Το απροσδόκητο γεγονός της ταυτόχρονης χρεοκοπίας τουλάχιστον έξι παρατραπεζών, όπου βρισκόταν συγκεντρωμένος ο συντριπτικός όγκος των εμβασμάτων των Αλβανών μεταναστών στην Ελλάδα, η πολιτική κρίση που ακολούθησε και η ουσιαστική διαίρεση των συμφερόντων σε τοπικό επίπεδο, είναι δυνατό να εξηγηθούν περισσότερο με πολιτικούς και γεωπολιτικούς όρους παρά με οικονομικούς.

Πίνακας³¹

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε %						
ΑΕΠ	-10	-27,7	-7,21	9,6	9,3	8,5	8
Βιομηχανική Παραγωγή	-13,3	-41,9	-30,16	-10	-18,6	-7,4	-6,4
Αγροτική Παραγωγή	-6,9	-21,4	11,8	14,4	6,8	6,5	5,7
Κατασκευές	-13,9	-30,4	7	29,8	15	6,8	6,5
Υπηρεσίες	-	-21,8	-3	12,6	14,5	5,5	6,3
	Διάρθρωση ΑΕΠ κατά τομείς %						
Βιομηχανική Παραγωγή	-	31,6	17	13,8	12,6	12,1	11,7
Αγροτική Παραγωγή	-	43,7	54,1	55,8	55,5	55,8	55,9
Κατασκευές	-	6,4	7,6	8,8	9,5	9,5	9,6
Υπηρεσίες	-	18,3	21,3	21,5	22,5	22,6	22,8
	Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη						
Οικονομικά ενεργός πληθυσμός	-	1925	1849	1763	1786	1820	1780
Συνολική απασχόληση	-	1544	1489	1347	1423	1304	1312
Ανεργία (%)	11,4	19,89	19,5	23,6	20,3	28,35	26,3
Παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας	-	-26,7	19	14,6	-1,4	11,4	-
Μέσος μηνιαίος μισθός σε λεκ	-	-	2.173	3.684	4.955	6.406	7.855

³¹ United Nations/Economic Commission For Europe, INSTAT, PIP, Central Bank of Albania

Δείκτης τιμών καταναλωτή	-	35,5	193,1	85	21,5	8	16
Μέσο επιτόκιο καταθέσεων	-	-	-	23	16,5	13,7	16
Έλλειμμα κρατικού προϋπολογισμού	-	-	24,4	13,4	11,9	15,9	15,4
Συναλλαγματική ισοτιμία λεκ/USD	8,9	24,2	73,3	102	94,7	92,8	104,33
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου σε εκατ. USD	-150	-308	-452	-298	-410	-448	-699
Συναλλαγματικά αποθέματα σε εκατ. USD	199	10	40	147	205	241	280
Εξωτερικό χρέος σε εκατ. USD	400	700	800	790	820	600	600

2.4 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Με την ίδρυση του κράτους της Πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, οι πρώτες κυβερνήσεις κλήθηκαν να αντιμετωπίσουν μία σειρά από πολύ σοβαρά οικονομικά προβλήματα, εφόσον το νεοσύστατο κράτος αποτελούσε ένα από τα πιο υποανάπτυκτα τμήματα της πρώην ενιαίας Γιουγκοσλαβίας.

Η έλλειψη αγορών για βιομηχανικά και αγροτικά προϊόντα, το αίτημα αναδιάρθρωσης του τραπεζικού συστήματος, η έλλειψη κυκλοφοριακού κεφαλαίου, το φαινόμενο της παραοικονομίας, η συνεχής μείωση του κοινωνικού προϊόντος (συγκεκριμένα από το 1989 μέχρι και το 1995 είχε μειωθεί κατά 42%), η ανεργία, και η γενικότερη νομισματική κρίση ήταν τα πρώτα θέματα που έπρεπε να αντιμετωπιστούν.

Τα νομισματικά προβλήματα που ανέκυψαν στην οικονομία της χώρας μετά την ίδρυσή της, σε συνδυασμό με το πρόβλημα της αναδιάρθρωσης της παραγωγής, οδήγησαν σε αναγκαστικές λύσεις στο επίπεδο της χρηματοδότησης των επιχειρήσεων και της διεξαγωγής του εξωτερικού εμπορίου. Ουσιαστικά, συνεργάστηκε και έκανε συναλλαγές με την Αλβανία, τη Βουλγαρία και την Τουρκία, αλλά πάντα κάτω από τον έλεγχο της παραοικονομίας. Σαν αποτέλεσμα, η εγχώρια παραοικονομία παρουσίασε μεγάλη ανάπτυξη. Την περίοδο 1992-1995, η παραοικονομία, η οποία είχε δημιουργηθεί από την εποχή του κομμουνισμού, επεκτάθηκε εδραιώνοντας την θέση της στην αγορά δημιουργώντας ακόμα και παρατράπεζες.

Ανάμεσα στα μέτρα αντιμετώπισης της οικονομικής κρίσης, η κυβέρνηση της χώρας προχώρησε σε γρήγορη ιδιωτικοποίηση των κρατικών επιχειρήσεων με στόχο την ταχεία προσαρμογή στην οικονομία της αγοράς. Σαν αποτέλεσμα, ο συνδυασμός της παραοικονομίας και της ιδιωτικοποίησης, στις περισσότερες περιπτώσεις, οδήγησε στην ταχεία προσαρμογή των επιχειρήσεων στο νέο περιβάλλον και ειδικά των επιχειρήσεων οι οποίες είχαν την δυνατότητα εισδοχής στις νέες αγορές λόγω της ιδιαιτερότητας των προϊόντων τους. Ωστόσο πέραν του θετικού αυτού γεγονότος, ο συνδυασμός ιδιωτικοποίησης-παραοικονομίας είχε ως αποτέλεσμα και την εμφάνιση διάφορων αρνητικών συμπτωμάτων όπως την εκτεταμένη φοροδιαφυγή και την καθυστερημένη της αναζωογόνησης του τραπεζικού τομέα. Επίσης ο συγκεκριμένος συνδυασμός σε συνάρτηση με τον υποβόσκοντα πραγματικό ή φαινομενικό πολιτικό

κίνδυνο λόγω των Αλβανών του Τετόβου, αποθάρρυνε τους ξένους επενδυτές ενώ η μη έλευση ξένου κεφαλαίου δημιούργησε κι έναν προστατευτισμό στην οικονομία. Η αιτιολογία έγκειται στο γεγονός ότι παρόλο που η χώρα είχε άμεση ανάγκη χρηματοδότησης και ενώ ήταν αποκλεισμένη από τις διεθνείς αγορές λόγω των κυρώσεων, κατάφερε να επιβιώσει και να υπερβεί τα προβλήματα του υπερπληθωρισμού και της νομισματικής αστάθειας. Το αποτέλεσμα ήταν η ανάπτυξη ενός ιδιόμορφου προστατευτισμού, οποίος λειτούργησε υπέρ της ανάπτυξης της εγχώριας νέας επιχειρηματικής τάξης.

Οι πρώτες προσπάθειες ανασυγκρότησης της οικονομίας ξεκίνησαν το 1994 όπου ακολούθηθηκαν (όπως συνέβη και με τα άλλα βαλκανικά κράτη) τις πολιτικές του ΔΝΤ.

Τα αποτελέσματα θετικά και άμεσα. Το έλλειμμα του κρατικού προϋπολογισμού μειώθηκε φτάνοντας το 1993 στο 2,6% του ΑΕΠ από το 11, 1% των προηγούμενων ετών. Ο πληθωρισμός από 54% ετησίως μειώθηκε στο 2%, ενώ το νέο νόμισμα της χώρας παρουσίασε σταθερότητα αυξάνοντας τα διαθέσιμα συναλλάγματα. Στην βιομηχανία, εξαιτίας των ελληνικών κυρώσεων προς τη χώρα, είχαν σαν συνέπεια μια μικρή άνοδο της παραγωγής, ενώ οι μονάδες λειτουργούσαν με το 50-60% των δυνατοτήτων τους. Η αγροτική παραγωγή έπαψε να παίζει τον κυρίαρχο ρόλο στη σύνθεση του κοινωνικού προϊόντος, ενώ αυξήθηκε ο ρόλος του εμπορίου στο σχηματισμό του.

Τα αποτελέσματα αυτά προήλθαν έπειτα από μια νομισματική πολιτική που στόχευε στην αποθεματοποίηση των συναλλαγματικών διαθεσίμων με ταυτόχρονο περιορισμό των τραπεζικών δανείων και χορηγήσεων, ειδικά στις επιχειρήσεις του κρατικού τομέα, με στόχο τον έλεγχο των πληθωριστικών πιέσεων.

Όσον αφορά με το θέμα των μισθών, η κυβέρνηση προχώρησε σε μία ρηξικέλευθη απόφαση, ψηφίζοντας νόμο μέσω του οποίου συνδέθηκε η αύξηση των μισθών με τον πληθωρισμό με αποτέλεσμα την αύξηση της παραγωγικότητας ώστε να μειωθεί η διαφορά που υπήρχε ανάμεσα στους πραγματικούς μισθούς και στην παραγωγικότητα εργασίας.

Ωστόσο το ισοζύγιο των πληρωμών εξακολουθούσε να παραμένει αρνητικό εξαιτίας της κατάστασης του εμπορικού ισοζυγίου που αύξησε το έλλειμμα του (από 172 σε 417 εκατομ.\$) , μιας και διαμεσολαβητικός χαρακτήρας της αγοράς προκαλούσε την αυξανόμενη εισαγωγή τελικών προϊόντων την στιγμή που οι εξαγωγές ήταν σταθερές.

Το 1995, σύμφωνα με τις οδηγίες του ΔΝΤ, η κεντρική τράπεζα υποστηρίχθηκε έτσι ώστε να είναι αποτελεσματικός ο έλεγχος της επί της αυστηρής νομισματικής πολιτικής καθώς και ο ρόλος της στην διακύμανση των μισθών, του πληθωρισμού και της ισοτιμίας του δαναρίου προς το σκληρό νόμισμα, με αποτέλεσμα την μείωση του πληθωρισμού στο 18%. Επιπλέον ο κρατικός προϋπολογισμός, σε συνδυασμό με την μείωση του πληθωρισμού, την εντατικοποίηση της εργασίας στις κρατικές επιχειρήσεις (λόγω του νόμου γύρω από τους μισθούς που ήδη αναφέραμε) αύξησε τα έσοδα στο 1,3% του ΑΕΠ διαθέτοντας το 2,5% για την υποστήριξη της νομισματικής πολιτικής. Τέλος, η περίοδος 1990-1996 κλείνει με έμφαση στην ολοκλήρωση των ιδιωτικοποιήσεων και την συνέχιση της αυστηρής δημοσιονομικής και νομισματικής πολιτικής, για την οποία τελευταία διέθεταν το 2,5% του ΑΕΠ.

Το βασικό πρόβλημα που αντιμετώπιζαν οι τράπεζες του κρατιδίου είναι η αδυναμία ρευστότητας μετά την διάλυση της ενιαίας Γιουγκοσλαβίας και το πάγωμα των λογαριασμών στο εξωτερικό από το club των Παρισίων.

Η αυστηρή δημοσιονομική πολιτική συνεχίστηκε από το 1996 με την κύρια έμφαση πλέον στην ολοκλήρωση των ιδιωτικοποιήσεων. Επιδιώχθηκε αύξηση των εσόδων του προϋπολογισμού και διάθεση του 2,5% του ΑΕΠ για την υποστήριξη της νομισματικής πολιτικής, με τελικό στόχο τη μείωση του ελλείμματος του προϋπολογισμού στο 1,8% του ΑΕΠ.

Με τον έλεγχο της συνολικής προσφοράς χρήματος, τις παρεμβάσεις στην αγορά συναλλάγματος και με την παρέμβαση στον καθορισμό των επιτοκίων επιδιώχθηκε η καταπολέμηση του υπερπληθωρισμού και η υπέρμετρη πιστωτική επέκταση.

Από την άλλη πλευρά, οι σχετικοί περιορισμοί επέδρασαν αρνητικά σε ένα μεγάλο βαθμό τον αριθμό των επιχειρήσεων, οι οποίες υπολογίζεται ότι απασχολούν σχεδόν 50.000 άτομα.

Η περιορισμένη εκροή κεφαλαίων από τις τράπεζες προς τις επιχειρήσεις ανάγκασε αρκετές από αυτές να λειτουργούν μέσα σε συνθήκες παραοικονομίας και να δανείζονται από τη μη νόμιμη χρηματαγορά. Πάντως, η νομισματική πολιτική που εφάρμοσε η Κεντρική Τράπεζα είχε ως αποτέλεσμα να δημιουργηθεί σταθερότητα σε επίπεδο τιμών, γεγονός που κάνει ευκολότερο το δανεισμό από τις τράπεζες και μειώνει τα τραπεζικά ρίσκα από χορηγήσεις σε επιχειρήσεις. Η εξασφάλιση μεγαλύτερης σταθερότητας για την εξωτερική ισοτιμία του εθνικού νομίσματος διευκόλυνε τους εισαγωγείς και τους εξαγωγείς να εκτελούν παραγγελίες με σχετικά προκαθορισμένες τιμές. Πάντως, η εγχώρια χρηματαγορά είναι ανεπαρκώς αναπτυγμένη και εκτός αυτής κινούνται μεγάλες ποσότητες κεφαλαίων που εν επηρεάζονται από τις μεταβολές των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς.

Η συγκρατημένη πορεία της οικονομίας μέσα στο 1996 και η χαμηλή ρευστότητα του τραπεζικού συστήματος, σε συνδυασμό με την τάση για υποχώρηση των πληθωριστικών πιέσεων, διευκόλυνε την χαλάρωση των μέτρων καθορισμού των επιτοκίων της διατραπεζικής αγοράς. Στην επιτυχία της πολιτικής για τον πλήρη έλεγχο του πληθωρισμού συντέλεσε και η πιστή εφαρμογή των ορίων που είχε θέσει η κεντρική τράπεζα όσον αφορά τις χορηγήσεις από τις τράπεζες, πιστώσεων σε δενάρια, προς τις κρατικές και ιδιωτικές επιχειρήσεις. Η οικονομία της ΠΓΔΜ παρουσίασε συνεχή βελτίωση και το 1996, παρά τα σοβαρά διαρθρωτικά και χρηματοδοτικά προβλήματα. Ήταν ίσως η μόνη χώρα στα Βαλκάνια με σημαντικές οικονομικές επιδόσεις σε περιβάλλον ελάχιστα σταθερό.

Το κυριότερο πρόβλημα την περίοδο εκείνη, που φυσικά δεν αποτελεί πρόβλημα μόνο για την συγκεκριμένη χώρα, είναι φυσικά η χρηματοδότηση. Η ανάγκη χρηματοδότησης αυξάνει και μετά την υλοποιούμενη συγχώνευση των υφισταμένων τραπεζών, διαδικασία η οποία θα καθυστερήσει περαιτέρω την προσφορά δανείων στις μικρομεσαίες εταιρίες, ειδικά στην γεωργία και την βιομηχανία.

Πίνακας³²

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε %						
ΑΕΠ (Κοινωνικό Προϊόν)	-10,2	-12,1	-13,3	-14,8	-7,15	-2,93	1,7
Βιομηχανική	-10,7	-17,35	-15,5	-14	-10,6	-9,8	3,2

³² United Nations/Economic Commission For Europe, National Bank of the Republic of Macedonia, Statical Office of Macedonia

Παραγωγή							
Αγροτική Παραγωγή	-10,2	17,9	-	-20,3	8,2	5	-4
Κατασκευές	-	-	5,1	-5,8	-10,6	-2,3	5,1
Διάρθρωση ΑΕΠ (Κοινωνικό Προϊόν) κατά τομείς %							
Αγροτική Παραγωγή	14,8	14,2	17,7	13,6	14,9	-	-
Βιομηχανική Παραγωγή	44,1	40,7	45,4	45,5	40,2	-	-
Κατασκευές	31,1	38	30,3	33,8	37,9	-	-
Υπηρεσίες	8	7,1	6,6	7,7	7	-	-
Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη							
Συνολική απασχόληση	507,324	468,372	446,117	421,028	395,686	356,617	-
Ανεργία (%)	-	-	26,8	30,3	33,2	37,2	39,8
Παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας	-	-9,5	-9,1	-9,2	-2	7,3	-
Παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία	-	-9,9	-9,7	-9,4	-5	-	-
Πραγματικός μέσος μηνιαίος μισθός	--19	-13	-33	28,9	-10,2	-4,3	-1,4
Δείκτης τιμών καταναλωτή	608,4	114,9	1.505,5	353,1	121	16,9	4,1
Όγκος λιανικών πωλήσεων	17,51	9,42	-9,37	-16,36	5,85	-1,6	20,72
Συναλλαγματική ισοτιμία δηνάρια/USD	-	19,67	508,07	23,26	43,25	38,5	39,92
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου σε εκατ. USD	-418	-179	-7	-144	-398	-515	-795
Συναλλαγματικά αποθέματα	-	-	90	105	149	257	240
Εξωτερικό χρέος σε εκατ. USD	500	400	700	857	900	1.236	1.172

2.5 Γιουγκοσλαβία

Το 1990, η Γιουγκοσλαβία γνωρίζει μια μικρή περίοδο οικονομικής σταθερότητας, ειδικά στα νομισματικά, η οποία διακόπτεται με την διάλυση της χώρας το 1991. Η νεοδημιουργηθείσα Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (ΟΔΓ) αντιμετωπίζει άμεσα τα εξής προβλήματα στην αγορά της :

1. Την κληροδοτηθείσα οικονομική δομή και τα συνεπακόλουθα προβλήματα της.
2. Τον πόλεμο στα σύνορά της.
3. Την κατακόρυφη πτώση της παραγωγής της ως αποτέλεσμα της διάλυσης της ενιαίας βιομηχανικής ανάπτυξης.

Τα προβλήματα αυτά οδηγούν άμεσα σε αυξανόμενες πληθωριστικές πιέσεις, οι οποίες μετά την εφαρμογή των κυρώσεων κατά της χώρας (απαγόρευση εξωτερικού εμπορίου, «πάγωμα» των καταθέσεων στις τράπεζες του εξωτερικού, απαγόρευση μεταφορών) μετατρέπονται σε κρίση του υπερπληθωρισμού. Ο υπερπληθωρισμός έχει ως συνέπεια την πτώση της ζήτησης και την απίσχναση της εγχώριας αγοράς. Το 1993 εκδηλώνεται μια υποβόσκουσα νομισματική κρίση, η οποία συντελεί την εξάχνωση των ήδη περιορισμένων κεφαλαίων κίνησης στην αγορά. Ο μηνιαίος δείκτης τιμών καταναλωτή στα τέλη του έτους κινείται με ρυθμούς της τάξης του 300.000.000% γεγονός που συμβαίνει για δεύτερη φορά στην διεθνή οικονομική ιστορία.

Το 1994 εφαρμόζεται το πρόγραμμα οικονομικής σταθεροποίησης το οποίο δίνει τέλος στο 25μηνο υπερπληθωρισμό. Βάσει του προγράμματος, εισάγεται νέο εγχώριο νόμισμα το νέο δηνάριο, το οποίο δίδεται στην κυκλοφορία με συναλλαγματική ισοτιμία ως προς το γερμανικό μάρκο 1:1, επειδή σε ολόκληρη την περίοδο του υπερπληθωρισμού το μάρκο είχε στην πράξη καταστεί εθνικό νόμισμα.

Στόχος του προγράμματος ήταν να σταθεροποιηθούν οι τιμές και η ισοτιμία, να εξαλειφθούν τα υψηλά επιτόκια, να εδραιωθεί ο ρόλος της Κεντρικής Τράπεζας, να αναδιοργανωθούν τα δημόσια οικονομικά και τέλος να αυξηθεί η παραγωγή έτσι ώστε να ανακάμψει το επίπεδο διαβίωσης.

Βάσει του προγράμματος και δεδομένης της απουσίας εξωτερικής χρηματοδότησης της οικονομίας, θα έπρεπε να μειωθούν οι κρατικές δαπάνες στο 40%-44% του κοινωνικού προϊόντος της χώρας, ενώ οι αναγκαστικές δαπάνες να χρηματοδοτηθούν μέχρι την περίοδο της ανάκαμψης από τα συναλλαγματικά αποθέματα της Κεντρικής Τράπεζας.

Όμως, η κυβέρνηση, κάτω από την πίεση των πραγμάτων, αντί να περιορίσει τις δαπάνες ιδιαίτερα στις κρατικές ή τις λεγόμενες κοινωνικοποιημένες επιχειρήσεις και θεωρώντας ότι πρέπει να μειώσει το κοινωνικό κόστος, αυξάνει τις δαπάνες. Έτσι το παραγωγικό κόστος αυξάνει εφόσον συνεχίζεται διογκούμενη η αντιπαραγωγική κατεύθυνση της βιομηχανίας. Ειδικά στη Σερβία υπολογίζεται ότι πάνω από το 60% των μονάδων λειτουργούν με πολύ υψηλό κόστος έναντι της χονδρικής τιμής πώλησης, με συνέπεια την ανάγκη υποστήριξης τους σε κυκλοφοριακό κεφάλαιο.

Το 1995 αίρονται τυπικά οι κυρώσεις στο εμπόριο και τις μεταφορές, όμως συνεχίζονται στους τραπεζικούς λογαριασμούς του εξωτερικού. Σε κάθε περίπτωση, τόσο η παραγωγή όσο και η αγορά συνεχίζουν να αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα. Καταρχάς απώλεια εξωτερικών αγορών, υψηλές δημοσιονομικές δαπάνες, απαξίωση της τεχνολογίας, Έλλειψη ρευστότητας σε επιχειρήσεις και τράπεζες (και άρα και έλλειψη κεφαλαίων), έλλειψη πρώτων υλών και τέλος έλλειψη συναλλάγματος.

Πραγματικά, το πλέον καίριο πρόβλημα στην οικονομία της χώρας είναι η χρηματοδότηση της παραγωγής και συνολικά της αγοράς. Οι τράπεζες εξακολουθούν να τελούν υπό το καθεστώς των παγωμένων καταθέσεων και διαθεσίμων στο εξωτερικό, με αποτέλεσμα την αδυναμία χρηματοδότησης των παραγωγικών μονάδων ή των επιχειρηματιών.

Η όλη κατάσταση, για το 1995, περιγράφεται περιεκτικά στο γεγονός ότι η συνολική παραγωγή βρισκόταν στα επίπεδα του 1969, ενώ οι κρατικές δαπάνες συνεχίζουν να βρίσκονται στο 50% του κοινωνικού προϊόντος, αποτέλεσμα των σκληρών κυρώσεων αλλά και της συνολικής δομής στην παραγωγή της.

Το βασικό στοιχείο που επιδρά αρνητικά στην πορεία ανάπτυξης είναι η μεγάλη εξάρτηση της παραγωγής από το εξωτερικό και δη σε τεχνολογικό εξοπλισμό και πρώτες ύλες. Ας σημειωθεί ότι το μεγάλο μέρος του παραγωγικού εξοπλισμού της

χώρας προέρχεται από τη γερμανική βιομηχανία, ειδικά στους πλέον δυναμικούς κλάδους της γιουγκοσλάβικης οικονομίας. Η εξάρτηση αυτή οδηγεί αναπόφευκτα στην αύξηση δαπανών συναλλάγματος στην παρούσα φάση ανάπτυξης, όπου απαιτείται ο εκσυγχρονισμός και η επαναφορά των παραγωγικών δραστηριοτήτων.

Το 1996 επέρχεται μια ασταθής προσωρινή οικονομική ισορροπία με ευνοϊκά αποτελέσματα για τα αποθέματα της κεντρικής τράπεζας σε συνάλλαγμα, με τα οποία καλύπτεται το έλλειμμα στο ισοζύγιο πληρωμών, το οποίο, με την σειρά του, υφίσταται τις συνέπειες του αρνητικού εμπορικού ισοζυγίου.

Το κυβερνητικό πρόγραμμα για το 1996 εστιάζεται στη σταθεροποίηση του νομίσματος, στην αύξηση της παραγωγής, στην ιδιωτικοποίηση, στην τόνωση της ζήτησης, στην αύξηση των εξαγωγών και στην δημοσιονομική πειθαρχία. Η νομισματική πολιτική που επιδιώκει η κυβέρνηση εστιάζεται στην κατεύθυνση της αύξησης των διαθέσιμων σε σκληρό συνάλλαγμα και της αποφυγής επανεμφάνισης πληθωρισμού.

Όμως ο έλεγχος της ποσότητας του χρήματος σε κυκλοφορία σταδιακά γίνεται ολοένα και πιο δύσκολος για την κεντρική τράπεζα που αντιμετωπίζει την αυξανόμενη ανάγκη για άμεση χρηματοδότηση της αγοράς. Παράλληλα, εξακολουθεί η κυβέρνηση να μην μπορεί να αυξήσει τα έσοδα της από τους φόρους εξαιτίας της διευρυμένης φοροδιαφυγής, η οποία τροφοδοτείται από την παραοικονομία. Η παραγωγή παρά την αύξηση, εξακολουθεί να περιορίζεται λόγω της έλλειψης κεφαλαίων και αγορών, ελλοχεύοντας τον κίνδυνο κρίσης.

Από το 1996 φαίνεται η χρεοκοπία της γιουγκοσλάβικης οικονομίας, η οποία είναι δυνατό να αποφευχθεί μόνο με εξωτερική χρηματοδότηση, την οποία αρνούνται όλοι οι διεθνείς χρηματοδοτικοί οργανισμοί. Σημαντικό στοιχείο για την καλύτερη κατανόηση της γιουγκοσλάβικης οικονομίας στα παρελθόντα έτη είναι η ανάπτυξη της παραοικονομίας. Το 1981, η συμμετοχή στο σχηματισμό του κοινωνικού προϊόντος εκτιμάτο στο 18%, ενώ το 1992 είχε ανέλθει σε 42%. Το 1996, το ποσοστό συμμετοχής της παραοικονομίας στο κοινωνικό προϊόν της χώρας θα πρέπει να ανέρχεται σε 40-45%. Η ύπαρξη της παραοικονομίας στην πρώην ενιαία Γιουγκοσλαβία και αργότερα στην Ο.Δ. Γιουγκοσλαβίας ενισχύθηκε έμμεσα και από την εκάστοτε εξουσία, στο βαθμό που συνέβαλλε στην βελτίωση του επιπέδου διαβίωσης. Κατά την διάρκεια των κυρώσεων, η παραοικονομία συνέβαλλε στη διατήρηση ενός μέρους του εξωτερικού εμπορίου όπως επίσης και στην εξεύρεση και του πολύτιμου συναλλάγματος.

Ωστόσο, παραοικονομία, εκτός της ελάχιστης και αμφισβητούμενης συμβολής της στην ανάπτυξη της οικονομίας, λειτούργησε αρνητικά μετά την άρση των κυρώσεων ακριβώς διότι περιόρισε περαιτέρω την δυνατότητα αύξησης των κρατικών εσόδων, ενώ εμπόδισε την ανάκαμψη του τραπεζικού τομέα.

Πίνακας ³³

	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
	Ετήσιος ρυθμός μεταβολής σε %						
ΑΕΠ (Κοινωνικό Προϊόν)	-7,9	-11,6	-27,9	-30,8	2,7	6	4,32
Βιομηχανική Παραγωγή	-12,8	-17,5	-21,4	-37,3	1,1	3,9	6,72

³³ Πηγές : United Nations/Economic Commission for Europe, Federal Statistical Office of Yugoslavia-Statistical Yearbooks 1993,1996

Αγροτική Παραγωγή	-7	10	-18	-3	6	4	-3
Κατασκευές	-18	-9,2	-21,6	-24,4	-10,9	-2	-10
	Διάρθρωση ΑΕΠ (Κοινωνικό Προϊόν) κατά τομείς %						
Βιομηχανία	43	39	42	38	44	43	42
Γεωργία	18	22	25	34	22	21	19
Λοιποί	39	39	33	28	34	35	39
	Βασικά μακροοικονομικά μεγέθη						
Κοινωνικό Προϊόν	20300	18600	13.800	9.900	10.600	11.300	-
Ανεργία (%)	-	-	24,6	24	23,9	24,7	26,1
Μέσος Μηνιαίος μισθός	-	-	91	35	92	107	126
Παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας	-	-8,9	-25,4	-28,8	4,6	7,5	-
Επενδύσεις Πάγιου κεφαλαίου ως % κοινωνικού προϊόντος	18,9	18,5	15,7	14,7	14	12,4	-
Παραγωγικότητα της εργασίας στη βιομηχανία	-	-11,4	-17,1	-35,7	4	6,5	8,5
Δείκτης τιμών καταναλωτή	580	122	8800	2,2 ^E +14	7,9 ^E +10	71,8	90,5
Όγκος λιανικών πωλήσεων	-	-	-	-26,7	64,7	11,1	-
Συναλλαγματική ισοτιμία δηνάρια/USD	10,65	19,73	750	1,7 ^E +12	1,55	4,74	3,5
Έλλειμμα εμπορικού ισοζυγίου σε εκατ. USD	-2.050	-844	-1.320	-	-	-1.134	-2.260
Εξωτερικό χρέος σε εκατ. USD	-	-	-	-	-	8.500	9.000

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο

Τα Βαλκάνια τον 21^ο αιώνα .

Εισαγωγή

Σε μία περίοδο ύφεσης και απωλειών για τις ελληνικές εξαγωγές, η ανατολική Ευρώπη αναδεικνύεται σε «γερό ανάχωμα», καθώς οι βαλκανικές αγορές εξακολουθούν να υποδέχονται τα ελληνικά προϊόντα, τα οποία, ενώ εξορίζονται από τις ανεπτυγμένες ευρωπαϊκές αγορές, βρίσκουν πρόσφορο έδαφος στην περιοχή των Βαλκανίων. Η εξέλιξη αυτή, αποτελεί σπουδαία συγκυρία, αφού η μη ανταγωνιστικότητα των ελληνικών προϊόντων έχει επιφέρει πτώση στην ζήτησή τους.

Έτσι, από την μία πλευρά, οι ελληνικές εξαγωγές στην ενωμένη Ευρώπη μειώνονται, αλλά αυξάνονται προς τα συνεχώς αναπτυσσόμενα Βαλκάνια, αν και αυτό από μόνο του δεν μπορεί να εγγυηθεί την παρουσία των ελληνικών προϊόντων στις αγορές αυτές.

Συγκεκριμένα το 2007, αν και οι εξαγωγές παρέμειναν στάσιμες, τα Βαλκάνια απορρόφησαν το 22,3% του συνόλου τους. Οι εξαγωγές αυξήθηκαν στην περιοχή κατά 5,9%, ενώ κατά 18,7% αυξήθηκαν οι εισαγωγές της Ελλάδας, διατηρώντας το ισοζύγιο εμπορίου θετικό για την χώρα μας, αν και μειωμένο από το 2006 κατά 64,2%. Σημαντικότεροι εμπορικοί εταίροι παραμένουν η Βουλγαρία και η Ρουμανία.

Η Βουλγαρία είναι ο μεγάλος εμπορικός εταίρος της Ελλάδας στα Βαλκάνια. Το 2007 οι ελληνικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 5,5%, ξεπερνώντας το 1,1δισ. ευρώ. Τα βιομηχανικά προϊόντα αποτελούν το 80% του συνόλου των εξαγωγών στη συγκεκριμένη αγορά, ενώ ακολουθούν τα αγροτικά προϊόντα με 12,6%. Αντίστοιχα οι βουλγάρικες εξαγωγές προς την Ελλάδα αυξήθηκαν το 2007 κατά 10,9 % με αποτέλεσμα για μια ακόμη χρονιά το εμπορικό ισοζύγιο έμεινε θετικό για την Ελλάδα αλλά μειωμένο κατά 9,9%.

Σε 773εκ. ευρώ ανήλθαν οι ελληνικές εξαγωγές στη Ρουμανία το 2007, αυξημένες κατά 30% έναντι του 2006. Επιμερίζονται σε βιομηχανικά προϊόντα κατά 79%, σε αγροτικά κατά 11,6% και καύσιμα 5,8%. Θετικά αλλά με σαφώς μικρότερο ρυθμό της τάξεως του 6%. Ανακαλύπτουμε λοιπόν την δυναμική της ρουμάνικης αγοράς για την Ελλάδα, είχε ως αποτέλεσμα την εκτίναξη του εμπορικού ισοζυγίου των δύο χωρών, που παραμένει υπέρ της Ελλάδας, κατά 163,4% στα 239,2εκ. Ευρώ.

Κατά 21,2% αυξήθηκαν οι ελληνικές εξαγωγές προς την Αλβανία το 2007, μέγεθος που πιθανότατα είναι μεγαλύτερο, αφού τα ελληνικά προϊόντα μεταφέρονται από τους ίδιους του Αλβανούς μετανάστες που ζουν στην Ελλάδα. Τα βιομηχανικά προϊόντα αποτελούν το 53%, τα καύσιμα 29,1% και τα αγροτικά 16,3%, και αποτελούν τις βασικές κατηγορίες προϊόντων που πωλούνται στην αλβανική αγορά. Παράλληλα, αυξήθηκαν εντυπωσιακά κατά 110% και οι εξαγωγές της Αλβανίας προς την Ελλάδα, περιλαμβάνοντας βιομηχανικά προϊόντα, κυρίως κλωστοϋφαντουργικά(63,5%) και πρώτες ύλες (26,5%). Το εμπορικό ισοζύγιο αυξήθηκε κατά 12,8% υπέρ της Ελλάδας και διαμορφώθηκε στα 385 εκατ. Ευρώ.

Με εξαπλάσιο ρυθμό έναντι των εξαγωγών κινήθηκαν το 2007 οι εισαγωγές από τα Σκόπια, αποτέλεσμα της δραστηριοποίησης πολλών ελληνικών επιχειρήσεων στην γειτονική χώρα. Οι ελληνικές εξαγωγές διαμορφώθηκαν σε 390εκ. ευρώ, αυξημένες κατά 4,5% έναντι του 2006, ενώ οι εισαγωγείς από την ΠΓΔΜ πλησίασαν τα 300εκ. ευρώ, αυξημένες κατά 29,6%. Η Ελλάδα εξάγει στα Σκόπια βιομηχανικά

προϊόντα κατά 717%, καύσιμα κατά 13,4%, και αγροτικά 12,9%. Σε εισαγωγές αντίστοιχα, βιομηχανικά προϊόντα κατά 68,5%, αγροτικά 15,3%, και πρώτες ύλες κατά 15,2%. Το εμπορικό έλλειμμα είναι της τάξεως των 90,7εκ. ευρώ υπέρ της Ελλάδας, που ωστόσο μειώθηκε το 2007 κατά 36,3% σε 90,6εκ. ευρώ το 2006.

Από την άλλη πλευρά το Κόσοβο εξελίσσεται σε μία νέα αγορά, το 2007 οι ελληνικές εξαγωγές έφτασαν στα 68,8εκ. ευρώ, αυξημένες κατά 375,7%. Στο Μαυροβούνιο, οι εμπορικές συναλλαγές της Ελλάδας χαρακτηρίζονται από ισορροπία, όπου οι εξαγωγές ήταν μεγέθους 46,8εκ. ευρώ, μειωμένα κατά 24,4%, έναντι του 2006, ενώ εισήγαγε προϊόντα αξίας 49εκ. ευρώ. Στη Σερβία, οι ελληνικές εξαγωγές σημείωσαν άνοδο το 2007 κατά 15,5% και έφτασαν στα 219εκ. Ευρώ. Το 79,9% ήσαν βιομηχανικά προϊόντα, το 13,1% αγροτική, και το 4,4% καύσιμα. Αυξημένες από το 2006 κατά 15,5%. Αντίστοιχα, οι εισαγωγές από την Σερβία αυξήθηκαν κατά 6,7%, με αποτέλεσμα το θετικό για την Ελλάδα εμπορικό ισοζύγιο να αυξηθεί κατά 35,4% στα 28,9εκ. ευρώ.

Τέλος, πολύ σημαντική ήταν το 2007 η αύξηση των ελληνικών εξαγωγών προς την Κροατία, καθώς διαμορφώθηκαν στα 115εκ. ευρώ, αυξημένες κατά 37,2%, έναντι των 83,7εκ. ευρώ το 2006. Αφορούν κατά βάση καύσιμα 59%, βιομηχανικά προϊόντα 26,3%, και αγροτικά προϊόντα 12,5%. Αντίθετα, οι εισαγωγές της Ελλάδας από την Κροατία και λίγες ήταν μόλις 15εκ.ευρώ, και κινήθηκαν πτωτικά, αφού έπεσαν συγκριτικά με το 2006 κατά 2,8%. Με αυτά τα δεδομένα, το εμπορικό ισοζύγιο διαμορφώθηκε στα 100εκ.ευρώ υπέρ της Ελλάδας, σημειώνοντας άνοδο κατά 46,3%. Από την άλλη πλευρά η Βοσνία-Ερζεγοβίνη αναπτύσσει με αργούς, αλλά σημαντικούς, ρυθμούς, εμπορικές σχέσεις. Το 2007 οι ελληνικές εξαγωγές αυξήθηκαν κατά 43,9%, φθάνοντας στα 26,3εκ. ευρώ, έναντι των 18,3εκ. ευρώ το 2006.

3.1 Σχεδιάζοντας την πολιτική ανασυγκρότησης

Η Ευρωπαϊκή Κοινότητα με απόφαση του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου στις 9 Δεκεμβρίου 1989, καθόρισε με απόλυτη σαφήνεια τις θέσεις της έναντι των καταλυτικών αλλαγών που πραγματοποιούνταν τότε και προσδιόρισε τις κατευθυντήριες γραμμές της πολιτικής της μέσα στο ακόλουθο γενικό πλαίσιο : Σεβασμός στην Ελευθερία, την Δημοκρατία και τα ανθρώπινα δικαιώματα που εκφράζεται με την ελεύθερη επιλογή πολιτικοοικονομικού συστήματος από τους Λαούς του πρώην ανατολικού μπλόκ, επίδειξη αισθήματος ευθύνης ώστε οι αναγκαίες ρυθμίσεις να συμβάλουν στην σταθερότητα όχι μόνο της περιοχής αλλά και ολόκληρης της Ευρώπης, καμία επιδίωξη για μονόπλευρα οφέλη εξαιτίας μια εκμετάλλευσης της συγκυρίας αλλά αντίθετα θα δοθεί υποστήριξη στις χώρες που πρόκειται να ανασχηματιστούν, επιπλέον, η κοινότητα υποστήριζε τις οικονομικές μεταρρυθμίσεις στις χώρες αυτές προσφέροντας την συμβολή της, στην δημιουργία υγιούς οικονομίας της αγοράς στο πλαίσιο κατάλληλων δομών, ενώ τέλος στόχος ήταν να αποτελέσει ακρογωνιαίο λίθο μιας νέας Ευρωπαϊκής αρχιτεκτονικής που μελλοντικά θα οδηγούσε στην ένωση ολόκληρης της Ευρώπης.

Στα πλαίσια αυτά ελήφθησαν μια σειρά από μέτρα για την εφαρμογή της πολιτικής αυτής.

1. Η δημιουργία τον Δεκέμβριο του 1989 της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκροτήσεως και Αναπτύξεως με έδρα το Λονδίνο, η οποία έχει ως αποστολή τη χρηματοδότηση έργων βιομηχανικής οικονομικής αναπτύξεως και υποδομής ώστε να διευκολυνθεί η δημιουργία

- προϋποθέσεων για την μετάβαση στην ελεύθερη οικονομία, ενώ είχε χρηματοδοτηθεί με σημαντικά κεφάλαια για τον σκοπό αυτό.
2. Η χρηματοδότηση προγραμμάτων επαγγελματικής εκπαίδευσης, μετεκπαίδευσης και ανταλλαγή φοιτητών με σκοπό την αναβάθμιση του επιπέδου κατάρτισης και μορφώσεως των εργαζομένων και των επιστημόνων, που θα συνέβαλε αποφασιστικά στην αύξηση της παραγωγικότητας και της ανταγωνιστικότητας της οικονομίας των βαλκανικών χωρών. Μάλιστα τέθηκε τομέας προτεραιότητας καθώς διαπιστώθηκε χαμηλό επίπεδο εκπαίδευσης στις χώρες αυτές.
 3. Εφαρμογή του προγράμματος PHARE (Pologne Hongrie Assistance de Restructuration Economique) το οποίο θεσπίστηκε κατά την σύνοδο κορυφής της ομάδας G7, των επτά μεγάλων βιομηχανικών χωρών του Δυτικού κόσμου (Η.Π.Α., Αγγλία, Γερμανία, Γαλλία, Ιταλία, Ιαπωνία, Καναδάς), στο Παρίσι τον Ιούνιο του 1989 για την παροχή πολύμορφης βοήθειας, αρχικά προς την Πολωνία και την Ουγγαρία, από την Ομάδα των 24 χωρών του ΟΟΣΑ(G24), ενώ τον Μάιο του 1990, ύστερα από την πρόταση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία υιοθετήθηκε από την ομάδα G24, στο πρόγραμμα μπήκαν και τα Βαλκάνια.

Στόχος του Προγράμματος PHARE ήταν να υποστηριχθεί η διαδικασία της πολιτικής και οικονομικής μεταρρυθμίσεως, και της προσαρμογής των χωρών αυτών στο νέο οικονομικό περιβάλλον. Ειδικότερα, για τις βαλκανικές χώρες που συμμετέχουν στο πρόγραμμα προβλέπεται η παροχή βοήθειας για την αναδιάρθρωση και την βελτίωση της υποδομής και την αύξηση της παραγωγικότητας στην γεωργία και στην βιομηχανία, ιδίως μεταποίησης γεωργικών προϊόντων και ειδών διατροφής, η υποβοήθηση της αναδιάρθρωσεως χημικών ή ελαφρών βιομηχανιών, η υποβοήθηση επενδύσεων στις μεταφορές και τηλεπικοινωνίες, η βελτίωση και ανάπτυξη του τουρισμού, η βελτίωση και ανάπτυξη του τουρισμού, η βελτίωση της πρόσβασης στις αγορές, η βελτίωση της αποδοτικότητας των χρηματοπιστωτικών υπηρεσιών, των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, και η αντιμετώπιση των προβλημάτων του περιβάλλοντος και της ρύπανσης, δύο τομέων που έχουν απίστευτα και επικίνδυνα υποβαθμιστεί στα Βαλκάνια.

Τον συντονισμό και την ευθύνη εφαρμογής του Προγράμματος ανέλαβε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Κατά τα έτη 1990-1991 έχει διατεθεί για βοήθειες από το σύνολο των χωρών του ΟΟΣΑ(G24) προς τις Βαλκανικές χώρες 8.150 εκατ. ECU ενώ περιλαμβάνονταν 1.200 εκατ. σε μορφή δανείου της Ευρωπαϊκής Τράπεζας Ανασυγκρότησης και Ανάπτυξης, η βοήθεια συνεχίστηκε και κατά το 1992, με αυξημένο το ποσοστό συμμετοχής της Κοινότητας³⁴.

4. Τέλος, δημιουργήθηκε ένας νέος τύπος Συμφωνητικών Συνδέσεως με τις Βαλκανικές χώρες, με κύρια χαρακτηριστικά την αποκατάσταση του ελεύθερου εμπορίου με την Κοινότητα, την βιομηχανική, τεχνική και επιστημονική συνεργασία, την ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, τη δημιουργία μηχανισμού πολιτικού διαλόγου επί διμερών και διεθνών θεμάτων κοινού ενδιαφέροντος.

Οι συμφωνίες αυτές αποτελούσαν μια μορφή προωθημένης και στενότερης εμπορικής και οικονομικής συνεργασίας μεταξύ της Ευρωπαϊκής Κοινότητας και των

³⁴ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

Βαλκανικών χωρών να εδραιώσουν τη μεταρρυθμιστική διαδικασία που άρχισαν και να μπορέσουν να συμμετάσχουν στην διαδικασία της Ευρωπαϊκής ενοποίησης.

Προϋπόθεση αποτελούσε η δέσμευση των συμβαλλομένων, με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα, να προχωρήσουν με ειρηνικά μέσα στις αλλαγές, οι οποίες θα οικοδομήσουν ένα πολιτικό και οικονομικό σύστημα βασιζόμενο στην τάξη, στον νόμο, στο σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και στην δημιουργία νομοθετικού και οικονομικού πλαισίου, απαραίτητου για την δημιουργία και την ανάπτυξη της οικονομίας της αγοράς, πάντα με την βοήθεια της Κοινότητας. Στόχος, η δημιουργία ενός συστήματος σταθερότητας στηριζόμενου στη συνεργασία των Βαλκανικών χωρών με την Ευρωπαϊκή Κοινότητα σύμφωνα με τις αρχές που οδήγησαν στην δημιουργία της Κοινότητας, οι οποίες αποβλέπουν στην ανάπτυξη της οικονομικής συνεργασίας με βάση το κοινό συμφέρον και στην δημιουργία στενής οικονομικής ενώσεως.

3.2 Ο ρόλος των Ελλάδας στην οικονομία των Βαλκανίων μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού³⁵

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, σε συνδυασμό με την έκδηλη ανυπομονησία των Βαλκανίων να εξασφαλίσουν πρόσβαση στην οικονομία της αγοράς, υπέδειξε κατά κάποιον τρόπο το ρόλο που θα μπορούσε να διαδραματίσει η Ελλάδα στην νέα τάξη των Βαλκανίων.

Τα κινούμενα σύνορα και οι νέες σημαίες των Βαλκανίων προσέλκυαν δυνάμεις και τάσεις του παρελθόντος, που όλες μαζί επιδιώκουν την δημιουργία ζωνών επιρροής με κάθε μέσο. Οι Η.Π.Α. και η Ε.Ο.Κ εμφανίζονται, αλλά χωρίς συγκεκριμένο πρόγραμμα διείσδυσης στα νέα Βαλκάνια. Η Ελλάδα, θα μπορούσε να διατηρήσει την προνομιακή της θέση σε αυτά, δυστυχώς όμως κάτι τέτοιο δεν πραγματοποιήθηκε, αλλά αντίθετα τα πρώτα αποτελέσματα φανέρωσαν την αδυναμία απόκτησης ενός τέτοιου ρόλου.

Η συγκυρία που εμφανίστηκε με το πρόβλημα του ονόματος της Μακεδονίας σε συνδυασμό με την οικονομική και πολιτική εξουθένωση της Ελλάδας την περίοδο εκείνη περιόρισαν την επιρροή της Ελλάδας στα νέα Βαλκάνια αλλά και την Κοινότητα. Επιπλέον, η καχυποψία του χριστιανικού πληθυσμού των Βαλκανίων απέναντι στις Η.Π.Α. και την Κοινότητα, ενίσχυσαν τον τούρκικο επεκτατισμό, ενώ η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας αποτέλεσε την απαρχή έντονων και διαρκών αποσταθεροποιητικών κινήσεων στα Βαλκάνια, εμφανίζοντας την Κοινότητα ως αδιάστακτη στην προάσπιση των συμφερόντων της.

Η διάνοιξη της αγοράς των Βαλκανίων, στην ελεύθερη οικονομία, αποτέλεσε θεωρητικά μια σπουδαία ευκαιρία για την Ελλάδα, σε μία περίοδο που αντιμετώπιζε σοβαρά προβλήματα στασιμότητας, ανεργίας και έλλειψης επενδύσεων, απέχοντας αρκετά από το μέσο αναπτυξιακό επίπεδο της Κοινότητας.

Τα εδάφη αυτά αντιπροσωπεύουν νέα οικονομικά και γεωγραφικά σύνορα, νέες αγορές που ακόμα δεν έχει εφαρμοστεί η ήδη γνωστή τεχνολογία, με χαμηλούς μισθούς, που η ενσωμάτωση, στην παραγωγική διαδικασία, ενός μη ώριμου

³⁵ Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση μέχρι την ένταξη στην ΟΝΕ 1975-2000 Πανταζίδης, Στέλιος, ΚΡΙΤΙΚΗ

καπιταλιστικού περιβάλλοντος, όπως αυτό των πρώην σοσιαλιστικών οικονομιών, είναι σε θέση να εξασφαλίσει γρήγορους ρυθμούς προόδου.

Το οικονομικό όφελος, μιας τέτοιας διείσδυσης στα Βαλκάνια θα προσέθετε μια αγορά των 360 εκατ. κατοίκων, χωρίς την πρώην Γιουγκοσλαβία, που δεν ήταν δυνατό ακόμα να συμβεί λόγω του τεταμένου κλίματος. Η ζήτηση για παραδοσιακά προϊόντα και υπηρεσίες θα αύξανε μέχρι οι κάτοικοι των λιγότερο αναπτυγμένων οικονομιών κατορθώσουν να υιοθετήσουν ένα καταναλωτικό πρότυπο, ίδιο με αυτό των ανεπτυγμένων οικονομιών. Το χάσμα που υπήρχε, θα καθιστούσε αποδοτικές επενδύσεις που στις ήδη ανεπτυγμένες χώρες θεωρούνταν μη συμφέρουσες (λόγω έλλειψης ζήτησης), με υψηλά περιθώρια κέρδους από την εφαρμογή της νέας τεχνολογίας.

Από την άλλη πλευρά η Ελλάδα, ως μεγάλη δύναμη των Βαλκανίων, ενταγμένη στην οικονομία της ελεύθερης αγοράς, το πιο σύγχρονο, για την εποχή, μέλος της Κοινότητας, με ορθόδοξο θρήσκευμα, και όχι τόση μεγάλη απόκλιση της οικονομίας της από τα Βαλκάνια συγκριτικά με εκείνη που υπήρχε με τις υπόλοιπες χώρες μέλη της κοινότητας, θα μπορούσε να αποτελέσει γέφυρα της Κοινότητας για την διείσδυση στα Βαλκάνια.

Πιο αναλυτικά, οι σχέσεις της Ελλάδας με την Αλβανία διαμορφώθηκαν με βάση την εξέλιξη του βορειοηπειρωτικού ζητήματος και την ύπαρξη ενός σημαντικού τμήματος ελληνικού πληθυσμού εντός της αλβανικής επικράτειας. Η ένταξη ενός γεωγραφικού τμήματός της Βόρειας Ηπείρου εντός των αλβανικών συνόρων, ενός τμήματος που κατοικούνταν και κατοικείται ακόμη και σήμερα από ένα σημαντικό ποσοστό ελληνικού πληθυσμού, αποτέλεσε το βασικότερο αίτιο για την δημιουργία μιας έντονης αντιπαράθεσης και ενός κλίματος αμοιβαίας δυσπιστίας και αρνητικών σχέσεων για αρκετές δεκαετίες και ως την πτώση του κομμουνισμού. Οι πολεμικές συγκρούσεις που σημειώθηκαν στην Νοτιοανατολική Ευρώπη κατά την διάρκεια των δύο παγκοσμίων πολέμων έδωσαν την δυνατότητα στο ελληνικό κράτος αρχικά να καταλάβει στρατιωτικά και κατόπιν να διεκδικήσει επίσημα τα εδάφη της Βόρειας Ηπείρου, ωστόσο, χωρίς επιτυχία. Τα γεγονότα μάλιστα του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου αποδείχθηκαν καθοριστικά για την μετέπειτα εξέλιξη των ελληνοαλβανικών σχέσεων. Επιπλέον, η εγκαθίδρυση του κομμουνιστικού καθεστώτος κατά την μεταπολεμική περίοδο σήμανε την απαρχή μιας μακράς περιόδου απομόνωσης πέντε δεκαετιών και διακοπής κάθε διπλωματικής ή άλλης επαφής με το ελληνικό κράτος.

Παρόμοια η κατάσταση και με την Βουλγαρία, όπου τις πρώτες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα έμελλε να σκιάζονται βαριά από την τριαντάχρονη προσπάθεια της Βουλγαρίας (1913-1944) να ανατρέψει τα δεδομένα της συνθήκης ειρήνης που επέβαλαν οι Βαλκανικοί πόλεμοι. Ενώ αντίθετα, οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ρουμανία συνιστούσαν πάντοτε χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης στα Βαλκάνια. Η σύνδεση των δύο λαών με κοινούς απελευθερωτικούς αγώνες και με την προσπάθεια προάσπισης των συνθηκών ειρήνης μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, που σε συνδυασμό με την γόνιμη και καθοριστική παρουσία των ελληνικών κοινοτήτων στις παραδουνάβιες ηγεμονίες και τη μη επιβάρυνση των διμερών τους σχέσεων από την ύπαρξη κοινών και κατά συνέπεια αμφισβητούμενων συνόρων, έχουν συμβάλει σημαντικά στη διατήρηση ενός ευνοϊκού κλίματος στην ιστορική διαδρομή των δύο κρατών. Η εικόνα της αμοιβαίας καλής θέλησης και φιλίας στις ελληνορουμάνικες σχέσεις έχει παγιωθεί ουσιαστικά σε τέτοιο βαθμό που να θεωρείται αυτονόητη και συνάμα απαραίτητη για την διατήρηση της ειρήνης στα Βαλκάνια.

Στο ίδιο φιλικό πνεύμα συνεργασίας και αμοιβαίας κατανόησης στα Βαλκάνια κινήθηκαν οι σχέσεις Σερβίας και Μαυροβουνίου και Ελλάδας. Η χαρακτηριστική

«φιλοσερβική» στάση της ελληνικής κυβέρνησης η οποία οφειλόταν στους παραδοσιακούς ιστορικούς και θρησκευτικούς δεσμούς συνεχίστηκαν και κατά την διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας του 20^{ου} αιώνα όταν η Σερβία απομονώθηκε από όλη την Δύση.

Τέλος, οι σχέσεις μεταξύ Ελλάδας και ΠΓΔΜ παρουσιάζεται σημαντικότερο και αμεσότερο πρόβλημα που προκάλεσε η διάλυση της πρώην Γιουγκοσλαβίας για την Ελλάδα και είναι η μετατροπή σε ανεξάρτητο κράτος, το Σεπτέμβριο του 1991, η Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας. Οι επιπτώσεις από την εξέλιξη αυτή έγιναν αισθητές τόσο στη διεθνή θέση της χώρας μας, όσο και στην εσωτερική πολιτική ζωή. Αμέσως μετά την ίδρυσή της το βασικό σημείο τριβής στις γενικά πολύ καλές ελληνογιουγκοσλαβικές σχέσεις και αυτό γιατί το ιδιόμορφο αυτό κράτος στηρίχθηκε ιδεολογικά στη στοιχειοθέτηση και τη προβολή της δήθεν ύπαρξης ενός ιδιαίτερου έθνους, του «μακεδονικού» του οποίου μοναδική ελεύθερη πατρίδα είναι η γιουγκοσλαβική Μακεδονία.

3.2.1 Αλβανία

Στόχος της ελληνικής πολιτικής είναι η διασφάλιση της σταθερότητας, ανάπτυξης και ευημερίας της Αλβανίας. Η διαδικασία ενσωμάτωσης της Αλβανίας στην ΕΕ, υπό την προϋπόθεση βεβαίως του σεβασμού των κριτηρίων και όρων που θέτει η ΕΕ, αποτελεί στρατηγικό στόχο της Ελλάδος. Όπως και κατά το παρελθόν, η Ελλάδα δεν θα φεισθεί προσπαθειών προκειμένου να ενισχύσει με κάθε τρόπο τις σχέσεις με την φίλη και γειτονική Αλβανία.

Τα τελευταία έτη η ελληνο-αλβανικές σχέσεις έχουν εισέλθει σε πορεία σταθερούς ανάπτυξης. Καταλυτικό ρόλο έχει διαδραματίσει η ιδιότητα της Ελλάδος ως μέλους της Ευρωπαϊκής Ένωσης και του NATO καθώς και οι ελληνικές πρωτοβουλίες για την εμπέδωση της ειρήνης και ανάπτυξη της συνεργασίας στη περιοχή. Ενδεικτικό στοιχείο είναι ο χαρακτηρισμός της Ελλάδος από την σημερινή αλβανική κυβέρνηση ως "στρατηγικού εταίρου".

Σημαντικές πράξεις που σηματοδότησαν την ανάπτυξη και εμπλουτισμό της διμερούς συνεργασίας υπήρξε η απόφαση της Ελληνικής Κυβέρνησης δια πράξεως του Υπουργικού Συμβουλίου (28/08/1987) για την άρση του "Εμπολέμου" με την Αλβανία καθώς και η υπογραφή στις 21 Μαρτίου 1996 του Συμφώνου Φιλίας, Συνεργασίας, Καλής Γειτονίας & Ασφάλειας μεταξύ των Υπουργών Εξωτερικών των δυο χωρών στα Τίρανα.

Η σταθερά ανοδική και θετική πορεία των διμερών σχέσεων έχει ήδη δρομολογηθεί από την άτυπη συνάντηση των δύο πρωθυπουργών, τον Απρίλιο 2003 στην Αθήνα. Η ελληνική πλευρά στήριξε την ευρωπαϊκή προοπτική της Αλβανίας. Επιπλέον, η διμερής συνεργασία με την Αλβανία, εμπλουτίστηκε ουσιαστικά με την υπογραφή, τριών συμφωνιών. Καταρχάς, συμφωνία για τη Σύσταση Μεικτής Ελληνο-Αλβανικής Επιτροπής για τα διασυνοριακά νερά, μνημόνιο Συνεργασίας για την προστασία του Περιβάλλοντος και τέλος εκτελεστικό Πρόγραμμα της Μορφωτικής Συμφωνίας Ελλάδος-Αλβανίας. Επιπλέον τονίστηκε η ετοιμότητα της Ελλάδος να βοηθήσει την Αλβανία στην υλοποίηση μεταρρυθμίσεων και ταχεία προσέγγιση της με την Ε.Ε.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ-ΑΛΒΑΝΙΑΣ³⁶

³⁶ Οι οικονομίες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, Παπάζογλου, Χρήστος, Κριτική

Σημαντικό ρόλο στις διμερείς σχέσεις διαδραματίζει η έντονη ελληνική παρουσία στην οικονομία της Αλβανίας. Η Ελλάδα αποτελεί τον δεύτερο, μετά την Ιταλία, σημαντικότερο εμπορικό εταίρο της Αλβανίας. Ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών κατά το 2002 ανήλθε στα 371,7 εκ. ευρώ (εξαγωγές 322,1 εκ. ευρώ, εισαγωγές 49,6 εκ. ευρώ). Για το 2003 (α' εξάμηνο), σύμφωνα με εκτιμήσεις της Εθνικής Στατιστικής Υπηρεσίας, ο όγκος των εμπορικών συναλλαγών ανήλθε σε 145,2 εκ. ευρώ (εξαγωγές 130,5 εκ. ευρώ και εισαγωγές 14,7 εκ. ευρώ). Όσον αφορά στις ελληνικές επενδύσεις, η αξία τους ξεπερνάει τα 300 εκ. ευρώ και αντιστοιχεί στο 27% του συνόλου των ξένων επενδύσεων στην Αλβανία κατατάσσοντας έτσι την Ελλάδα στην πρώτη θέση μεταξύ των ξένων επενδυτών.

Στην Αλβανία δραστηριοποιούνται 200-220 ελληνικές και ελληνικών συμφερόντων επιχειρήσεις στους εξής, κυρίως, τομείς: τηλεπικοινωνίες, εμπορία πετρελαιοειδών, τραπεζικά ιδρύματα, κατασκευές, τρόφιμα, κλωστοϋφαντουργία και είδη ένδυσης-υπόδησης. Από αυτές ξεχωρίζουν κυρίως:

- Η παρουσία των 4 τραπεζών: Εθνική, Εμπορική, Alpha Bank και Tirana Bank (Πειραιώς)
- Οι εταιρείες τηλεπικοινωνιών : Albanian Mobile Communications (Cosmote), VODAFON ALBANIA (VODAFON/PANAFON)
- Οι πετρελαϊκές εταιρείες Global AE (ΕΛ.ΠΕ), Mamidakis Oil, ΔΙΕΚΑΤ ΑΤΕ
- Οι καπνοβιομηχανίες Μιχαηλίδης ΑΕ και Kavex Tobacco Industry
- Η εταιρεία πληροφορικής Quest Albania

Οι διμερείς οικονομικές σχέσεις, πάντως, αναμένεται να ενισχυθούν ακόμα περισσότερο με τις νέες δυνατότητες που διανοίγονται μέσα από την υλοποίηση του Εθνικού Σχεδίου για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), το οποίο για την περίπτωση της Αλβανίας προβλέπει τη διάθεση 50 εκ. ευρώ για τη χρηματοδότηση αναπτυξιακών έργων και υποδομών.

Η Συμφωνία για το Πενταετές Πρόγραμμα Αναπτυξιακής Συνεργασίας Ελλάδας-Αλβανίας υπογράφηκε στα Τίρανα τον Αύγουστο του 2002. Η Αλβανία έχει υποβάλει τις ακόλουθες προτάσεις προγραμμάτων για ένταξη στο ΕΣΟΑΒ και οι οποίες έχουν εγκριθεί είναι η Κατασκευή τελωνειακού σταθμού στην Κονίσπολη και οδική διασύνδεσή του με τους Αγίους Σαράντα, η Ηλεκτρική διασύνδεση Ελμπασάν-Τίρανα- Ποντγκόριτσα με γραμμή υψηλής τάσης, και η Κατασκευή οδικού δικτύου Κορυτσά-Πόγραδετς.

Ως προς το σκέλος των ιδιωτικών επενδύσεων του ΕΣΟΑΒ, έχουν εγκριθεί προγράμματα που αφορούν στην παραγωγή τούβλων, παραγωγή και εμπορία προϊόντων ξυλείας, παραγωγή ειδών συσκευασίας και σωλήνων και παραγωγή ζωοτροφών. Η επιχορήγηση ανέρχεται σε 2.756.070 ευρώ, ενώ δημιουργήθηκαν 126 νέες θέσεις εργασίας.

Επιπλέον, βάσει σχετικής συμφωνίας (20.12.2001) η χώρα μας χορήγησε δωρεά αναπτυξιακής βοήθειας ύψους 1,5 εκ. ευρώ για μικρά έργα στο νότιο τμήμα της Αλβανίας. Από το σύνολο των 28 συμφωνηθέντων έργων, έχει δοθεί έγκριση για την εκταμίευση της πρώτης δόσης (20%) του αναλογούντος σε κάθε έργο ποσού, για 23 έργα (210.032 ευρώ). Αναμένεται η υποβολή του αλβανικού αιτήματος για την εκταμίευση της πρώτης δόσης των υπολειπόμενων έργων. Σκοπός των έργων αυτών είναι η άμεση συμβολή στην καταπολέμηση της φτώχειας και στη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης του πληθυσμού.

Αξίζει να σημειωθεί, επίσης, η οικονομική συμβολή της Ελλάδας -ύψους 220.000 ευρώ- για την ανακαίνιση της παιδιατρικής κλινικής της πόλης Μπουρέλ, καθώς και για την μετατροπή του κτιρίου "Πυραμίδα" σε αίθουσα εθνικού θεάτρου.

Επιπλέον, η ελληνική κυβέρνηση έχει διαθέσει το ποσό των 500.000 ευρώ για την αγορά εξοπλισμού για το νέο μαιευτήριο Τιράνων. Όσον αφορά, πάντως, την κατασκευή του Εθνικού Θεάτρου στα Τίρανα με ελληνική βοήθεια (2,5 εκατ. ευρώ) καθώς και την απορρόφηση κονδυλίων από το ΕΣΟΑΒ (50 εκατ ευρώ) η Ελλάδα ενθαρρύνει την αλβανική πλευρά να ξεπεραστούν διάφορες γραφεικρατικές εμπλοκές που δημιουργούν καθυστερήσεις.

Η συνεργασία, ωστόσο, των δύο χωρών, δεν περιορίζεται μόνο στους οικονομικούς τομείς, αλλά έχει ήδη αναπτυχθεί μια διμερή συνεργασία σε τομείς όπως η άμυνα, την ασφάλεια, την εκπαίδευση, τον πολιτισμό, την υγεία και τις μεταφορές³⁷.

Ουσιαστική προώθηση καταγράφεται πρόσφατα στις σχέσεις των δύο χωρών στον αμυντικό-στρατιωτικό τομέα. Τα κύρια διμερή προγράμματα συνεργασίας αφορούν, την κατασκευή και λειτουργία (εξοπλισμός-στελέχωση) του στρατιωτικού νοσοκομείου του Αργυροκάστρου, προϋπολογισμού κατά προσέγγιση 3 εκ. Ευρώ, την ανάληψη από την Ελλάδα της ανακατασκευής της ναυτικής βάσης στο Δυρράχιο (Ναυτική Βάση του Bisht Palla), προϋπολογισμού 5,5 εκ. ευρώ, την παροχή εκπαίδευσης στρατιωτικού προσωπικού μέσω υποτροφιών και την οικονομική συνδρομή για το Πρόγραμμα του ΝΑΤΟ περί καταστροφής μικρών οπλών και πυρομαχικών στην Αλβανία.

Η Ελλάδα έχει συνεισφέρει επίσης σημαντικά, μέσω προγραμμάτων βοήθειας, για την ενίσχυση της Αλβανίας στον τομέα της εφαρμογής του νόμου και της ασφάλειας των συνόρων. Η αλβανική Αστυνομία έχει ενισχυθεί μέχρι σήμερα από την Ελλάδα με τεχνολογικό εξοπλισμό, ενώ έχουν πραγματοποιηθεί εκπαιδεύσεις Αλβανών αστυνομικών από Έλληνες εμπειρογνώμονες επί θεμάτων αστυνομικού ενδιαφέροντος. Η μέχρι σήμερα η βοήθεια προς την Αλβανία, αγγίζει σε αξία το 1,5 δισεκατομμύριο δραχμές, επίσης, Αλβανοί Αξιωματικοί προσκλήθηκαν και συμμετείχαν σε 23 εκ των 30 συγχρηματοδοτούμενων από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή σεμιναρίων, που διοργανώθηκαν από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης, ενώ επιπλέον συμμετείχαν σε σεμινάρια που διοργανώθηκαν και χρηματοδοτήθηκαν από το Υπουργείο Δημοσίας Τάξης, κατά τη διάρκεια της Ελληνικής Προεδρείας της Ε.Ε. (Ιανουάριος-Ιούνιος 2003).

Στον τομέα της εκπαίδευσης και του πολιτισμού, έχουμε την υπογραφή του Εκτελεστικού Προγράμματος Μορφωτικής Συμφωνίας Ελλάδος-Αλβανίας (03/04/2003), εκκρεμότητά του δεν επέτρεπε την υλοποίηση της Διμερούς Μορφωτικής Συμφωνίας του 1998. Το εν λόγω Πρόγραμμα προβλέπει, μεταξύ άλλων, την ενίσχυση των σπουδών Ελληνικής Γλώσσας στα πανεπιστήμια Τιράνων και Αργυροκάστρου καθώς και τη δημιουργία κατάλληλων συνθηκών για την διδασκαλία της μητρικής γλώσσας και Πολιτισμού στα μέλη της Ελληνικής Εθνικής Μειονότητας. Επιπλέον προβλέπει την δυνατότητα διδασκαλίας της Αλβανικής Γλώσσας στο Πανεπιστήμιο των Ιωαννίνων, να εξεταστεί η δυνατότητα παροχής σπουδών της Αλβανικής Γλώσσας από το Πανεπιστήμιο Αθηνών, καθώς και να εξεταστεί η δυνατότητα διδασκαλίας της μητρικής γλώσσας στα παιδιά των Αλβανών οικονομικών μεταναστών στην Ελλάδα.

Τέλος, αξίζει να αναφερθεί η υπογραφή (3.9.2003) Συμφωνίας για τη Συνεργασία των δύο χωρών στον τομέα της Υγείας, η οποία έχει ήδη κυρωθεί από την αλβανική πλευρά, σύμφωνα με την οποία διανοίγεται, κάτω από προϋποθέσεις, η

³⁷ Η συγκρότηση της Βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδα, Κήπας, Μιλτιάδης, Ι., ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ

δυνατότητα νοσηλείας Αλβανών ασθενών σε ελληνικά νοσοκομεία. Επιπλέον έχουν ξεκινήσει διαπραγματεύσεις για την υπογραφή Συμφωνίας η οποία θα καταστήσει δυνατή τη αναγνώριση των χρόνων εργασίας των μεταναστών, με στόχο τη συνταξιοδότησή τους.

Τέλος να τονίσουμε ότι η Ελλάδα υπήρξε βασικός συντελεστής της προώθησης των σχέσεων της Αλβανίας με την Ευρωπαϊκή Ένωση με σημείο αναφοράς έως σήμερα την έναρξη των διαπραγματεύσεων για τη σύναψη Συμφωνίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (Ιανουάριος 2003). Η ελληνική πλευρά ήταν ανέκαθεν πεπεισμένη ότι η αναβάθμιση των συμβατικών σχέσεων της Αλβανίας με την Ε.Ε. είναι το καλύτερο εχέγγυο προκειμένου να ενισχυθεί η σταθερότητα της χώρας και να εδραιωθούν σ' αυτήν υγιή θεσμικά θεμέλια.

3.2.2 Βουλγαρία

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας- Βουλγαρίας είναι εξαιρετες και αναπτύσσονται συνεχώς σε όλους τους τομείς. Οι πολυάριθμες και τακτικές επισκέψεις υψηλού πολιτικού επιπέδου συμβάλλουν στην ενδυνάμωση της συνεργασίας.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ Ελλάδος-Βουλγαρίας³⁸

Σύμφωνα με επίσημες βουλγαρικές εκτιμήσεις, η Ελλάδα καταλαμβάνει την πρώτη θέση, όσον αφορά το ύψος των ξένων επενδύσεων στη χώρα. Το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων στην Βουλγαρία εκτιμάται ότι έχουν φτάσει τα US\$ 1,5 δις, καλύπτοντας το 10% των συνολικών ξένων επενδύσεων στη Βουλγαρία και συμβάλλοντας στη δημιουργία περίπου 100,000 θέσεων εργασίας.

Κάθε χρόνο πραγματοποιούνται σημαντικές ελληνικές επενδύσεις όπως για παράδειγμα, ο Όμιλος Εταιριών "ΔΕΒΕΝΤΗ" (3E - Coca Cola), η Γαλακτοβιομηχανία "ΔΕΛΤΑ", με επενδύσεις υψηλότερες των 15 εκατομμυρίων δολαρίων, οι Κατασκευαστικές Εταιρίες "ΜΗΧΑΝΙΚΗ" και "Κ.Ι. ΣΑΡΑΝΤΟΠΟΥΛΟΣ", η Εθνική Τράπεζα της Ελλάδος, η Τράπεζα Χίου, η Εμπορική Τράπεζα, Eurobank και η Alpha Bank , ο όμιλος "ΒΙΟΧΑΛΚΟ", με επενδύσεις 5 εκατομμυρίων δολαρίων, η INTPAKOM, ο Ο.Τ.Ε, και η Τσιμεντοβιομηχανία "ΤΙΤΑΝ".

Επιπλέον, στο πλαίσιο του Ελληνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), έχει υπογραφεί Συμφωνία Αναπτυξιακής Συνεργασίας με τη Βουλγαρία (28 Αυγούστου 2002) συνολικού ύψους 54,29 εκ. ευρώ. Το 80% του ποσού αυτού αφορά δημόσια έργα, ενώ το 20% ιδιωτικά. Τα έργα για τις υποδομές θα κατευθυνθούν στο οδικό δίκτυο, στους τομείς της υγείας και της παιδείας, καθώς και σε παραγωγικές επενδύσεις στον αγροτικό τομέα και στη μεταποίηση. Η Συμφωνία κυρώθηκε από το ελληνικό Κοινοβούλιο στις 29.01.2003 και τέθηκε σε ισχύ στις 27.02.2003.

Σημαντικές συμφωνίες και επενδύσεις έχουμε και στους τομείς της ενέργειας, των υδάτινων πόρων, των μεταφορών, την έρευνα και την τεχνολογία και την υγεία. Όσον αφορά την ενέργεια, σημαντικό έργο αποτελεί ο πετρελαιοαγωγός Burgas-Αλεξανδρούπολης, στρατηγικής σημασίας για τις τρεις εμπλεκόμενες χώρες , δηλαδή την Ελλάδα, τη Βουλγαρία και Ρωσία. Στην διαχείριση των υδάτινων πόρων ένας αριθμός διμερών συμφωνιών μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας ρυθμίζει τα ζητήματα που αφορούν τον ποταμό Νέστο ενώ σε εξέλιξη βρίσκεται κοινό ελληνο-βουλγαρικό πρόγραμμα για την αντιμετώπιση της υπερχειλίσης του Άρδα (κοινοτικό πρόγραμμα

³⁸ Οι οικονομίες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, Παπάζογλου, Χρήστος, Κριτική

INTERREG). Στον τομέα της ηλεκτρικής ενέργειας, υπό διαπραγμάτευση βρίσκεται Συμφωνία μεταξύ των δύο εθνικών προμηθευτών ηλεκτρικής ενέργειας (ΔΕΗ και ΝΕΚ) για την εκμετάλλευση της γραμμής μεταφοράς (απόδοσης 400 KWh), η οποία συνδέει τα δύο συστήματα. Ενώ τέλος στις μεταφορές με Συμφωνία του 1995 αποφασίστηκε η διάνοιξη τριών νέων σημείων συνοριακής διέλευσης και τη βελτίωση των οδικών συνδέσεων Νευροκόπι- Gotse Delchev, Ξάνθη-Εχίνος-Rudozem και Κομοτηνή-Μάκαζα.

Στο πεδίο της Έρευνας και Τεχνολογίας, οι κυριότεροι επιμέρους τομείς ελληνο-βουλγαρικής συνεργασίας είναι, το περιβάλλον, η γεωργία, οι θαλάσσιες επιστήμες, η διατήρηση πολιτιστικής κληρονομιάς και οι τηλεπικοινωνίες. Στο πλαίσιο της θεσμοθετημένης ελληνο-βουλγαρικής συνεργασίας στο χώρο της Έρευνας και Τεχνολογίας (17ο διμερές Πρωτόκολλο), υποβλήθηκαν για έγκριση 42 κοινά έργα - βρίσκονται ήδη στη φάση αξιολόγησης - που θα χρηματοδοτηθούν από την ελληνική πλευρά.

Η Ελλάδα, σταθερός αρωγός στις ευρω-ατλαντικές φιλοδοξίες της Βουλγαρίας, υποστήριξε εξ αρχής την υποψηφιότητά της στο NATO και την Ε.Ε. Μέσω της Πρωτοβουλίας 2+2 - τετραμερείς συναντήσεις των ΥΠΕΞ Ελλάδας, Τουρκίας, Βουλγαρίας, Ρουμανίας με σκοπό τη στήριξη της υποψηφιότητας των δυο τελευταίων στο NATO - η Ελλάδα συνέβαλε ενεργά στην προσπάθεια της Βουλγαρίας να εξασφαλίσει πρόσκληση για ένταξη στο NATO, κατά τη διάρκεια της Συνόδου Κορυφής στην Πράγα (21-22 Νοεμβρίου 2002) και στη συνέχεια να υπογράψει Πρωτόκολλο Προσχώρησης (Βρυξέλλες, 26.03.2003).

Επιπλέον, στο σημείο αυτό να τονιστεί ότι υπάρχει στενός συντονισμός μεταξύ των δυο χωρών στα πλαίσια της Οικονομικής Συνεργασίας στη Μαύρη Θάλασσα. Η Ελλάδα αποδίδει ιδιαίτερη σημασία στο περιφερειακό αυτό σχήμα, που είναι καίριο για την οικονομική ανάπτυξη και σταθερότητα των συμμετεχόντων σε αυτό κρατών. Η Ελλάδα θεωρεί επίσης ως ιδιαίτερα πολύτιμη τη συνεισφορά της Βουλγαρίας σε όλους τους τομείς κοινού ενδιαφέροντος, που καλύπτονται από τον ΟΣΕΠ. Μετά τα γεγονότα της 11ης Σεπτεμβρίου, κατέστη προφανής η ανάγκη για ανάληψη κοινών πρωτοβουλιών στην καταπολέμηση της διεθνούς τρομοκρατίας, όπως τονίζεται στην κοινή δήλωση του Συμβουλίου των Υπουργών του ΟΣΕΠ, που έλαβε χώρα στην Αττάλεια.

3.2.3 Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας

Η ανάπτυξη των διμερών σχέσεων της χώρας μας με την πΓΔΜ άρχισε με την υπογραφή της Ενδιάμεσης Συμφωνίας της Νέας Υόρκης στις 13.9.1995, του Μνημονίου Εφαρμογής "Πρακτικών Μέτρων" της Ενδιάμεσης Συμφωνίας (13.10.1995) και του Μνημονίου για την αμοιβαία εγκαθίδρυση Γραφείων Συνδέσμων στην Αθήνα και στα Σκόπια (20.10.1995). Μεταξύ Ελλάδος και πΓΔΜ έχουν συναφθεί 21 διμερείς συμφωνίες και πρωτόκολλα, συμπεριλαμβανομένης της Ενδιάμεσης Συμφωνίας, οι οποίες δεν έχουν κυρωθεί από τη Βουλή των Ελλήνων λόγω της εκκρεμότητας με το θέμα του ονόματος. Στις 22 Ιανουαρίου 2004 υπεγράφη μεταξύ των δύο χωρών Μνημόνιο για τη λειτουργία Γραφείων Προξενικών, Οικονομικών και Εμπορικών Υποθέσεων στο Μοναστήρι και την Θεσσαλονίκη, ανεξάρτητα της πολιτικής διαμάχης για την ονομασία του κράτους της ΠΓΔΜ.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ Ελλάδος- ΠΓΔΜ

Αποτελεί αναμφισβήτητο γεγονός ότι οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδος-πΓΔΜ αναπτύσσονται με γρήγορους ρυθμούς και σε όλα τα επίπεδα (επενδύσεις, εξαγωγές πρώην κρατικών εταιριών, εμπορικές συναλλαγές κ.α.). Η Ελλάδα κατέχει την πρώτη

θέση από πλευράς ξένων επενδύσεων στην ΠΓΔΜ. Το ύψος των άμεσων ελληνικών επενδύσεων που έχουν υλοποιηθεί ή βρίσκονται στο στάδιο της υλοποίησης υπερβαίνουν τα 460 εκ. δολάρια ΗΠΑ, δημιουργώντας 8.000 θέσεις εργασίας και αφορούν, κυρίως, στους τομείς των πετρελαιοειδών, τηλεπικοινωνιών, ορυχείων, υφαντουργείων, τραπεζών, καπνοβιομηχανιών, τροφίμων-αναψυκτικών. Σε ότι αφορά το διμερές εμπόριο, η Ελλάδα κατά το έτος 2002 κατείχε την θέση του τρίτου προμηθευτή προϊόντων της ΠΓΔΜ, μετά τη Γερμανία και την Σερβία-Μαυροβούνιο.

Από πλευράς επενδεδυμένου κεφαλαίου, σημαντικότερη επένδυση αποτελεί η αγορά του πλειοψηφικού πακέτου μετοχών του διυλιστηρίου "ΟΚΤΑ" από την Εταιρία Ελληνικά Πετρέλαια, καθώς και η κατασκευή του πετρελαιοαγωγού Θεσσαλονίκης-Σκοπίων. Επίσης αξιόλογου ύψους επενδύσεις υπήρξαν οι εξαγορές της μεγαλύτερης τράπεζας της πΓΔΜ (STOPANSKA BANKA) από την Εθνική Τράπεζα της Ελλάδας, της KREDITNA BANK από την Alpha Bank, της τοπικής εταιρίας τσιμέντων USJE από την κοινοπραξία TITAN-Ελβετικής HOLDERBANK, της PIVARA SKOPJE από την BALKANBREW HOLDING LTD (joint venture της Αθηναϊκής Ζυθοποιίας και της 3E), της STRUMNICA TABAK, της JUGOTUTUN από την "Michailidis A. Tobacco", της πλειοψηφίας των μετοχών του τηλεοπτικού σταθμού TV SKOPJE από τον ελληνικό σταθμό ΑΛΦΑ και της δεύτερης άδειας κινητής τηλεφωνίας από τον ΟΤΕ έναντι 25 εκ. δολλαρίων ΗΠΑ.

Στα πλαίσια του Ελληνικού Σχεδίου για την Οικονομική Ανασυγκρότηση των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), το συνολικό ύψος των δραστηριοτήτων που προβλέπεται να υλοποιηθούν στην πΓΔΜ κατά την πενταετία 2002-2006 ανέρχεται σε 74.840.000 ευρώ. Κύριοι τομείς δραστηριοποίησης είναι ο εκσυγχρονισμός των υποδομών και ιδιαίτερα στους τομείς της ενέργειας και των μεταφορών, η προώθηση παραγωγικών επενδύσεων, ο εκσυγχρονισμός της Δημόσιας Διοίκησης και αυτοδιοίκησης, η υποστήριξη των δημοκρατικών θεσμών, η υποστήριξη του κράτους δικαίου και του κράτους πρόνοιας, η αντιμετώπιση οικονομικών ανισοτήτων, καθώς και η υποστήριξη της εκπαίδευσης και της επαγγελματικής κατάρτισης του διοικητικού και επιστημονικού δυναμικού. Επιδιώκεται επίσης να διασφαλιστεί διαφάνεια στη διάθεση των κονδυλίων για τα παραπάνω έργα και ορατότητα της ελληνικής εισφοράς προς την ΠΓΔΜ με τη βαθμιαία υλοποίηση των έργων. Για να δείτε το κείμενο της διμερούς συμφωνίας στο πλαίσιο του ΕΣΟΑΒ.

3.2.3 Ρουμανία

Οι διμερείς σχέσεις Ελλάδας-Ρουμανίας αναπτύσσονται σταθερά σε όλους τους τομείς. Στον οικονομικό τομέα τα τελευταία έτη οι διμερείς σχέσεις διανύουν θετική πορεία, η οποία ωστόσο υπολείπεται ακόμη των υφισταμένων δυνατοτήτων, λαμβάνοντα υπόψη και το σημαντικό μέγεθος της ρουμανικής εγχώριας αγοράς. Η Ελλάδα αποτελεί για τη Ρουμανία σημαντικό εμπορικό εταίρο και έναν από τους πιο σημαντικούς ξένους επενδυτές στον τομέα των τηλεπικοινωνιών, της πληροφορικής, καθώς και στον τραπεζικό τομέα, με ευοίωνες προοπτικές για το μέλλον³⁹.

ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ - ΡΟΥΜΑΝΙΑ

Το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων στη Ρουμανία ανέρχεται σε US\$ 2 δις, κατατάσσοντας την Ελλάδα στις 3 πρώτες θέσεις μεταξύ των εκεί ξένων επενδυτών. Ενώ έχουμε σημαντικές επενδύσεις όπως Οι σημαντικότερες ελληνικές επενδύσεις

³⁹ Η συγκρότηση της Βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδα, Κήπας, Μιλτιάδης, Ι., ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ

όπως, η Τράπεζα Πειραιώς με την εξαγορά της "Peter Bank" (20,4 εκ. δολάρια .), η εταιρεία διανομής τροφίμων ΕΛΓΕΚΑ, πλαστικών "PETZETAKIS ROMANIA" (2,2 εκ. δολάρια.), "ΜΑΪΛΗΣ" με ύψος επενδύσεων 5 εκ. δολάρια, η εταιρεία "GALENICA" και άλλες ελληνικές που εξαγόρασαν τη φαρμακευτική βιομηχανία "SICOMED".

Στα πλαίσια του Ελληνικού Σχεδίου Οικονομικής Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων (ΕΣΟΑΒ), υπογράφηκε στις 20 Αυγούστου 2002 στο Βουκουρέστι, Διμερής Συμφωνία για αναπτυξιακή συνεργασία για την περίοδο 2002-2006 ύψους 70,4 εκ. Ευρώ. Η Συμφωνία αφορά σε έργα ή δράσεις που θα προταθούν από τη Ρουμανία, μέσω του Εθνικού Συντονιστή της για το ΕΣΟΑΒ, για έγκριση από την ελληνική πλευρά.

Η συνεργασία, ωστόσο, των δύο χωρών, δεν περιορίζεται μόνο στους οικονομικούς τομείς, αλλά έχει ήδη αναπτυχθεί μια διμερή συνεργασία σε τομείς όπως η μεταφορές, ενέργεια, η τεχνολογία, τον πολιτισμό και το περιβάλλον. Η Ρουμανία και η Βουλγαρία συμφώνησαν να δραστηριοποιηθούν στο θέμα της κατασκευής της δεύτερης γέφυρας του Δούναβη Vidin-Calafat, σε συνεργασία με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή. Το σημαντικό αυτό περιφερειακό πρόγραμμα υποστηρίχθηκε με συνέπεια, από ελληνικής πλευράς κατά την τελευταία οκταετία. Η Ελλάδα ενδιαφέρεται να επιταχύνει τις διαδικασίες των αρμοδίων Επιτροπών για την ολοκλήρωση της κατασκευής των Πανευρωπαϊκών Διαδρόμων IV και IX. Η Ελλάδα επίσης επιθυμεί τη σύναψη νέας διμερούς συμφωνίας στον τομέα των οδικών μεταφορών και την προώθηση της διμερούς συνεργασίας για τη δημιουργία δικτύου οδικών μεταφορών.

Συνεχής είναι η ελληνο-ρουμανική συνεργασία στους τομείς της έρευνας και τεχνολογίας, κυρίως στη γεωργία και την τεχνολογία τροφίμων, στη βιολογία και βιοτεχνολογία, στην ενέργεια, στο περιβάλλον, στην ανταλλαγή πληροφοριών και στις τηλεπικοινωνίες. Το ισχύον Πρωτόκολλο της Μικτής ελληνο-ρουμανικής Επιτροπής για Έρευνα και Τεχνολογική Συνεργασία υπεγράφη στο Βουκουρέστι τον Ιούλιο 2000 και καλύπτει την περίοδο 2000-2002.

3.2.4 Βοσνία – Ερζεγοβίνη

Η Ελλάδα αναγνώρισε την Β-Ε τον Απρίλιο του 1992 μαζί με τα άλλα μέλη της ΕΕ. Η ελληνική πρεσβεία εγκαταστάθηκε στο Σαράγεβο το 1996 και της Β-Ε στην Αθήνα το 1998. Οι πολιτικές σχέσεις Ελλάδος - Βοσνίας & Ερζεγοβίνης αναπτύσσονται διαρκώς. Οι δύο χώρες έχουν υπογράψει πλήθος συμφωνιών και συνεργασίας, όπως η Συμφωνία Σύναψης Διπλωματικών Σχέσεων (30.11.1995), η Συμφωνία προστασίας επενδύσεων (13.12.2000), το Πρωτόκολλο συνεργασίας των Υπουργείων Εξωτερικών Ελλάδος - Β-Ε. (10.5.2001), Μορφωτική Συμφωνία (9 Ιουνίου 2003).

Η ελληνική κυβέρνηση συμπεριέλαβε την Βοσνία και Ερζεγοβίνη στον νέο Νόμο ΕΣΟΑΒ, ανταποκρινόμενη σε πάγιο αίτημα της βοσνιακής κυβέρνησης. Σε διάρκεια επίσκεψης του Υφυπουργού Εξωτερικών κ. Λοβέρδου στη Βοσνία και Ερζεγοβίνη (29 Ιουλίου 2002) υπεγράφη η πενταετής διμερής συμφωνία για αναπτυξιακή συνεργασία, σύμφωνα με την οποία η Βοσνία και Ερζεγοβίνη θα λάβει 19,53 εκατομμύρια € από την Ελλάδα.

Ως άμεσες προτεραιότητες για την ανάπτυξη των σχέσεων είναι η προώθηση της υπογραφής συμφωνιών για την αποφυγή της διπλής φορολογίας, η οικονομική και η τεχνολογική συνεργασία, η σύσταση Μικτής Διυπουργικής Επιτροπής για

οικονομική συνεργασία, η προώθηση της υπογραφής συμφωνίας οδικών μεταφορών και η επέκταση του συμβατικού πλαισίου σε τομείς όπως ο ευρύτερος οικονομικός, της έρευνας και της τεχνολογίας.

Επιπλέον, άμεσος στόχος αποτελούσε και αποτελεί η ανταλλαγή επισκέψεων επιχειρηματιών, η υποστήριξη προγραμμάτων, η επιστροφή των προσφύγων, η επιμόρφωση στελεχών κεντρικής διοίκησης, ο εφοδιασμός σχολείων με βιβλία, ΗΥ και γενικότερο εξοπλισμό η προώθηση της απασχόλησης και η ανάπτυξη μικρομεσαίων επιχειρήσεων⁴⁰.

Η Βοσνία - Ερζεγοβίνη αποτελεί μία νέα, δυναμική αγορά με δυνατότητες επενδύσεων αλλά και ανάπτυξης οικονομικών - εμπορικών ανταλλαγών, κυρίως με τις γειτονικές της χώρες. Επιπλέον, η χώρα ευρίσκεται στην διαδικασία ιδιωτικοποίησης του συνόλου σχεδόν των δημοσίων επιχειρήσεων που ανήκουν στον κρατικό τομέα, προσφέροντας μεγάλες ευκαιρίες για πραγματοποίηση επενδύσεων. Η Ελλάδα είναι ουσιαστικά απύσχα από επιχειρηματικές δράσεις και επενδύσεις στην Β-Ε, αν και υπάρχει επιθυμία για σύσφιξη των οικονομικών σχέσεων με την χώρα μας. Ωστόσο η ρευστή κατάσταση που επικρατούσε ως τώρα, απέτρεπε το επενδυτικό ενδιαφέρον ελληνικών εταιρειών.

3.2.5 Σερβία και Μαυροβούνιο

Η ελληνική επιχειρηματική και επενδυτική παρουσία στην Σερβία και Μαυροβούνιο καλύπτει ανέκαθεν ευρύ φάσμα δραστηριότητας. Μετά το τέλος των εχθροπραξιών στο Κόσοβο, το επενδυτικό ενδιαφέρον αποκαθίσταται πλέον σταδιακά και ήδη διαφαίνονται ακόμη πιο ευοίωτες προοπτικές για τη διεύρυνση της επιχειρηματικής συνεργασίας μεταξύ επιχειρήσεων των δυο χωρών. Ο όγκος διμερούς εμπορίου κατά το πρώτο δεκάμηνο του 2003 ξεπέρασε τα 200 εκ. δολάρια, ενώ το 2002 ανήλθε σε 252 εκ. δολάρια. Το εμπορικό πλεόνασμα της Ελλάδος με τη ΣκΜ τους πρώτους δέκα μήνες του 2003 διευρύνθηκε κατά 44,7% σε σχέση με την αντίστοιχη περίοδο του 2002. Στην Σερβία και Μαυροβούνιο δραστηριοποιούνται περί τις 150 μικτές και 80 αμιγώς ελληνικές εταιρείες. Το σύνολο των ελληνικών επενδύσεων (άμεσων και έμμεσων) στη χώρα ανέρχεται σε 1,2 δις δολάρια συμβάλλοντας έτσι στη δημιουργία άνω των 20.000 θέσεων εργασίας.

Η Ελλάδα στον τομέα της ενέργειας έχει στενή συνεργασία καθώς η συνεχιζόμενη ενεργειακή κρίση της Σερβίας και Μαυροβουνίου και η ελλειμματική τους ενεργειακή εικόνα, έχει ως αποτέλεσμα την απορρόφηση ενέργειας από άλλες χώρες, μεταξύ των οποίων και η Ελλάδα, με δυσμενείς επιδράσεις τόσο στη συχνότητα του διασυνδεδεμένου δικτύου και στις προοπτικές επανασύνδεσης του βαλκανικού με το Κεντρικό Ευρωπαϊκό Δίκτυο. Η κατάσταση αυτή μπορεί να αντιμετωπισθεί με πνεύμα πειθαρχίας, αυτοπεριορισμού και του δέοντος επιχειρηματικού ήθους, ιδίως από την πλευρά των πιο αδύναμων συστημάτων. Η Ελλάδα, έχοντας ήδη υλοποιήσει την προσαρμογή του θεσμικού πλαισίου απελευθέρωσης της αγοράς ηλεκτρικής ενέργειας στο εσωτερικό της, είναι έτοιμη, διαθέτοντας την σχετική εμπειρία και τεχνογνωσία, να βοηθήσει και την αγορά της Σερβίας & Μαυροβουνίου. Μάλιστα, η ελληνική Δημόσια Επιχείρηση Ηλεκτρισμού

⁴⁰ Η συγκρότηση της Βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδα, Κίπας, Μιλτιάδης, Ι., ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ

έχει εκδηλώσει άμεσο ενδιαφέρον για προώθηση της διμερούς συνεργασίας στον ευρύτερο ενεργειακό τομέα.

Τέλος στον τομέα των μεταφορών η Ελλάδα, σε συνδυασμό και με την σχετική κοινοτική πολιτική, θα συνεχίσει τις άοκνες προσπάθειές της για την υλοποίηση των έργων των Πανευρωπαϊκών Δικτύων, που θα διευκολύνουν την πρόσβαση και την σύνδεση των χωρών μας με τις χώρες της Κεντρικής και Δυτικής Ευρώπης. Η Ελλάδα θεωρεί εξαιρετικά σημαντική την άμεση προώθηση των έργων του Οδικού Άξονα X, και μέσω του Ελληνικού Σχεδίου Ανασυγκρότησης των Βαλκανίων, αλλά και με διεθνή χρηματοδότηση, ενώ τμήματα του αυτοκινητοδρόμου από το Leskovic μέχρι τα σύνορα της πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας (Πανευρωπαϊκός Διάδρομος X) έχουν ήδη επιλεγεί για χρηματοδότηση μέσω του ΕΣΟΑΒ⁴¹.

Η υπογραφή της Διμερούς Συμφωνίας Αεροπορικών Μεταφορών και της αντίστοιχης για τις οδικές μεταφορές, κατά την επίσημη επίσκεψη του Έλληνα Πρωθυπουργού στο Βελιγράδι (9-10 Μαΐου 2002), αποτελεί σημαντικότερη εξέλιξη που αναμένεται να συμβάλει στην εμβάθυνση της διμερούς συνεργασίας στον τομέα των μεταφορών.

⁴¹ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

Τα Βαλκάνια και οι Ευρωπαϊκές Ολοκληρώσεις .

4.1 Εισαγωγή

Με τον όρο Ευρωπαϊκές Ολοκληρώσεις, εννοούμε τις προσπάθειες που έχουν κάνει τα ευρωπαϊκά κράτη ώστε να πετύχουν μια συνεργασία μεταξύ τους, τόσο σε πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, όσο και σε θέματα που άπτονται όλες τις πτυχές της κοινωνικής συνεργασίας μεταξύ των ανθρώπων και των λαών. Μέχρι τώρα η Ευρώπη έχει πραγματοποιήσει δύο τέτοιου είδους προσπάθειες, την Ευρωπαϊκή Ένωση, και την ΚΟΜΕΚΟΝ. Οι δύο αυτοί ευρωπαϊκοί συνασπισμοί είναι φυσική εξέλιξη του γεωγραφικού διαχωρισμού του «Σιδηρού παραπετάσματος». Στην δυτική Ευρώπη, όπου η ιδέα της ολοκλήρωσης στηρίχθηκε στους μηχανισμούς της αγοράς και του ελεύθερου εμπορίου, οι βάσεις της τέθηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1940 με το σχέδιο Marshall, ενώ την δεκαετία του 1950 αρχίζει να θεσμοθετείται η ΕΟΚ. Η μακροχρόνια πορεία της ΕΟΚ είναι σαφώς ανοδική ενώ από τις χώρες των Βαλκανίων μόνο η Ελλάδα είχε την τύχη να συμμετάσχει και μάλιστα από πολύ νωρίς. Ξεκινώντας από τελωνειακή ένωση και την ΚΑΠ έκανε συνεχώς βήματα ολοκλήρωσης, πάρα τις δυσκολίες και τα διαφορετικά συμφέροντα των εκάστοτε ευρωπαίων ηγετών, με διευρύνσεις, υιοθέτηση κοινής εμπορικής πολιτικής, ανάπτυξη διαρθρωτικών πολιτικών, πολιτική συνεργασία, καθιέρωση εκλογής των μελών του ευρωπαϊκού κοινοβουλίου και τέλος την δημιουργία της οικονομικής και νομισματικής ένωσης⁴².

Στην ανατολική Ευρώπη, το Συμβούλιο Οικονομικής Αλληλοβοήθειας (ΚΟΜΕΚΟΝ ή δοαφορετικά CMEA⁴³ - Council for mutual Economic Assistance) ιδρύθηκε το 1949 ως αντίδραση στο σχέδιο Marshall και στις πολιτικές του εμπάργκο. Συμμετείχαν έξι λαϊκές δημοκρατίες (Βουλγαρία, Τσεχοσλοβακία, Ουγγαρία, Πολωνία, Ρουμανία, Ανατολική Γερμανία) καθώς και η Σοβιετική Ένωση. Η πολιτική αρχή της ήταν «Ισότητα, εθνική κυριαρχία και ενδιαφέρον». Η ΚΟΜΕΚΟΝ μη έχοντας καμιά εκτελεστική ή νομοθετική εξουσιοδότηση, δημιούργησε μια κοινή αγορά και επίσης μια ευδιάκριτη οικονομική περιοχή με την ενθάρρυνση των προνομιακών σχέσεων που κωδικοποιήθηκαν σε αμοιβαίες και αμφίδρομες συναλλαγές μεταξύ των κρατών μελών. Το σύστημα του αμοιβαίου και αμφίδρομου «καθαρισμού» των συναλλαγών δεν περιλάμβανε διεθνή πληρωμή μέσω του νομίσματος κάποιας χώρας ή από μεταφορές χρημάτων μέσω διεθνών λογαριασμών.

Φυσικά στην περίπτωση αυτή η οικονομική ολοκλήρωση υπήρξε πολύ λιγότερο επιτυχής, ενώ η κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων συμπάρεσυρε και την «Σοσιαλιστική ολοκλήρωση». Όπως θα αναλύσουμε και αργότερα τα περιορισμένα αποτελέσματα οφείλονται τόσο σε συστημικούς λόγους όσο και για πολιτικούς αφού οι περισσότερες χώρες αντιστάθηκαν στις πολιτικές της Μόσχας. Καθ' όλη την διάρκεια του 1950 η ΚΟΜΕΚΟΝ θα λέγαμε φυτοζωούσε,

⁴² Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση μέχρι την ένταξη στην ΟΝΕ 1975-2000 Πανταζίδης, Στέλιος, ΚΡΙΤΙΚΗ

⁴³ Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα

μόνο κατά την διάρκεια του 1960, όπου η ΕΟΚ γίνεται πραγματικότητα, ο Χρουστσόφ επιδίωξε την σοσιαλιστική ολοκλήρωση. Η προσπάθεια αυτή ναυάγησε λόγω της αντίστασης των εταίρων με πρώτη την Ρουμανία. Έτσι από την δεκαετία του '70, η ΚΟΜΕΚΟΝ αναπτύσσεται σε λιγότερο φιλόδοξη βάση. Το 1980 η κατάσταση της ένωσης δεν μεταβάλλεται λόγω αφενός της κρίσης που επικρατούσε και αφετέρου λόγω της έλξης που δημιουργούσε η δυτικοευρωπαϊκή ολοκλήρωση.

Κατανοούμε λοιπόν, ότι η στάση των διαφόρων κομμουνιστικών καθεστώτων απέναντι στη σοσιαλιστική ολοκλήρωση παρουσιάζει διαφοροποιήσεις ιδιαίτερα στον βαλκανικό χώρο. Οι σχέσεις των τεσσάρων βαλκανικών κομμουνιστικών καθεστώτων κατά την διάρκεια της 45ετής ζωής τους (1945-1990) με τις ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις δεν μπορούν φυσικά να αποσπαστούν από το γενικότερο κλίμα που επικράτησε κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου στις σχέσεις Ανατολής- Δύσης αλλά και από τις ενδοανατολικές σχέσεις, θέματα που θα αναλύσουμε, εφόσον αποτελούν την βάση προς την πορεία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Οι σχέσεις των τεσσάρων βαλκανικών χωρών υπό κομμουνιστικό καθεστώς με τις ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις και ο βαθμός ένταξής τους σε αυτές σχετίζονται με την γενικότερη κατάσταση των σχέσεων Ανατολής – Δύσης και των ολοκληρώσεων κατά την περίοδο του ψυχρού πολέμου. Ωστόσο κάθε μία από τις χώρες της βαλκανικής χερσονήσου αποτελεί μια ξεχωριστή ειδική περίπτωση. Στο κεφάλαιο αυτό λοιπόν θα εξετάσουμε σε διαδοχικά τμήματα τις σχέσεις της κάθε βαλκανικής χώρας ξεχωριστά με την ΕΟΚ αλλά και με την ΚΟΜΕΚΟΝ.

4.2 Οι σχέσεις της ΕΟΚ με τα ανατολικά καθεστάτα. Η άνοδος και η πτώση της ΚΟΜΕΚΟΝ

Η εξέταση της ιστορίας των σχέσεων των τεσσάρων βαλκανικών χωρών υπό κομμουνιστικό καθεστώς με τις ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις αναδεικνύει περισσότερες διαφορές παρά ομοιότητες. Αναμφίβολα το κοινό κατά βάση κοινωνικό-οικονομικό και πολιτικό σύστημα, δημιουργεί ένα κοινό υπόβαθρο που σφραγίζει τις εξωτερικές οικονομικές σχέσεις των χωρών αυτών, αλλά οι τέσσερις αυτές χώρες διαφέρουν ριζικά ως προς των εξωτερικό προσανατολισμό τους αλλά και τον βαθμό στον οποίο ακολουθούν το σοσιαλιστικό μοντέλο, διαφορές που θα οδηγήσουν και σε διαφορετικά αποτελέσματα όχι μόνο ως προς την πορεία τους στην ευρωπαϊκή ολοκλήρωση αλλά και στην μετάβασή τους στην ελεύθερη αγορά.

Από άποψη εξέλιξης του βάρους των βαλκανικών χωρών στο κοινοτικό εξωτερικό εμπόριο κατά την διάρκεια του 1980, έχουμε την Ρουμανία και την Βουλγαρία που χάνουν έδαφος, την Γιουγκοσλαβία και την Αλβανία που οι επιδώσεις τους βελτιώνονται στο τέλος της δεκαετίας, και την Ελλάδα που έχει στάσιμο μερίδιο

4.2.1 Η Ρουμανία

Οι σχέσεις της Ρουμανίας με τις ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις και οι σχέσεις του με αυτές καθορίζεται από την αυτονόμηση της έναντι της ΕΣΣΔ και το σταλινικό μοντέλο ανάπτυξης που είχε υιοθετήσει.

Η Ρουμανία υπήρξε ιδρυτικό μέλος της ΚΟΜΕΚΟΝ. Ωστόσο, από τις αρχές της δεκαετίας του 1960, το Βουκουρέστι αντιστέκεται έντονα στις προσπάθειες της ηγεσίας Χρουστσόφ να προσδώσει στον οργανισμό αυτό υπερεθνικό χαρακτήρα. Το

ζήτημα της υπερεθνικότητας της KOMEKON υπήρξε ένα από τα βασικότερα σημεία σύγκρουσης με την σοβιετική ηγεσία. Το Βουκουρέστι αντιστέκεται στις τάσεις ολοκλήρωσης και «υπερεθνικοποίησης της KOMEKON, αλλά και την δεκαετία του 1980, όταν το καθεστώς Ceausescu αντιδρά στην περεστρόικα και τις επιπτώσεις της. Αντίστοιχα, την δεκαετία του 1960, η Ρουμανία αντιδρά αρνητικά στον υπερεθνικό χαρακτήρα της ΕΟΚ, στο πλαίσιο της αντίστοιχης διαμάχης με την KOMEKON, αργότερα όμως διαφοροποιείται από τις άλλες χώρες του σοβιετικού συνασπισμού και αναπτύσσει τις σχέσεις της με την Κοινότητα.

Η αντίθεση αυτή έχει επιπτώσεις και στην στάση της απέναντι στην ΕΟΚ. Συγκεκριμένα, το Βουκουρέστι στρέφεται εναντίον των τάσεων για κοινή εμπορική πολιτική απέναντι στις χώρες του άλλου κοινωνικού-οικονομικού συστήματος, είτε πρόκειται για την KOMEKON είτε για την ΕΟΚ.

Έτσι στα πλαίσια αυτά, Ρουμανία περιορίζει αισθητά την εμπορική της εξάρτηση από την KOMEKON, οπότε κατά την διάρκεια του 1960, το μερίδιο της KOMEKON στο εξωτερικό εμπόριο της χώρας πέφτει από 70% σε 50%, με μεγαλύτερη πτώση το διάστημα 1965-1967.

Κατά την διάρκεια του 1970 οι σχέσεις της Ρουμανίας και με τις δύο ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις βελτιώνονται. Από την μία πλευρά μειώνονται οι εντάσεις με την KOMEKON μετά την επίτευξη του συμβιβασμού που οδήγησε στην υιοθέτηση το 1971 του «Σύνθετου Προγράμματος». Από την άλλη πλευρά, σημειώνονται εξελίξεις στις σχέσεις με την ΕΟΚ. Το 1972, ο N. Ceausescu, αρχίζει να τονίζει ότι ΕΟΚ είναι πραγματικότητα και η χώρα του πρέπει να διαπραγματεύεται με αυτή. Την περίοδο αυτή, η εμπορική εξάρτηση της Ρουμανίας από την KOMEKON μειώνεται, και το μερίδιο της KOMEKON πέφτει από το 50% το 1970 στο 35% το 1979.

Οι πρώτες επαφές ανάμεσα στην Κοινότητα και την Ρουμανία χρονολογούνται από το 1964, όταν πραγματοποιούνται διαβουλεύσεις για το ζήτημα των εξαγωγών ρουμάνικων αγροτικών προϊόντων. Το 1974 γίνεται η πρώτη ΧΚΕ που περιλαμβάνεται από την ΕΟΚ στο σύστημα Γενικευμένων Προτιμήσεων, ήταν η πρώτη που ανταποκρίθηκε στην πρόσκληση της Κοινότητας το 1974 για σύναψη διμερούς ρύθμισης στο πλαίσιο της συμφωνίας των Πολυϊνών. Επιπλέον το Ιούλιο του 1978, η Ρουμανία προτείνει στην Κοινότητα την ταυτόχρονη σύναψη δύο συμφωνιών, μιας για το εμπόριο βιομηχανιών προϊόντων και μίας για την συγκρότηση μεικτής επιτροπής.

Κατά την διάρκεια του 1980, οι σχέσεις Ρουμανίας με τις ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις προσδιορίζονται από το γενικότερο σταθεροποιητικό πρόγραμμα που είχε υιοθετήσει ο Ceausescu με αποτέλεσμα οι σχέσεις με την ΕΟΚ να επηρεαστούν αρνητικά.

4.2.2 Η Βουλγαρία

Η στρατηγική των Βουλγάρων κομμουνιστών στον τομέα των εξωτερικών οικονομικών σχέσεων υπήρξε αντίποδας της πολιτικής των Ρουμάνων συντρόφων τους αφού από πολύ νωρίς επέλεξαν και επέμεναν ως την κατάρρευση σε μία πολιτική ανεπιφύλακτης ευθυγράμμισης προς την ΕΣΣΔ και προχωρημένης ενσωμάτωσης στην «σοσιαλιστική κοινότητα» και την KOMEKON. Θεωρούσαν ότι «η ίδια η φύση της βουλγάρικης οικονομίας προκαθορίζει την ανάγκη για μια ολοένα και ευρύτερη συμμετοχή της στον διεθνή καταμερισμό της εργασίας» υπενθυμίζοντας ότι η χώρα τους είναι μικρού μεγέθους και φτωχή σε φυσικούς πόρους. Είναι δε

χαρακτηριστικό ότι το μερίδιο της KOMEKON στο εξωτερικό εμπόριο της Βουλγαρίας σε όλη την διάρκεια της περιόδου 1960-1990 κυμαίνεται μεταξύ 70 με 80%, εμφανίζοντας τις υψηλότερες από αυτές τιμές στο τέλος της περιόδου.

Όσον αφορά την στάση της απέναντι στην ΕΟΚ, ακολουθώντας πιστά τις υποδείξεις της Μόσχας, η εμπορική της εξάρτηση είναι σχετικά μικρή. Το διάστημα 1960-1980 κυμαίνεται 10-12% και 7-8% μετά το 1982. Να τονίσουμε μόνο ότι μια μικρή εξαίρεση παρατηρήθηκε το 1966 όπου έφτασε το 17%.

Παρατηρούμε λοιπόν, ότι ως προς την ΕΟΚ η Βουλγαρία ακολουθούσε την «Ορθόδοξη» στάση των σοβιετικών επιμένοντας ότι οι σχέσεις μπορούν να υπάρχουν μόνο ανάμεσα στα κράτη μέλη των δύο ολοκληρώσεων και ανάμεσα στην ΕΟΚ και την KOMEKON, ενώ κατήγγειλε τις προσπάθειες της ΕΟΚ να διαιρέσει την σοσιαλιστική κοινότητα, αμφισβητώντας το 1970 ότι τα υπερεθνικά όργανα της κοινότητας θα μπορούσαν να πράγματι να την εκπροσωπήσουν σε θέματα εμπορικής πολιτικής λόγω των αντιδράσεων των κρατών μελών.

Ταυτόχρονα όμως η Βουλγαρία ακολούθησε τις άλλες ευρωπαϊκές χώρες της KOMEKON στην σύναψη με την κοινότητα ορισμένων τεχνικών ρυθμίσεων και συμφωνιών για συγκεκριμένα προϊόντα. Έτσι ήδη από το 1971 προχωρά σε τεχνικές ρυθμίσεις για ορισμένα αγροτικά προϊόντα, ενώ το 1979 υπογράφει ρύθμιση για τα κλωστοϋφαντουργικά και τα χαλυβουργικά που ανανεώθηκε και το 1986, ενώ τέλος το 1982 υπογράφει συμφωνία αυτοπεριορισμού των εξαγωγών αιγοπρόβειου κρέατος.

Ένδειξη της σχετικής ευέλικτης στάσης τους στα θέματα της ΕΟΚ είναι και οι θέσεις που διατύπωναν κατά καιρούς όσον αφορά τις δυνατότητες που ανοίγονταν στην οικονομική συνεργασία Ελλάδας-Βουλγαρίας από το γεγονός ότι οι δύο χώρες ανήκουν στις δύο ολοκληρώσεις. Μετά και την σύνδεση της Ελλάδας την δεκαετία του 1960 με την ΕΟΚ και την ένταξη το 1979-80, έχουμε επανειλημμένες δηλώσεις Βουλγάρων αξιωματούχων, όπου υπογραμμίζεται η ανάγκη αξιοποίησης των δυνατοτήτων πρόσβασης στις ευρύτερες αγορές που ανήκει ο κάθε εταίρος. Οι θέσεις αυτές, περιλαμβανόμενης και μιας συμμετρικής αντιμετώπισης της ΕΟΚ και της KOMEKON, έρχονταν σε ζωνή αντίθεση με τις αντίστοιχες θέσεις που είχε τότε η ιδεολογικά προσκείμενη στο βουλγάρικο καθεστώς ορθόδοξη αριστερά στην Ελλάδα.

Όσον αφορά τώρα την στάση της ΕΟΚ απέναντι στην Βουλγαρία, δεν φαίνεται να δίνεται ιδιαίτερη προτεραιότητα στις σχέσεις αυτές δεδομένου του μικρού βάρους της χώρας αυτής στις εξωτερικές συναλλαγές της με την κοινότητα αλλά και την στενή της συμμαχία με την ΕΣΣΔ με υπόνοιες ακόμα και για ανάμειξη σε κυκλώματα διεθνούς τρομοκρατίας. Συγκεκριμένα το μερίδιο της Βουλγαρίας για την ΕΟΚ είναι 0.13% το 1960, 0.18% το 1970 και 0,13% το 1980.

Η εξομάλυνση των σχέσεων Βουλγαρίας-ΕΟΚ αρχίζει τις σχέσεις ΕΟΚ-KOMEKON το 1985, και ιδιαίτερα τον Ιούνιο του 1988, μετά την υπογραφή της Κοινής Δήλωσης ΕΟΚ-KOMEKON, αποκαθιστώντας και τις διπλωματικές σχέσεις ανάμεσα στην Βουλγαρία και την κοινότητα.

4.2.3 Αλβανία

Η χώρα αυτή, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες χώρες-μέλη του σοβιετικού συνασπισμού, ακολουθεί μία εντελώς διαφορετική προσέγγιση, όχι μόνο ως προς τις δύο ευρωπαϊκές ολοκληρώσεις αλλά και ως προς τις γενικότερες διεθνείς οικονομικές σχέσεις. Ιδιαίτερα μετά το 1961 που έπαψε να αποτελεί μέρος του συνασπισμού αυτού ακολούθησε έναν τελείως διαφορετικό και ξεχωριστό δρόμο.

Τον Φεβρουάριο του 1949, μερικές εβδομάδες μετά την ίδρυση της ΚΟΜΕΚΟΝ, η Αλβανία γίνεται μέλος της συμμετέχοντας καθ' όλη την διάρκεια της δεκαετίας του 1950 στις υποτονικές δραστηριότητες της, τις οποίες πολύ συχνά εγκωμιάζε. Με την ρήξη ωστόσο του 1961 μεταξύ Αλβανίας και Μόσχας η πρώτη αποφασίζει να διακόψει τις σχέσεις της με την ΚΟΜΕΚΟΝ παύοντας να συμμετέχει στα όργανα και τις συναντήσεις.

Στην διάρκεια της δεκαετίας του 1960 η Αλβανία κατηγορεί την Σοβιετική ηγεσία ότι μέσω των οργανισμών του ΟΣΑ και του Συμφώνου της Βαρσοβίας προσπαθεί να κυριαρχήσει πάνω στις σοσιαλιστικές χώρες για να τις εκμεταλλευτεί για τα δικά της οφέλη. Ωστόσο, παρόλο που διακόπηκαν οι εμπορικές συναλλαγές της με την ΕΣΣΔ, με τα υπόλοιπα μέλη της ΚΟΜΕΚΟΝ συνεχίζονταν.

Η στάση της Αλβανίας απέναντι στην ΕΟΚ από την ίδρυση της μέχρι και την δεκαετία του 1970 δεν φαίνεται να απέχει από την αρνητική στάση που υιοθετούν τα υπόλοιπα μέλη, άλλωστε η οικονομία της ελάχιστα συνδέεται με τις χώρες της ΕΟΚ, αφού το μερίδιο της ΕΟΚ των 12 στο Αλβανικό εξωτερικό εμπόριο όταν 2% το 1953, 3% το 1960 και 5% το 1964, ενώ σε ιδεολογικό επίπεδο η προσοχή της είναι σε θέματα που εμπλέκονται στην διαμάχη με την ΕΣΣΔ.

Την δεκαετία του 1970, οι σχέσεις Αλβανίας-ΕΟΚ επιδεινώνονται ακόμα περισσότερο με αιτία την άσχημη σχέση της με την Κίνα, πολεμώντας έντονα την πιθανότητα συνεργασία μεταξύ Κίνας-ΕΟΚ στο όνομα αντιμετώπισης του «κοινού αντιπάλου» που δεν ήταν άλλος από την σοβιετική ένωση. Μόνο κατά την δεκαετία του 1980 παρατηρείται μια σχετική ύφεση στην ιδεολογική πολεμική, μάλλον στα πλαίσια αναζήτησης διεξόδων από την απομόνωση μετά την ρήξη με την Κίνα.

Από την πλευρά της ΕΟΚ, δεν σημειώθηκαν ιδιαίτερες προσπάθειες προσέγγισης ούτε και την δεκαετία του 1980 αφού ακόμα και τότε η Αλβανία είχε πολύ μικρή συμμετοχή στο εξωτερικό εμπόριο της κοινότητας, το οποίο αυξάνεται ελάχιστα, από 0,012% το 1979 σε 0,017% το 1982.

Μόνο μετά τον θάνατο του Hoxha, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ασχολήθηκε με τις σχέσεις της κοινότητας με την Αλβανία, με ειδική έκθεση του Έλληνα ευρωβουλευτή Τζούνη. Τόσο η έκθεση, όσο και η συζήτηση στην ολομέλεια του σώματος και το ψήφισμα που υιοθετήθηκε επισημαίνουν μεν την καταπάτηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην Αλβανία, με ιδιαίτερη αναφορά στην Ελληνική μειονότητα, αλλά τοποθετούνται θετικά απέναντι στην ανάπτυξη των σχέσεων, υπογραμμίζοντας την πολιτική τους σημασία για την περιοχή και το ενδεχόμενο πολιτικών εξελίξεων. Η έκθεση και το ψήφισμα αλλά και ο Επίτροπος που παρενέβη στην συζήτηση, υποστήριξαν την ανάπτυξη των οικονομικών σχέσεων των κοινοτικών χωρών με την Αλβανία, παραβλέποντας ότι η ανάπτυξη αυτή γινόταν συχνά κατά παράβαση των κοινοτικών κανόνων που επέβαλλαν οι εμπορικές ρυθμίσεις με τρίτες χώρες από την κοινότητα και όχι από τα κράτη μέλη της.

4.2.4 Γιουγκοσλαβία

Η στάση της Γιουγκοσλαβίας του Tito απέναντι στις διεθνείς ολοκληρώσεις προσδιορίζεται από την διεθνή θέση της χώρας ανάμεσα στους δύο συνασπισμούς και την ηγεσία του κινήματος των αδέσμευτων αλλά και από τις θέσεις των γιουγκοσλάβων κομμουνιστών για το εθνικό ζήτημα, θέσεις πάνω στις οποίες οικοδομήθηκε η μεταπολεμική ομοσπονδία. Πιο συγκεκριμένα θεωρούσαν τις διαδικασίες εθνικής και διεθνούς ολοκλήρωσης μια προοδευτική τάση και «νομοτέλεια» των σύγχρονων κοινωνιών, ταυτόχρονα όμως επέκριναν τις

ολοκληρώσεις για τον κλειστό χαρακτήρα τους και για το γεγονός ότι συνέβαλλαν στη διαίρεση του κόσμου σε συνασπισμούς.

Η Γιουγκοσλαβία αντέδρασε στην ίδρυση της ΕΟΚ το 1957 αρχικά ήπια και περισσότερο έντονα στις αρχές του '60. Ωστόσο αναγκάζεται γρήγορα να αλλάξει την αρχική της στάση με αποτέλεσμα την έναρξη συνομιλιών με την κοινότητα, φοβούμενη για τις δασμολογικές επιπτώσεις της συγκρότησης με την κοινότητας πάνω στις εξαγωγές της και τις επιπτώσεις της υπό διαμόρφωση Κοινής Αγροτικής Πολιτικής.

Τον Μάρτιο του 1970 υπογράφεται η πρώτη συμφωνία με την ΕΟΚ, και είναι η πρώτη με χώρα του κομμουνιστικού καθεστώτος. Αν και με περιορισμένο χαρακτήρα πολύ σημαντική για τις σχέσεις Γιουγκοσλαβίας-ΕΟΚ.

Κατά την περίοδο 1960-65, το μερίδιο της ΕΟΚ των 12 στο εξωτερικό εμπόριο της Γιουγκοσλαβίας παρουσιάζει μια κάμψη (37% το 1960, 40% το 1961 και 30% το 1964) αλλά αυτό γίνεται προς όφελος της ΚΟΜΕΚΟΝ. Αντίθετα την περίοδο της επόμενης πενταετίας παρατηρείται μια αύξηση προς την πλευρά όμως της ΕΟΚ αφού το μερίδιο αυξάνει από 32% σε 46%. Επιπλέον να τονίσουμε ότι η Γιουγκοσλαβία της περιόδου αυτή είναι η μόνη χώρα που επιτρέπει την μετανάστευση με αποτέλεσμα να μετακινηθεί μάζα του πληθυσμού προς την Δυτική Ευρώπη δημιουργώντας κάποιου είδους διασυνδέσεων με την πλευρά της κοινοτικής Ευρώπης.

Σχετικά με την δεκαετία του 1970, οι σχέσεις ΕΟΚ-Γιουγκοσλαβίας αναπτύσσονται χωρίς όμως να λείπουν στιγμές εντάσεων εξαιτίας της οικονομικής κρίσης που πλήττει την Κοινότητα. Το μερίδιο της κοινότητας πέφτει σταθερά, το ισοζύγιο εξελίσσεται σε βάρος της Γιουγκοσλαβίας και ο λόγος εξαγωγών/εισαγωγών φτάνει σε χαμηλό επίπεδο οδηγώντας σε κρίση των σχέσεων Βρυξελλών-Βελιγραδίου. Το θέμα, οδηγεί σε συζητήσεις με αποτέλεσμα την Διακήρυξη του Βελιγραδίου το 1976 που αναγνωρίζει την ιδιότητα στην Γιουγκοσλαβία ως ευρωπαϊκή μεσογειακή χώρα μέλος της ομάδας των 77 με συνεργασία που αποσκοπεί στην οικονομική ανάπτυξη.

Μετά τον θάνατο του Tito, η δεκαετία του 1980 αποτελεί περίοδο προβληματισμών και ακαμψίας σε ζητήματα διεθνών σχέσεων. Η διεύρυνση της Κοινότητας προς τρεις μεσογειακές χώρες (συμπεριλαμβανομένων και της Ελλάδας), η προοπτική της Ενιαίας Αγοράς αλλά και η αποκατάσταση των σχέσεων με τις χώρες της ΚΟΜΕΚΟΝ μετά την υπογραφή της Κοινής Δήλωσης ΕΟΚ-ΚΟΜΕΚΟΝ το 1988 αποτελούν εξελίξεις που τρομάζουν την Γιουγκοσλαβία. Έτσι, έπειτα από μια σχετικά αδρανή περίοδο, το 1987 ξεκινά μια έντονη δημόσια συζήτηση σχετικά με τον ευρωπαϊκό προσανατολισμό της χώρας. Η διαδικασία προσέγγισης τελικά επιτυγχάνεται στο τέλος του 1989 παράλληλα με τα γεγονότα στην κεντρική και ανατολική Ευρώπη. Στο Συμβούλιο Συνεργασίας τίθεται το θέμα της σύνδεσης από την πλευρά της Γιουγκοσλαβίας μια αρκετά θετική εξέλιξη που ωστόσο σκόνταψε στις μετέπειτα εξελίξεις του Κόσσοβου και της πολιτικής της σερβικής ηγεσίας απέναντι στον αλβανικό πληθυσμό της περιοχής .

4.2.5 Η Ελλάδα⁴⁴

Η Ελλάδα, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, αποτελώντας μέλος της άλλης πλευράς του σιδηρούν παραπετάσματος ακολούθησε εντελώς διαφορετική οικονομική πολιτική και αυτό είχε σαν συνέπεια και την διαφορετική πορεία προς την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες των Βαλκανίων.

Από το 1962 η Ελλάδα βρίσκεται υπό καθεστώς σύνδεσης με την ΕΟΚ και το 1981 εντάσσεται πλήρως στις ΕΚ. Ολόκληρη αυτή την περίοδο, το μερίδιο της ΕΟΚ στο εξωτερικό εμπόριο κυμαίνεται γύρω στο 50%, ενώ έπειτα από την ένταξη αυξάνεται και φτάνει και το 65% την περίοδο 1986-1989. Φυσικά τα ποσοστά αυτά είναι πάντα μεγαλύτερα από οποιαδήποτε άλλη χώρα των Βαλκανίων, ακόμα και της Γιουγκοσλαβίας που είχε υψηλή εξάρτηση από την ΕΟΚ.

Από την άλλη πλευρά, το μερίδιο της ΚΟΜΕΚΟΝ στο ελληνικό εξωτερικό εμπόριο όπως είναι φυσικό είναι πολύ μικρό και ακολουθεί φθίνουσα πορεία. Την περίοδο 1960-67 κυμαίνεται στο 11%-12% ενώ το 1981 φτάνει μόλις το 7% για να φτάσει το 4,1%, μερίδια σαφώς πολύ μικρότερα από αυτά των υπολοίπων βαλκανικών χωρών.

Ωστόσο να σημειωθεί ότι η Ελληνική εμπορική εξάρτηση από τις χώρες τις ΚΟΜΕΚΟΝ είναι από τις υψηλότερες στην Δύση, ιδίως την δεκαετία του '60 αλλά και ως τις αρχές της δεκαετίας του '80. Η εξάρτηση αυτή είναι ιδιαίτερα εντυπωσιακή στις εξαγωγές, όπου την δεκαετία του '60 υπερβαίνει το 20%, και μαζί με τις υπόλοιπες Ανατολικές χώρες φτάνει το 30%.

4.2.6 Η πτώση του κομμουνισμού και η πτώση της ΚΟΜΕΚΟΝ

Όπως ήδη τονίστηκε, τα συστημικά χαρακτηριστικά των «σοσιαλιστικών» οικονομιών και οι αντιθέσεις ανάμεσα στις κομμουνιστικές ηγεσίες της Ανατολικής Ευρώπης, δεν επέτρεψαν ποτέ στην ΚΟΜΕΚΟΝ να εκπληρώσει με επιτυχία το στόχο του οργανισμού της «σοσιαλιστικής ολοκλήρωσης». Πρόσθετο εμπόδιο τη δεκαετία του '80 υπήρξε και ο διαφορετικός ρυθμός των μεταρρυθμίσεων στα κράτη-μέλη του. Με την κατάρρευση των κομμουνιστικών καθεστώτων το 1989 και την νέα πορεία των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης, ήταν προφανές ότι δεν θα μπορούσε να μην διαλυθεί.

Υπάρχουν αρκετές αιτίες που οδήγησαν στην κατάρρευση του συστήματος της ΚΟΜΕΚΟΝ. Η τελική απόφαση σχετικά με την διάλυση του εμπορίου πάρθηκε τον Ιούνιο του 1991, βασικά αίτια ήταν η ενοποίηση της Γερμανίας τον Ιούνιο του 1990, και άρα η αποχώρηση ενός σημαντικού εμπορικού συνεργάτη (αποτελούσε το 15% του συνολικού εμπορίου), η αλλαγή του νομίσματος από το μεταβιβάσιμο ρούβλι σε δολάρια, γεγονός που επηρέασε την διαμόρφωση των τιμών της αγοράς, και ο μετασχηματισμός του ονόματος της ΚΟΜΕΚΟΝ σε ΟΑΣΑ, προαναγγέλλοντας με τον τρόπο αυτό την διάλυση της. Επιπλέον η κατάργηση του κεντρικού σχεδίου και του ξένου εμπορικού μονοπωλίου καθώς και η απελευθέρωση, η ιδιωτικοποίηση και η δομική και θεσμική μεταρρύθμιση είχαν στην ουσία ακυρώσει την ύπαρξη του οργανισμού, εφόσον δεν υπήρχε η βασική ιδέα και βάση ύπαρξης του. Τέλος, στην πτώση της ΚΟΜΕΚΟΝ συνέβαλε και η οικονομική κρίση το 1991 της Σοβιετικής Ένωσης με αποτέλεσμα την μη αποπληρωμή των εισαγωγών της με την ταυτόχρονη

⁴⁴ Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση μέχρι την ένταξη στην ΟΝΕ 1975-2000 Πανταζίδης, Στέλιος, ΚΡΙΤΙΚΗ

απροθυμία της να εξάγει μείωσε τις εμπορικές ροές μεταξύ των χωρών μελών, αλλά και ο κατακερματισμός της Σοβιετικής Ένωσης μετά το πραξικόπημα στην Μόσχα τον Αύγουστο του 1991.

Στην διάρκεια του 1990 αναπτύχθηκε και στην Ανατολική αλλά και στην Δυτική Ευρώπη μια μακρά συζήτηση για το μέλλον της ΚΟΜΕΚΟΝ. Φυσικά, εμφανίστηκε διάσταση απόψεων, από την μία πλευρά, οι ριζοσπαστικές νέες ηγεσίες που επιθυμούσαν να προχωρήσουν γρήγορα στην ένταξη στη διεθνή οικονομία και στην προσέγγιση στην Κοινοτική Ευρώπη (και άρα υποστήριζαν την διάλυση της ΚΟΜΕΚΟΝ), και από την άλλη, όσοι υποστήριζαν ότι το ενδοανατολικό εμπόριο αποτελούσε μεγάλο ποσοστό των εξωτερικών συναλλαγών, και σε συνδυασμό με την αλληλεξάρτηση σε σπουδαίους τομείς όπως η ενέργεια και οι μεταφορές και συνεπώς μια ενδεχόμενη διάλυση της ΚΟΜΕΚΟΝ θα προκαλούσε ένα πολύ δυνατό οικονομικό σοκ με καταστροφικές συνέπειες.

Η θέση της ΕΟΚ στο θέμα αυτό ήταν αρκετά θετική. Έβλεπε με φόβο την κατάρρευση των ανατολικών ευρωπαϊκών οικονομιών, τη συρρίκνωση του ενδοανατολικού εμπορίου, και άρα μια αναμενόμενη πίεση των χωρών αυτών προς την Δύση για περισσότερη βοήθεια και πρόσβαση στις αγορές.

Σαν αποτέλεσμα, αρχικά, οι συντηρητικότερες ηγεσίες εισηγήθηκαν βαθιές μεταρρυθμίσεις και όχι την διάλυσή της. Στην 45^η σύνοδο της ΚΟΜΕΚΟΝ, που έγινε στα Σόφια τον Ιανουάριο του 1990 αποφασίστηκε να διεξάγονται σε διεθνείς τιμές και με ελεύθερο συνάλλαγμα από την αρχή του 1991 με κάποιες μεταβατικές ρυθμίσεις, τύπου κλήρινγκ. Οι αλλαγές αυτές συνέβαλαν σε μια θεαματική συρρίκνωση του εμπορίου το 1991 με αποτέλεσμα τον Ιούνιο του 1991 να υπογραφεί το πρωτόκολλο διάλυσης του οργανισμού, ενώ ορίστηκε και η επιτροπή που θα ρευστοποιούσε την κοινή περιουσία.

4.3 Η ΠΟΡΕΙΑ ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΕΝΩΣΗ⁴⁵

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Κοπεγχάγης δήλωσε ότι «η ιδιότητα του μέλους απαιτεί η υποψήφια χώρα να έχει πετύχει την σταθερότητα των θεσμών που εγγυώνται τη δημοκρατία, τον κανόνα του νόμου, τα ανθρώπινα δικαιώματα και το σεβασμό και την προστασία των μειονοτήτων». Επιπλέον, το άρθρο 6 της συνθήκης της Ευρωπαϊκής Ένωσης υπογραμμίζει ότι «η ένωση ιδρύεται στις αρχές της ελευθερίας, της δημοκρατίας, του σεβασμού για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες και του κανόνα του νόμου». Αυτές οι αρχές υπογραμμίστηκαν στο χάρτη των θεμελιωδών δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που πιστοποιήθηκε στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Νίκαιας τον Δεκέμβριο του 2000.

Από την άλλη πλευρά, τα οικονομικά κριτήρια της Ένωσης απαιτούν οι χώρες προς ένταξη να είναι σε θέση να αντέχουν τους κανόνες του πλήρους ανταγωνισμού που απαιτεί η ελεύθερη αγορά της Κοινότητας, να υπάρχουν κανόνες που εμποδίζουν τον αθέμιτο ανταγωνισμό, να ενισχύουν την ιδιωτική πρωτοβουλία, να δημιουργούν ανταγωνιστικές τάσεις, να υπάρχει μακροοικονομική σταθερότητα, κατάργηση των μονοπωλίων, ανάπτυξη όλων των δομών του κράτους, των βιομηχανιών, του εμπορίου και των υπηρεσιών.

Κατανοούμε λοιπόν εξαρχής, ότι για μια χώρα που θέλει να ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση θα πρέπει να πληροί προδιαγραφές όχι μόνο οικονομικές αλλά

⁴⁵ Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση, Τσακαλογιάννης, Πάνος, Σταμούλη ΑΕ

κυρίως κοινωνικές και πολιτικές, προδιαγραφές που θα μπορούσαν να ξεκινήσουν να γίνονται εφικτές μετά την κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού. Η πορεία ωστόσο για την επίτευξη αυτών των σκοπών είναι αρκετά δύσκολη, απαιτεί ριζικές αλλαγές και μεταρρυθμίσεις έπειτα από το παλαιό καθεστώς και φυσικά χρόνο.

Η υποανάπτυξη στα Βαλκάνια, χαρακτηρίζεται από το χαμηλό κατά κεφαλήν εισόδημα ΑΕΠ, το χαμηλό βαθμό εκβιομηχάνισης, τα αυξημένα επίπεδα αγροτικής παραγωγής και χαμηλής ειδίκευσης υπηρεσιών, το ελλιπές θεσμικό πλαίσιο, καθώς και την εξαγωγική δομή που αποτελείται κυρίως από πρώτες ύλες, γεωργικά προϊόντα και βιομηχανικά προϊόντα εντάσεως εργασίας. Ωστόσο εξετάζοντας τα μακροοικονομικά μεγέθη των χωρών της Βαλκανικής και λαμβάνοντας υπόψη το επίπεδο της οικονομικής ανάπτυξης των χωρών αυτών (5%-7%) και τα επίπεδα της παραοικονομίας, τα οποία φτάνουν την περίοδο 1990-2001 σε ετήσια βάση το 40%-50% του ΑΕΠ, προκύπτει, ότι υπάρχουν προοπτικές σημαντικής ανάπτυξης των χωρών αυτών και προσέγγιση των επιπέδων (πραγματικής σύγκλισης)⁴⁶ των ασθενέστερων χωρών που είναι ήδη μέλη της Ε.Ε., και είναι εφικτό, αν συνεχίσουν με τον ίδιο ρυθμό να αναπτύσσονται και με μία επιτυχημένη προσπάθεια μείωσης του επιπέδου παραοικονομίας τότε σύντομα θα είναι δυνατές προσπάθειες ένταξης.

Έχοντας λοιπόν υπόψη τις παραμέτρους αυτές, και την πορεία των οικονομιών τους δεν μας κάνει εντύπωση ότι πρώτες ώρες που εντάχθηκαν στην Ευρωπαϊκή ένωση, δεν ήταν άλλες από την Βουλγαρία και την Ρουμανία.

Το 2000, ξεκίνησε η έναρξη των διαπραγματεύσεων για ένταξη η οποία αποφασίστηκε δύο χρόνια αργότερα στη Σύνοδο Κορυφής των Βρυξελλών με στόχο το έτος 2007. Παρά τα εσωτερικά προβλήματα που είχε αντιμετωπίσει την περίοδο 2000-2005, οι περιοδικές εκθέσεις της Ε.Ε. έδειξαν ότι η πρόοδος της χώρας κρίνεται ως ικανοποιητική, παρά τις επισημάνσεις για την ανάγκη να διαφυλαχθούν τα ανθρώπινα δικαιώματα, να παταχθεί η διαφθορά και να επιβληθούν μεταρρυθμίσεις στον διοικητικό και τον δικαστικό τομέα., ενώ ιδιαίτερη πρόοδος έχει σημειωθεί στην οικονομία, σύμφωνα με τις εκθέσεις, αφού έχουν καρποφορήσει οι προσπάθειες για πρόοδο σε ότι αφορά τις ιδιωτικοποιήσεις, τον ανταγωνισμό, τα μακροοικονομικά μεγέθη και την αποτελεσματικότητα των μηχανισμών της αγοράς. Τον Μάρτιο του 1998, συντάχθηκε η πρώτη κοινοτική έκθεση για την πορεία ένταξης της Βουλγαρίας, η οποία αναπροσαρμόστηκε το 1999 και το 2002 ώστε να λάβει υπόψη τις εξελίξεις στη χώρα⁴⁷.

Τελικά η προσχώρηση της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας την 1η Ιανουαρίου 2007 αποτελεί ιστορικό γεγονός, δεδομένου ότι η ΕΕ καλωσορίζει 30 εκατομμύρια νέους πολίτες. Ωστόσο παρά τις εκτεταμένες μεταρρυθμίσεις που πραγματοποιήσαν με στόχο την προσχώρηση, η Βουλγαρία και η Ρουμανία θα πρέπει να καταβάλουν ακόμη αρκετές προσπάθειες για την καταπολέμηση του εγκλήματος και της διαφθοράς, την εναρμόνιση των νομικών συστημάτων τους με το κοινοτικό σύστημα και την εγγύηση της ασφάλειας των τροφίμων. Για να εξασφαλιστεί ότι οι προσπάθειες θα συνεχιστούν και μετά την προσχώρηση, η Επιτροπή πρότεινε μια δέσμη μεταβατικών μέτρων για την πρόληψη ή την κάλυψη ελλείψεων που εξακολουθούν να υπάρχουν και τη διασφάλιση της ομαλής ένταξης και των δύο χωρών.

Με την προσχώρηση των δυο χωρών, ο πληθυσμός της κοινότητας ανέρχεται πλέον σε 500 εκ άτομα, ενώ με την οικονομία αξίας 11 τρις € η ΕΕ γίνεται η

⁴⁶ Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση, Τσακαλογιάννης, Πάνος, Σταμούλη ΑΕ

⁴⁷ Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση, Τσακαλογιάννης, Πάνος, Σταμούλη ΑΕ

μεγαλύτερη κοινή αγορά στον κόσμο. Η Κοινότητα αποκτά νέα σύνορα, συμπεριλαμβανομένου και της Μαύρης Θάλασσας, που δίνει σημαντικές γεωστρατηγικές προτεραιότητες.

Παράλληλα, όμως η ολοκλήρωση της πέμπτης διεύρυνσης της Ένωσης θέτει νέες προκλήσεις, όπως για τις παλιά, έτσι και για τα καινούρια κράτη-μέλη.

Η Βουλγαρία και η Ρουμανία μοιάζουν σε πολλές ενδείξεις και δεν είναι τυχαίο το γεγονός, ότι διενήργησαν τις διαπραγματεύσεις με την ΕΕ ταυτόχρονα και εντάχθηκαν μαζί σ' αυτήν. Οι δυο χώρες, είναι πιο φτωχοί όχι μόνο, από τα παλιά 15 μέλη της ΕΕ, αλλά και από τις οκτώ πρώην κομμουνιστικές χώρες, οι οποίες εντάχθηκαν το 2004. Οι μεσαίες μηνιαίες αποδοχές στη Βουλγαρία και τη Ρουμανία κυμαίνονται από 160 έως 200 € ενώ στην Πολωνία για παράδειγμα είναι 460 €. Κατά την άποψη των αναλυτών της Deutsche Bank και της Credit Suisse, οι οικονομικές πραγματικότητες μάλλον δεν θα επιτρέψουν στη Ρουμανία να εφαρμόσει το ευρώ πριν το 2014, ενώ η Βουλγαρία πριν το 2010.

Κατανοούμε λοιπόν, πώς αργά η γρήγορα, όλες οι βαλκανικές χώρες θα έχουν ενταχθεί στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Άλλωστε η ουσιαστική ενοποίηση της Ευρώπης είναι ένα όραμα αιώνων, με στόχο μια ολόκληρη ήπειρος να πετύχει ουσιαστική ανάπτυξη, ευημερία και αναδιανομή πλούτου, ώστε ασχέτως των μεγάλων διαφορών, τα εισοδήματα να συγκλίνουν στο μέσο όρο. Το αποτέλεσμα ολόκληρης αυτής της προσπάθειας θα είναι μια πολυπληθέστερη ώριμη καταναλωτική αγορά, με κεντρικά ρυθμιζόμενο καπιταλιστικό οικονομικό σύστημα και αναδιανεμητική κοινωνική πολιτική καταρχάς σε εθνικό επίπεδο⁴⁸.

Αν και η είσοδος των νέων μελών δεν σημαίνει αυτόματα και ένταξη στην ζώνη του ευρώ (έστω και από επιτυχή διετή παραμονή του νομίσματός τους στο Μηχανισμό Συναλλαγματικών Ισοτιμιών) ή ελευθερία στην μετακίνηση και εργασία σε όποιο άλλος μέλος επιθυμούν, ωστόσο, τα πλεονεκτήματα από την ελεύθερη πρόσβαση στην αγορά των 450εκ. καταναλωτών, η πρόσβαση στα ευρωπαϊκά κεφάλαια, η βελτίωση των υπηρεσιών από τις διορθωτικές αλλαγές, που εκ των πραγμάτων θα υιοθετηθούν στους κλάδους των μεταφορών, της ενέργειας και των τηλεπικοινωνιών, η ενδυνάμωση της μακροοικονομικής σταθερότητας μέσω της μείωσης των ελλειμμάτων αλλά και η πολιτική σταθερότητα, είναι πολύ σημαντικά για την περαιτέρω ανάπτυξη της περιοχής της Ευρώπης⁴⁹.

4.4 Η θέση της Ελλάδας για την ενταξιακή πορεία των Βαλκανίων στην ΕΕ

Η Ελλάδα μέσα από τις θέσεις του Υπουργείου Εξωτερικών⁵⁰ θεωρεί ότι η διαρκής ειρήνη και σταθερότητα στα Βαλκάνια μπορεί να επιτευχθεί μόνο μέσα από την οικονομική ανάπτυξη, την ενίσχυση των δημοκρατικών θεσμών σε όλα τα κράτη της περιοχής, τη διατήρηση των υπαρχόντων συνόρων και το σεβασμό των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των μειονοτήτων. Αυτές είναι οι βάσεις της Διαδικασίας Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, η οποία αποτελεί τον ακρογωνιαίο λίθο της πολιτικής της Ε.Ε. στην περιοχή των λεγόμενων Δυτικών Βαλκανίων. Στόχος της είναι η μελλοντική ένταξη των βαλκανικών κρατών στις ευρωπαϊκές δομές.

⁴⁸ Ευρώ το νέο νόμισμα, Σταμπόγλης, Διονύσιος, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

⁴⁹ Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση, Τσακαλογιάννης, Πάνος, Σταμούλη ΑΕ

⁵⁰ Ιστοσελίδα Υπουργείου Εξωτερικών

Δυο είναι οι βασικοί άξονες της Διαδικασίας Σταθεροποίησης & Σύνδεσης (ΔΣΣ), καταρχάς η προσέγγιση των χωρών της περιοχής στην Ε.Ε., αλλά και η προσέγγιση να γίνει υπό όρους (αιρεσιμότητα), όπως ο σεβασμός του διεθνούς δικαίου, του κράτους δικαίου, των δημοκρατικών αρχών, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των δικαιωμάτων των μειονοτήτων, η εμπέδωση της ελεύθερης οικονομίας της αγοράς κλπ.

Η Ελλάδα επιδιώκει ώστε οι προϋποθέσεις της αιρεσιμότητας να εφαρμόζονται δίκαια, χωρίς διακρίσεις για τη μία ή άλλη χώρα. Ταυτόχρονα η ελληνική πλευρά μεριμνά ώστε να μην αποκλειστεί καμία χώρα από την δυνατότητα μελλοντικής ένταξης στην Ε.Ε., η οποία διακηρύχθηκε στα Ευρωπαϊκά Συμβούλια της Φέιρα, της Νίκαιας, της Θεσσαλονίκης και στη Διάσκεψη Κορυφής του Ζάγκρεμπ.

Η ΕΕ έχει χορηγήσει⁵¹ στις χώρες των Δυτικών Βαλκανίων, από το Σεπτέμβριο του 2000, καθεστώς ασύμμετρης εμπορικής φιλελευθεροποίησης δηλαδή έχει καταργήσει μονομερώς τους δασμούς για τα προϊόντα των χωρών της περιοχής που εισάγονται στην Ευρωπαϊκή Ένωση, με στόχο να ενθαρρυνθούν οι εξαγωγές τους στην κοινοτική αγορά και έτσι να ενδυναμωθεί η οικονομία τους.

Με τις Συμφωνίες Σταθεροποίησης & Σύνδεσης, για τις οποίες είναι καταρχήν επιλέξιμες και οι πέντε χώρες εφόσον πληρούν τις σχετικές προϋποθέσεις, δημιουργείται διμερής συμβατικός δεσμός της κάθε χώρας με την Ε.Ε. Τα βασικά στοιχεία που συνθέτουν το περιεχόμενο μίας τέτοιας Συμφωνίας είναι, η θεσμοθέτηση πολιτικού διαλόγου, απαρίθμηση των υποχρεώσεων της συμβαλλόμενης χώρας που απορρέουν από την αιρεσιμότητα, θεσμοθέτηση περιφερειακής συνεργασίας με τις άλλες χώρες της περιοχής, σταδιακή εγκαθίδρυση ζώνης ελευθέρων συναλλαγών με την ΕΕ συμπεριλαμβανομένης ελεύθερης κυκλοφορίας εργαζομένων, κεφαλαίων και υπηρεσιών (το μεγαλύτερο είναι εμπορικού περιεχομένου). Υπάρχει επίσης ειδικό κεφάλαιο Δικαιοσύνης και Εσωτερικών υποθέσεων, θεσμοθέτησεως συνεργασίας σε διάφορους τομείς όπως παιδεία, περιβάλλον, τουρισμός, επενδύσεις, πολιτισμός, μεταφορές, ενέργεια κλπ.

Αν αναλογισθούμε τα οφέλη που αποκόμισε η Ελλάδα με την ένταξη της στην ΕΕ και στην ΟΝΕ μπορούμε να υποθέσουμε ότι η ένταξη των Βαλκανίων στην Ενωμένη Ευρώπη θα επιφέρει μία σειρά θεαματικών αλλαγών προς όφελος της κάθε χώρας. Η οικονομία και η χώρα συνολικά θα σημειώσουν αλματώδη πρόοδο, με γενική άνοδος του βιοτικού επιπέδου, που θα έχει ως αποτέλεσμα την αύξηση του εισοδήματος και του ΑΕΠ. Πιο αναλυτικά, θα επιτευχθεί, σταθεροποίηση της δημοκρατίας και των θεσμών, ενίσχυση της πολιτικής θέσης της κάθε χώρας, εδραίωση της εθνικής ασφάλειας, αναδιάρθρωση της εθνικής οικονομίας, δημιουργία περιφερειακών αναπτυξιακών κοινωνικών υποδομών, νέες προοπτικές ανάπτυξης για την οικονομία και τέλος ισότιμη συμμετοχή στις αποφάσεις για το μέλλον της Ευρώπης. Κατανοούμε λοιπόν, ότι η ανάπτυξη των Βαλκανίων είναι δρόμος που «περνά» μέσα από την ένταξη όλων των χωρών στην ΕΕ⁵². Αν και είναι μακρύς ο δρόμος για την ένταξη των χωρών της Νοτιοανατολικής Ευρώπης στην ΕΕ, η Ελλάδα θα πρέπει να υποστηρίξει τις χώρες και να προάγει τις απαιτούμενες μεταρρυθμίσεις. Η συνεργασία των κρατών και η ειρηνική επίλυση των διαφορών παίζουν τεράστιο ρόλο, άλλωστε τα κράτη των Βαλκανίων βρίσκονται περισσότερο κοντά στην ΕΕ όσο ποτέ στο παρελθόν. Αναμφίβολα, ο δρόμος έχει ανοίξει, η Ευρωπαϊκή πορεία είναι μονόδρομος, και το ερώτημα δεν είναι πια «εάν» αλλά «πότε».

⁵¹ http://europa.eu/index_el.htm

⁵² Ευρώ το νέο νόμισμα, Σταμπόγλης, Διονύσιος, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

Το Μέλλον των Βαλκανίων, η θέση της Ελλάδας και η σύγκλιση με την Ευρώπη.

Σήμερα, σχεδόν είκοσι χρόνια μετά την πτώση των κομμουνιστικών καθεστώτων, βρισκόμαστε «μπροστά» σε μία δεύτερη ευκαιρία για την περιοχή των Βαλκανίων και την Ανατολική Ευρώπη, γενικότερα. Η νέα οικονομική κατάσταση, που διαμορφώνεται στην ευρύτερη ενδοχώρα της Βαλκανικής, κρύβει ταυτόχρονα ευκαιρίες, προκλήσεις και σημαντικά αντικίνητρα για όλους τους ενδιαφερόμενους επενδυτές. Ο οικονομικός χώρος των Βαλκανίων, ιδιαίτερα μετά τις τελευταίες εξελίξεις, μπορεί να αναδειχθεί σε πόλο προσέλκυσης των διεθνών κεφαλαίων και ιδίως των ελληνικών, τα οποία θα κληθούν να αξιοποιήσουν τα συγκριτικά πλεονεκτήματα που παρουσιάζουν σήμερα αυτές οι χώρες σε συνδυασμό με τα προγράμματα ανασυγκρότησης, που διαμορφώνονται και περιμένουν τους επενδυτές να αναλάβουν μεγαλύτερο ή μικρότερο μερίδιο από τις επιχειρηματικές ευκαιρίες.

Από την ανάλυση των οικονομικών στοιχείων του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου και των Ηνωμένων Εθνών, προκύπτει ότι στην πλειοψηφία τους οι Βαλκανικές χώρες, με εξαίρεση μόνο τη χώρα τη Σλοβενίας, υστερούν σε οικονομική ανάπτυξη αλλά και πολιτική σταθερότητα σε σχέση τόσο με τις χώρες της Κεντροανατολικής Ευρώπης (Πολωνία, Ουγγαρία, Τσεχία, Σλοβακία) όσο και με αυτές της Βαλτικής (Εσθονία, Λιθουανία).

Τα στατιστικά στοιχεία δείχνουν σαφέστατα μια αδυναμία των χωρών της Βαλκανικής να πλησιάσουν τόσο τις ανεπτυγμένες χώρες της Δύσης, όσο και τις υπόλοιπες χώρες του πρώην Ανατολικού Μπλοκ. Επιπλέον, οι χώρες της Βαλκανικής αδυνατούν περισσότερο να πλησιάσουν τα μεγέθη που είχαν οι ίδιες το 1989⁵³.

Βασικοί λόγοι για την καθυστέρηση της οικονομικής ανάπτυξης των Βαλκανικών χωρών ήταν ⁵⁴:

1. Η μεγάλη απόσταση των Βαλκανικών χωρών από τις αγορές της Δυτικής Ευρώπης.
2. Η διαφορετική αφετηρία σε επίπεδο οικονομικής ανάπτυξης από την οποία ξεκίνησαν οι Βαλκανικές χώρες σε σχέση με αυτές της Κεντρικής Ευρώπης.
3. Η έλλειψη επιχειρηματικής κουλτούρας.
4. Η έλλειψη κατάλληλου νομοθετικού πλαισίου.
5. Ο διαμελισμός της Γιουγκοσλαβίας.
6. Η κοινωνική και πολιτική ρευστότητα στην περιοχή.
7. Η έλλειψη υποστήριξης των επενδυτικών σχεδίων στην περιοχή.(επιδοτήσεις, ασφάλεια ρίσκου κτλ)

⁵³ <http://www.naftemporiki.gr>

⁵⁴ Οι οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Προβλήματα και προοπτικές, Παζογλου, Χρήστος, ΚΡΙΤΙΚΗ

8. Οι συνήθεις εχροπραξίες στην περιοχή που απέτρεψαν ή μείωσαν την εισροή άμεσων ξένων επενδύσεων, οι οποίες βοηθούν την οικονομική ανάπτυξη μιας χώρας.
9. Το γεγονός ότι μέχρι και πρόσφατα, τόσο οι Διεθνείς Οργανισμοί όσο και η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν ανταποκρίθηκαν στην θεμελιώδη ανάγκη για μια συνδυασμένη παρέμβαση οικονομικού και ανθρωπιστικού χαρακτήρα στην περιοχή.

Όμως, την τελευταία δεκαετία η Ευρωπαϊκή Ένωση, επέλεξε ως χώρο εφαρμογής των πλέον προωθημένων πολιτικών τις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, αγνοώντας τις ιδιομορφίες και τις αυξημένες ανάγκες των κρατών της Βαλκανικής, που αντιμετωπίζει περισσότερα προβλήματα μετά την πτώση του κομμουνισμού. Μόνο μετά την κρίση στο Κόσσοβο, ανακαλύπτοντας τους κινδύνους μιας ενδεχόμενης αποσταθεροποίησης στα Βαλκάνια, συγκρότησε το Σύμφωνο της Σταθερότητας που αποτελεί περιφερειακό πρόγραμμα οικονομικής ενίσχυσης, εκδημοκρατισμού και ασφάλειας της περιοχής σε συνδυασμό με την προοπτική ενσωμάτωσης των Βαλκανικών χωρών στην ΕΕ και το ΝΑΤΟ. Στο πλαίσιο αυτό, φαίνεται πλέον ρεαλιστική η προοπτική να ενταχθούν τα Βαλκάνια στην Ευρωπαϊκή πραγματικότητα, όπως ήδη έχει επισημανθεί.

Πρέπει όμως να τονιστεί, ότι η επιτυχία της πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης εξαρτάται από την πρόοδο την οποία οι Βαλκανικές χώρες θα πραγματοποιήσουν στην εκπλήρωση των υποχρεώσεων που αναλαμβάνουν, ιδίως στο πεδίο της εσωτερικής έννομης τάξης, του σεβασμού των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, και στην δημιουργία πλαισίου λειτουργίας της οικονομίας της αγοράς. Η βοήθεια μόνο της Ευρωπαϊκής Ένωσης δεν είναι δυνατόν να αντικαταστήσει τις ευθύνες κάθε χώρας ξεχωριστά. Αν η πολιτική αυτή εξελιχθεί πραγματικά σε μια ολοκληρωμένη πολιτική, αν εφαρμοστεί από την Ένωση με ειλικρινή πολιτική βούληση και αίσθημα ευθύνης, και αν από την πλευρά των βαλκανικών χωρών επικρατήσει νέα νοοτροπία και ξεχαστούν παλαιές προκαταλήψεις, και επιδειχθεί ένα αίσθημα ευθύνης, θα μπορέσουν τα Βαλκάνια να απαλλαγούν για πάντα από τους ανταγωνισμούς, τις ξένες επεμβάσεις και τους πολέμους, έτσι ώστε να μετατραπεί η περιοχή σε κέντρο ανάπτυξης και ευημερίας⁵⁵.

Αυτονόητο είναι ωστόσο ότι για να επέλθουν αυτές οι αλλαγές σε κοινωνικό και πολιτικό επίπεδο, θα πρέπει πρώτα να ολοκληρωθούν οι βασικές οικονομικές μεταρρυθμίσεις. Να ολοκληρωθούν οι διαδικασίες ένταξης των βαλκανικών χωρών στην Ευρωπαϊκή Ένωση αλλά και την Οικονομική και Νομισματική Ένωση⁵⁶.

Η θέση της Ελλάδος στις σύγχρονες πολιτικές εξελίξεις στα Βαλκάνια και στις διαγραφόμενες προοπτικές είναι ιδιαίτερα σημαντική και ιδιότυπη.

Τα ιστορικά στοιχεία τα οποία κατά τη διάρκεια των χρόνων φέρνουν τις οικονομίες των Βαλκανίων και της Ελλάδας τόσο κοντά ώστε να δικαιολογείται η έντονη Ελληνική επενδυτική και επιχειρηματική δραστηριότητα είναι :

1. Η Γεωγραφική εγγύτητα. Γεωγραφικώς η Ελλάδα κατέχει το νότιο τμήμα της Βαλκανικής χερσονήσου αλλά είναι χώρα ανοικτή στη Μεσόγειο και χώρα Ευρωπαϊκή.
2. Είναι η κοιτίδα του πολιτισμού, το πνευματικό θεμέλιο της Ενωμένης Ευρώπης.

⁵⁵ Οι οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Προβλήματα και προοπτικές, Παζογλου, Χρήστος, ΚΡΙΤΙΚΗ

⁵⁶ Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Λιανός, Θεόδωρος Π

3. Η κοινή θρησκεία, είναι στοιχείο συνεκτικό και βοηθά την επιχειρηματική προσέγγιση.
4. Η κοινή επιχειρηματική αντίληψη, νοοτροπία.
5. Ο κοινός στόχος της συνύπαρξης των περισσότερων ή και όλων των Βαλκανικών χωρών στο πλαίσιο της Ε.Ε. Στόχος των Βαλκανίων είναι η ένταξη στην Ένωση, γεγονός που υποστηρίζει η Ελλάδα, και για αυτό και όλες μαζί έχουν συμμετάσχει και υπογράψει αρκετές διμερείς συμφωνίες
6. Τέλος, η έλλειψη δυτικού επενδυτικού ενδιαφέροντος αφήνει όλα τα περιθώρια στις ελληνικές επιχειρήσεις να δραστηριοποιηθούν έντονα αλλά και με επιτυχία στα Βαλκάνια.

Από το θεσμικό πλαίσιο αυτό, προκύπτει ότι η εξωτερική πολιτική της Ελλάδος σήμερα δεν μπορεί παρά να εναρμονιστεί προς την Κοινή Εξωτερική Πολιτική, εφόσον και η ίδια ισότιμα αποφασίζει για την εφαρμογή οποιασδήποτε πολιτικής.

Μέσα στα πλαίσια της δράσης της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η Ελλάδα ως μέλος, με την μακρά εμπειρία και την ειδική γνώμη των βαλκανικών υποθέσεων και την ιδιαιτερότητα της θέσεως της δικαιούται, μπορεί και πρέπει να έχει ουσιαστική και βαρύνουσα συμμετοχή στην διαχείριση από την Ένωση.

Την προνομιακή θέση της αυτή στην Ένωση, η Ελλάδα, έχει το δικαίωμα και την υποχρέωση να χρησιμοποιεί με σταθερότητα, με συνέπεια, με σύνεση, με αποφασιστικότητα, αλλά κυρίως με δημιουργική παρουσία, για τη σύσφιξη των σχέσεων των βαλκανικών χωρών μεταξύ τους, και με την Ευρώπη, ειδικότερα δε με την ίδια, προς διασφάλιση μιας διαρκούς ειρήνης, δημοκρατίας, και οικονομικής ανάπτυξης. Μέσα στο ίδιο πλαίσιο, έχει αυτονόητα το δικαίωμα να διεκδικεί και να κερδίζει την κατανόηση και τη δεδομένη αλληλεγγύη των υπολοίπων μελών της Ε.Ε..

Έχουμε την ευθύνη όχι μόνο να στηρίξουμε, αλλά και να ενισχύσουμε στο μέγιστο δυνατό, με τη πολιτική μας, την συμπεριφορά μας, και την ιδιαίτερη προσπάθεια που χρειάζεται, όλοι να καταβάλουμε για να μπορέσουμε να προσαρμοσθούμε στο νέο περιβάλλον και να συμπορευθούμε με την πορεία και τους ρυθμούς της Ε.Ε. Μόνο τότε η Ελλάδα θα είναι πραγματικά ισότιμη και ισχυρή.

Παρόλο που οι ευκαιρίες για την ανάπτυξη επιχειρηματικής δραστηριότητας στα Βαλκάνια εξακολουθούν να υπάρχουν, πραγματοποιούνται με αρκετά αργούς ρυθμούς, εξαιτίας των τοπικών δυσχερειών και την ύφεση που υπάρχει την περίοδο που διανύουμε στην Ελλάδα και την υπόλοιπη Ευρώπη. Αν και μέχρι τώρα η Ελλάδα έχει φανεί αδύνατη να αναλάβει ηγετικό ρόλο, πάντα υπάρχουν περιθώρια απόκτησης του χαμένου εδάφους.

Πρακτικά, αυτό θα ήταν δυνατόν να πραγματοποιηθεί με ένα πρόγραμμα διείσδυσης της Ελλάδας στα Βαλκάνια με σαφείς κατευθυντήριες γραμμές που θα περιλαμβάνει, τομείς και δραστηριότητες που μπορούν να κατευθύνουν οι Έλληνες επιχειρηματίες, θέσπιση κινήτρων για ανάληψη επιχειρηματικών δραστηριοτήτων, μεταναστευτική πολιτική προς τις βαλκανικές χώρες και ενθάρρυνση της διείσδυσης στον τομέα των υπηρεσιών που δεν έχει αρκετά αναπτυχθεί στην ευρύτερη περιοχή των Βαλκανίων. Επιπλέον θα ήταν δυνατόν να αναπτυχθούν δραστηριότητες μεταξύ δήμων και κοινοτήτων της Ελλάδας και των Βαλκανίων, ώστε να εξασφαλιστεί η Ελληνική παρουσία με τρόπο που να δημιουργεί ασφάλεια και εμπιστοσύνη.

Έτσι, οι Έλληνες επιχειρηματίες πρέπει :

1. Να μελετήσουν προσεκτικά τα κίνητρα και τα αντικίνητρα μιας επένδυσης σε μια δεδομένη χώρα της Βαλκανικής.
2. Να μελετήσουν το οικονομικό, επιχειρησιακό, νομοθετικό πολιτικό, κοινωνικό περιβάλλον της χώρας-στόχου της επένδυσης.
3. Να μελετήσουν τις αρχικές αρνητικές οικονομικές συνθήκες, τα εξωτερικά γεγονότα και τα μακροοικονομικά μεγέθη κάθε χώρας κατά την χρονιά που ξεκίνησε η μετάβαση στην οικονομία της αγοράς. Με τον τρόπο αυτό διαπιστώνεται η πορεία εξέλιξης της και οι προοπτικές για περαιτέρω ανάπτυξη.
4. Να συσχετίσουν την ανάληψη του δεδομένου ρίσκου που έχουν οι συγκεκριμένες επενδύσεις με την πρόβλεψη της μελλοντικής πορείας της συγκεκριμένης χώρας, έτσι ώστε να διαπιστωθούν οι επενδυτικές ευκαιρίες.
5. Να λάβουν υπόψη το ρίσκο αλλά και να θεωρήσουν ότι αυτό ενσωματώνεται μέσα στο χαμηλό τίμημα αγοράς μιας υπό ιδιωτικοποίηση κρατική επιχείρηση
6. Να αναζητήσουν την ασφάλιση των επενδύσεων όπως και των χρηματοδοτήσεων χαμηλού κόστους αλλά και επιδοτήσεων
7. Να μελετήσουν τα στατιστικά δεδομένα που αφορούν θέματα όπως τη διαφθορά, την παραοικονομία, τη διαφάνεια, την εγκληματικότητα, την ανταγωνιστικότητα, τα ανθρώπινα δικαιώματα κτλ
8. Δεδομένου ότι οι εταιρίες από τις ανεπτυγμένες δυτικές χώρες έχουν στρέψει το ελάχιστο επενδυτικό ενδιαφέρον στις χώρες της Κεντρικής Ευρώπης, οι ελληνικές επιχειρήσεις πρέπει να στραφούν σε αυτές των βαλκανικών χωρών αφού αναλυθούν με προσοχή όλα τα παραπάνω και λαμβάνοντας υπόψη τη γεωγραφική εγγύτητα, τη πολιτισμική εγγύτητα και τη γνώση του επιχειρηματικού περιβάλλοντος των Βαλκανίων η επιτυχία δεν βρίσκεται μακριά.

Ωστόσο, για να είναι πετυχημένη μια οικονομική προσέγγιση στα Βαλκάνια θα πρέπει να γίνει με την συμβολή και τη συνεργασία της διεθνούς Κοινότητας και ειδικότερα με μια προγραμματισμένη συμπαράσταση και η βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο πλαίσιο μιας ολοκληρωμένης πολιτικής, με νέα ευρωπαϊκά κριτήρια και όχι με τα ξεπερασμένα κριτήρια τα οποία στο παρελθόν συνήθως υπέθαλπαν και διατηρούσαν άσβεστες τις εστίες των προστριβών μεταξύ των βαλκανικών λαών και οδηγούσαν συχνά σε πολέμους.

Η σύγχρονη εποχή είναι δύσκολη και σε οικονομική ύφεση και μια αποτυχία στην Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση θα έθετε σε κίνδυνο όλα όσα πέτυχε η χώρα μας και η Ε.Ε. τις τελευταίες δεκαετίες.

Για την Ελλάδα δεν υπάρχει άλλη επιλογή παρά μια εκσυγχρονισμένη, υπεύθυνη, αξιόπιστη, ισχυρή Ελλάδα σε μία ισχυρή Ενωμένη Ευρώπη.

Βιβλιογραφία

ΒΙΒΛΙΑ

- Η ευρωπαϊκή οικονομία 1914 - 2000, Aldcroft, Derek H., Αλεξάνδρεια
- Θύελλα στην παγκόσμια οικονομία, Γερμίδης, Δημήτρης Α., Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη
- Οι οικονομίες της νοτιοανατολικής Ευρώπης, Παπάζογλου, Χρήστος, Κριτική
- Τα Βαλκάνια και η Ελλάδα σε μετάβαση, Ριζάς, Σωτήρης, Σιδέρης Ι.
- Σοβιετική Ένωση και Βαλκάνια στις δεκαετίες 1950 και 1960, Συλλογή εγγράφων, Επίκεντρο
- Αυστρία και Ελλάδα, ενεργός πολιτική στα Βαλκάνια, Βερέμης, Θάνος Μ., Παπαζήσης
- Η επανάκαμψη των Βαλκανίων 1991-2001, Γερασίμου, Στέφανος, Άγρα
- Οι Βαλκανικές οικονομίες στο πρώιμο στάδιο της Μετάβασης στην οικονομία της αγοράς 1990-1996, Καραφωτάκης, Ευάγγελος Ι.,
- Μακροοικονομική Θεωρία και Πολιτική, Λιανός, Θεόδωρος Π
- Νομισματική Θεωρία, Κορλίρας, Παναγιώτης Γ,
- Εγχειρίδιο ξένων επενδύσεων στις Βαλκανικές χώρες, οι περιπτώσεις της Βουλγαρίας και της Ρουμανίας, Χαζάκης, Κωνσταντίνος, ΖΗΤΗ
- Η συγκρότηση της Βαλκανικής περιφέρειας στην περίοδο 1990-1999 και ο ρόλος της Ελλάδα, Κήπας, Μιλτιάδης, Ι., ΠΑΠΑΖΗΣΗΣ
- Η Μεγάλη αυταπάτη, Stiglitz, Joseph E., Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη
- Μακροοικονομικές εξελίξεις και οικονομική πολιτική στην Ελλάδα από την μεταπολίτευση μέχρι την ένταξη στην ΟΝΕ 1975-2000 Πανταζίδης, Στέλιος, ΚΡΙΤΙΚΗ
- Οι οικονομίες της Νοτιοανατολικής Ευρώπης, Προβλήματα και προοπτικές, Παζογλου, Χρήστος, ΚΡΙΤΙΚΗ
- Ευρώ και Ευρωπαϊκή Πολιτική Ολοκλήρωση, Τσακαλογιάννης, Πάνος, Σταμούλη ΑΕ
- Ευρώ το νέο νόμισμα, Σταμπόγλης, Διονύσιος, Εκδοτικός Οίκος Α. Α. Λιβάνη

ΙΣΤΟΣΕΛΙΔΕΣ

- http://europa.eu/index_el.htm
- <http://el.wikipedia.org>
- <http://www.papyrosonline.gr>
- <http://www.agora.mfa.gr>
- <http://www.in.gr>
- <http://www.mfa.gr>
- <http://www.naftemporiki.gr>
- <http://www.ethnos.gr>
- <http://www.kathimerini.gr>

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ

- The Economist